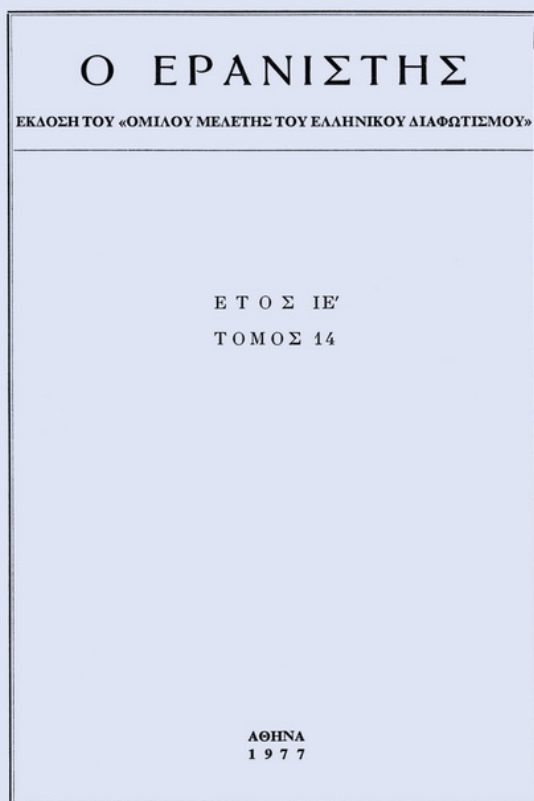

The Gleaner

Vol 14 (1977)

Η δολοφονία του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια

Βασίλης Κρεμμυδάς

doi: [10.12681/er.380](https://doi.org/10.12681/er.380)

To cite this article:

Κρεμμυδάς Β. (1977). Η δολοφονία του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. *The Gleaner*, 14, 217–281.
<https://doi.org/10.12681/er.380>

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Μια πολιτική δολοφονία είναι πάντοτε ένα σημαντικό ιστορικό γεγονός, επειδή συνήθως εκφράζει ένα κρίσιμο πολιτικό κλίμα και είναι δυνατό να οδηγήσει σε αλλαγές στο χώρο άσκησης της πολιτικής. Είναι εύνοητο ότι το πολιτικό κλίμα γίνεται ακόμη πιο βαρύ, αν στόχος της δολοφονικής ενέργειας είναι ο αρχηγός του κράτους. Δεν πρέπει μάλιστα να αμφιβάλλουμε ότι μια τέτοια δολοφονία μαρτυρεί ποικίλους ανταγωνισμούς και κοινωνικές αντιθέσεις εξαιρετικά έντονες.

Η δολοφονία του πρώτου αρχηγού του ελληνικού κράτους σ' αυτό ακριβώς το ιστορικό πλαίσιο τοποθετείται: το ελεύθερο τμήμα της νεοελληνικής κοινωνίας αναζητούσε την ταυτότητά του μέσα σε ένα κράτος με εθραυστή ακόμη την ανεξαρτησία του, με ακαθόριστα όρια και με μια έκταση που, αντί να ρυθμίζει, έθετε μάλλον στον ελληνισμό σοβαρότατα προβλήματα εθνικής απελευθέρωσης και ανεξαρτησίας.

Η άφορμή για να ξαναερευνηθεί το ζήτημα της δολοφονίας του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια δόθηκε από την πληρέστερη δικογραφία που γνωρίζουμε ως τώρα και που περιήλθε σε γνώση του συντάκτη αυτής της μελέτης. Η δικογραφία αυτή ανήκει σε ιδιώτη και αυτό μάς υποχρεώνει να ξαναθέσουμε το ζήτημα της προστασίας των ιδιωτικών αρχείων, πολύ περισσότερο μάλιστα τώρα που με τη δικογραφία για τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια αποδεικνύεται ότι και επίσημα αρχεία βρίσκονται σε ιδιωτικά χέρια.

Με τη μελέτη της δικογραφίας αυτής ανασκευάζονται οι ουσιαστικότερες έρμηνειες που έχουν ως τώρα διατυπωθεί για το γεγονός αυτό. Παράλληλα, η γνώση μας για την πολιτική ατμόσφαιρα της στιγμής εκείνης γίνεται ακριβέστερη, ενώ αποκαλύπτεται μια εύρύτατη αντικυβερνητική συνωμοσία, στην οποία όχι δευτερεύοντα ρόλο είχαν παίξει ξένα συμφέροντα, καθώς και οι οργανωτικές αδυναμίες του καποδιστριακού κράτους¹.

1. Στον κάτοχο του άγνωστου ως τώρα φακέλου με τη δικογραφία, φίλο

κ. Β. Διοσκουρίδη, εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες γιατί είχε την

1. Εισαγωγικά

Τὴ στιγμή τῆς δολοφονίας τοῦ κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια (27 Σεπτεμβρίου 1831) ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἐξαιρετικὰ ρευστὴ, ἐνῶ ἓνα πλῆθος ἀβεβαιότητες καὶ ἄλυτα προβλήματα τὴν καθιστοῦσαν ἐκρηκτικὴ: τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους δὲν εἶχε ἀκόμη βρεῖ τὴν ὁριστικὴ του ρύθμιση, ἡ ὀργάνωση τῆς ἐξουσίας συχνὰ ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ κάποιες παραδοσιακὲς δομές, ἡ κρίση τῆς ἀστικῆς τάξης γινόταν ὅλο καὶ βαθύτερη², ἐνῶ ἡ Ἐπανάσταση οὐσιαστικὰ δὲν εἶχε λήξει, τουλάχιστο ὡς πρὸς τὸν ἐσωτερικὸ της χαρακτήρα· ἡ παρουσία μάλιστα τοῦ Ι. Καποδίστρια στὴν ἡγεσία τοῦ κράτους ὄχι μόνον δὲν διευθέτησε, ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἐπέτεινε καὶ ὅξυνε τὶς ἀνταγωνιστικὲς τάσεις μέσα στὴν ἴδια τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, ἐπειδὴ ἡ ἐκλογή τοῦ κυβερνήτη ἀποδείχτηκε ὅτι, στὴν πραγματικότητά, δὲν ἀποτελοῦσε νίκη γιὰ καμιά ἀπὸ τὶς πολιτικὲς παρατάξεις ποὺ ἐξέφραζαν τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητά καὶ ποὺ εἶχαν συγκρουσθεῖ στὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης³. Ἀκόμη καὶ ἂν ἡ πολιτικὴ τοῦ Ι. Καποδίστρια, κυρίως ἡ ἐξωτερικὴ, ποὺ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀσκοῦνταν μὲ ἐθνικὰ κριτήρια δὲν εἶχε πιθανότητες νὰ συσπειρώσει τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς τάξης, ἐπειδὴ αὐτὰ εἶχαν ἡττηθεῖ στὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης, ἡ ὑπηρεσία τοῦ κυβερνήτη στὴ Ρωσία τὸν καθιστοῦσε

καλοσύνη νὰ μοῦ τὸν παραχωρήσει γιὰ νὰ τὸν μελετήσω.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

A = Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους

Δ = Ἀρχεῖο Β. Διοσκουρίδου

K = Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κερκύρας

M = Μουσεῖο Μπενάκη

π = ἔγγραφο πρωτότυπο

ΓΕ = Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος

E = Π. Κ. Ἐνεπεκίδης, *Ρήγας-Ὑψηλάντης-Καποδίστριας*, Ἀθῆναι 1965.

Ἡ παραπομπὴ στὶς καταθέσεις γίνεται μὲ τὸ βραχυγραφικὸ σημεῖο τοῦ Ἀρχείου, τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακρινόμενου προσώπου καὶ τὴν ἡμερομηνία τῆς κατάθεσης. Π.χ.: Ἀρχεῖο Δ, Ἀνδρέας Γεωργίου, 11 Ὀκτ. 1831.

2. Γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κρίση ποὺ ἐκδηλώθηκε στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καὶ ποὺ

εἶχε σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στὶς κοινωνικὲς σχέσεις βλ. Β. Κρεμμυδᾶ, *Ἡ οἰκονομικὴ κρίση στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ οἱ ἐπιπτώσεις της στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821*, π. «Μνήμων», 6, 1976, σ. 16-33.

3. Ὅπως δυστυχῶς συμβαίνει μὲ τὰ περισσότερα κεφάλαια τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας, δὲν ἔχει ἀκόμη γίνεи μιὰ συνολικὴ μελέτὴ τῆς καποδιστριακῆς περιόδου ποὺ νὰ στηρίζεται στὴν κριτικὴ ἐπεξεργασία τῶν πηγῶν. Βέβαια, μελέτες, καὶ μάλιστα ἀξιόλογες, γιὰ ἐπιμέρους ζητήματα ὑπάρχουν ἀρκετές, ἀλλὰ γιὰ μιὰ συνολικὴ ἀντίληψη εἴμαστε συχνὰ ὑποχρεωμένοι νὰ κατὰφεύγουμε στὸ βιβλίο τοῦ Φρ. Τίρς, *Ἡ Ἑλλάδα τοῦ Καποδίστρια*, ἑλλ. μετ., τ. Α' - Β', Ἀθῆνα 1972, ποὺ πρωτοεκδόθηκε γαλλικὰ τὸ 1830.

ὑποπτο γιὰ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ χώρα αὐτὴ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του πολιτικὴ τοῦ «φωτισμένου δεσπότη» ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς φιλελεύθερες δημοκρατικὲς ἀξίες πού ἐνέπνεαν τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς ἐλληνικῆς ἀστικῆς τάξης.

Παράλληλα, στὸ εὐρωπαϊκὸ καὶ μεσογειακὸ ἱστορικὸ πλαίσιο συντελοῦνταν, γύρω στὸ 1830, βαθιὲς μεταβολὲς στὸ πολιτικὸ καὶ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο, πού ἔφεραν τὶς εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις σὲ νέους ἀνταγωνισμοὺς στὴν προσπάθειά τους νὰ διατηρήσουν θέσεις κεκτημένες ἢ νὰ κερδίσουν νέες, μέσα σὲ ἓνα χῶρο, ὅπως ὁ ἀνατολικομεσογειακός, ὅπου οἱ ἀλλαγὲς ἀπὸ τὴ διάλυση τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας φαίνονταν προσεχεῖς. Ἀκριβῶς ἀνάμεσα σὲ τέτοιους ἀνταγωνισμοὺς συμπίεζόταν τὸ μικρὸ καὶ ἀνώριμο ἐλληνικὸ κράτος καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ ὑποστῇ σοβαρὲς τὶς συνέπειες ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τοῦ ἱστοικοῦ του περιγύρου.

Ἐξαιρετικὰ κρίσιμη ἐμφανιζόταν ἐπίσης ἡ κατάσταση στὸ βαλκανικὸ χῶρο ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴ δημιουργία τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Ἐκεῖ, ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1828 ἔθετε σὲ σοβαρὸ κίνδυνο τὴν ἴδια τὴν ὑπόσταση τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου, ἐνῶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐνέτειναν τὶς προσπάθειές τους γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὶς θέσεις τους στὴν κλονιζόμενη Αὐτοκρατορία καὶ στὸ νεαρὸ ἐλληνικὸ κράτος. Ἡ Γαλλία μάλιστα εἶχε κατορθώσει νὰ ἀποκτήσει σ' αὐτὸ σημαντικὸ ἔλεγχο μὲ τὴν ἀποστολὴ στρατοῦ στὴν Πελοπόννησο τὸ 1828⁴. Παράλληλα, καὶ οἱ τρεῖς μεγάλες δυνάμεις διέθεταν ἰσχυρὰ στηρίγματα στὶς τρεῖς ἐλληνικὲς πολιτικὲς ὀργανώσεις πού εἶχαν διαμορφωθεῖ μέσα στὴν ἐπαναστατικὴ κρίση καὶ πού, χαρακτηριστικὰ, εἶχαν τὰ ὀνόματα ἀκριβῶς τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ἡ νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία, στὸ μεγαλύτερο μέρος της, ἀντιμετώπισε τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια σὰν μιὰ συνηθισμένη μηχανίατικὴ «βεντέτα», μιὰ ἐκδίκηση δηλαδὴ γιὰ προσωπικοὺς λόγους· μιὰ ἄλλη ἐρμηνεία πάλι ἀπέδωσε τὴ δολοφονία σὲ συνωμοσίαν τῶν ξένων, κυρίως τῶν Ἀγγλων, σὲ συνεργασία μὲ τοὺς Ὑδραῖους. Ἡ οὐσία, ὥστόσο, τῆς δολοφονίας εἶναι διαφορετικὴ καί, βέβαια, δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ προσωπικὲς ἐκδικήσεις, παρόλο πού οἱ δολοφόνοι καὶ ὅλη ἡ ἱστορία τῶν σχέσεων τῆς οἰκογένειας Μαυρομιχάλη μὲ τὸν κυβερνήτη μποροῦν νὰ μᾶς ὁδηγήσουν σὲ τέτοιες σκέψεις. Ἀλλωστε, τὸ ἔγκλημα στὴν ἐκτέ-

4. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολὴ καὶ τὸ ρόλο τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴν Πελοπόννησο βλ. Β. Κρεμμυδᾶς, *Ὁ γαλλικὸς στρατὸς στὴν Πελοπόννησο* (συμ-

βολὴ στὴν ἱστορία τῆς καποδιστριακῆς περιόδου), «Πελοποννησιακά», ΙΒ' 1976, σ. 75 - 102.

λεσή του δὲν διέφερε ἀπὸ τῆ βεντέττα. Ἀλλά, σὲ μιὰ πολιτικὴ δολοφονία τὰ πρόσωπα ποὺ γίνονται ἐκτελεστές καὶ ὁ τρόπος ἐκτέλεσης εἶναι λεπτομέρειες μὲ δευτερεύουσα σημασία γιὰ τὴν ἱστορία. Ὅπως θὰ διαπιστωθεῖ καὶ στὴ συνέχεια, πάντως, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐνταχθοῦν στὴν κατηγορία τῶν ἀπλῶν ἐκτελεστικῶν ὀργάνων μιᾶς πολιτικῆς δολοφονίας : ἡ συμμετοχὴ τους σ' αὐτὴν ἦταν οὐσιαστικότερη. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐρμηνεῖα τῆς ξένης συνωμοσίας δὲν στάθηκε ἱκανὴ νὰ ἀποδώσει ὅλη τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, κυρίως ἐπειδὴ δὲν στηρίχτηκε στὶς πηγές.

2. Οἱ πηγές

Γιὰ τὴ σύνταξη τῆς μελέτης ποὺ παρουσιάζεται ἐδῶ χρησιμοποιοῦντο κυρίως τὰ κείμενα τῶν καταθέσεων ποὺ ἔλαβαν οἱ ἀνακριτικὲς ἐπιτροπές. Χρησιμοποιοῦντο ἐπίσης δημοσιευμένα καὶ ἀδημοσίευτα Ἑλληνικὰ καὶ Ἀγγλικά Ἀρχεῖα, τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν σύγχρονων πρὸς τὰ γεγονότα, καθὼς καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἀναλυτικότερα, τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα ἀρχεῖα ποὺ εἶναι γνωστὰ καὶ χρησιμοποιοῦντο ἐδῶ εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α. Στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, στὴν Ἀθήνα, ὑπάρχουν τὰ πρωτότυπα κείμενα 41 καταθέσεων. Ἀπὸ τὸ σχετικὸ μικρὸ ὑποφάκελο λείπει ἡ κατάθεση τοῦ Γεωργίου Σταύρου, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνεται, ὅπως προκύπτει ἀπὸ κατάλογο προσώπων ποὺ ὑπάρχει στὸ ἐξώφυλλο⁵.

β. Στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κερκύρας ὑπάρχουν τὰ ἀντίγραφα 59 καταθέσεων, καθὼς καὶ ἄλλα σχετικὰ ἔγγραφα⁶.

γ. Στὸ Μουσεῖο Μπενάκη, στὴν Ἀθήνα, δὲν ὑπάρχουν κείμενα καταθέσεων, ἀλλὰ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια⁷.

δ. Στὴν ἰδιωτικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Β. Διοσκουρίδη ὑπάρχουν περίπου 550 σελίδες ἐγγράφων σχετικῶν μὲ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια. Ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα 101 εἶναι κείμενα καταθέσεων, μερικὰ πρωτότυπα,

5. Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (ΓΑΚ), Ἀρχεῖο Μάμουκα, Κ 80, Γ, φάκ. 122.

6. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κερκύρας, Ἀρχεῖο Καποδίστρια, φάκ. 362, ἀρ. 2, 3

καὶ 4.

7. Μουσεῖο Μπενάκη, Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα, Ἀρχεῖο Μιχαὴλ Σούτσου - Ἰω. Καρατζᾶ 46, φάκ. 24.

καθώς και αρκετά σχετικά έγγραφα, τὰ περισσότερα πρωτότυπα επίσης.

Ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν καταθέσεων πού ὑπάρχουν στὰ παραπάνω ἀρχεῖα μόνο 2 ὑπάρχουν καί στίς τρεῖς συλλογές (Α, Δ, Κ), 39 ὑπάρχουν στίς συλλογές Α καί Δ, 32 στίς συλλογές Δ καί Κ, 28 μόνο στή συλλογή Δ καί 25 μόνο στή συλλογή Κ. Δὲν ὑπάρχει καμιά κατάθεση μόνο στή συλλογή Α· καμιά επίσης κοινή κατάθεση δὲν ὑπάρχει στίς συλλογές Α καί Κ, ἐκτός, βέβαια, ἀπὸ τίς δύο πού ὑπάρχουν καί στίς τρεῖς συλλογές.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση αὐτὴ προκύπτει ὅτι ἡ σημαντικότερη συλλογὴ καταθέσεων γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ πρώτου ἀρχηγοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους βρίσκεται σὲ ἰδιωτικά χέρια, ἄγνωστο ἀπὸ πότε. Σὲ κάποιες ὑποθέσεις θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ὁδηγήσει ὁ φάκελος τῆς συλλογῆς αὐτῆς, στὸν ὁποῖο ὑπάρχει ἡ ἐνδειξη: «Ministère de la Justice. À Sa Majesté le Roi, pour la Régence». Ἡ ὑπόθεση πού μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ εἶναι ὅτι τὸ τότε Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης σχημάτισε ἕνα φάκελο μὲ τὴ δικογραφία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια καί τὸν παρέδωσε στὴν Ἀντιβασιλεία ἢ ὅτι, τὸ πιθανότερο, ἡ ἴδια ἡ Ἀντιβασιλεία (Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης ἦταν ὁ Βαβαρὸς Μάουρερ) ὑπεξαίρεσε αὐτὴ τὴ δικογραφία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ συλλογὴ αὐτὴ περιέχει τίς 101 ἀπὸ τίς 126 συνολικά καταθέσεις πού ὑπάρχουν στίς ἀρχειακὲς συλλογές Α, Δ καί Κ.

Ἀλλὰ μὲ τὴ δικογραφία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια συμβαίνουν ἀρκετὰ ἀκόμη περίεργα, γιὰ τὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολο νὰ διατυπωθεῖ κάποια λογικὴ ἐξήγηση. Καί πρῶτα-πρῶτα, φαίνεται περίεργο τὸ ὅτι στὸ Ἀρχεῖο Α ἔχουν ἀπομείνει οἱ λιγότερες καταθέσεις — ὅλες στὸ πρωτότυπο — καί ἀκόμη πιὸ πολὺ τὸ ὅτι ἡ κατάθεση τοῦ Γεωργίου Σταύρου, πού ἔχει χαθεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, βρίσκεται μόνο στὸ Ἀρχεῖο Δ. Ἕνα ἄλλο περίεργο εἶναι ὅτι οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς καταθέσεις πού περιέχονται μόνο στή συλλογὴ τοῦ Ἀρχείου Κ σχετίζονται μὲ τὴν ἐνοχὴ τοῦ Πολιτάρχου Ναυπλίας Παναγιώτη Κακλαμάνου καί ὅτι ἀγνοοῦμε ὡς τώρα ἂν ὑπάρχουν καί πού τὰ πρωτότυπά τους. Ὅπως ἀγνοοῦμε καί πῶς ἡ συλλογὴ Κ βρέθηκε στὴν Κέρκυρα· ἴσως καί αὐτὸ νὰ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὴν καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας Καποδίστρια. Τέλος, ἀπὸ μιὰ ἐξωτερικὴ σύγκριση τῶν ἀντιγράφων πού ὑπάρχουν καί στίς δύο συλλογές Δ καί Κ διαπιστώνεται ὅτι αὐτὰ τῆς συλλογῆς Δ δείχνουν, ἄς ποῦμε, ἐπισημότερα· ἐκεῖνα τοῦ Ἀρχείου Κ εἶναι προχειρογραμμένα καί μὲ ἀρκετὰ λάθη.

Τὰ πρακτικὰ τῶν καταθέσεων δὲν ἔχουν ὡς τώρα ἀξιοποιηθεῖ

ἐπιστημονικά ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς, παρόλο ποὺ γιὰ τὶς συλλογὲς Α καὶ Κ δὲν ὑπάρχουν προβλήματα προσέγγισης· χρησιμοποιήθηκαν περιγραφικά μόνο οἱ περιλήψεις ἀπὸ μερικὲς καταθέσεις, τὶς ὁποῖες δημοσίευσε ἡ «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος»⁸. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὰ περίεργα ποὺ συμβαίνουν μὲ τὴ δικογραφία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια : πολλὲς ἀπὸ τὶς καταθέσεις, ποὺ περιλήψεις τους δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφημερίδα αὐτή, δὲν ὑπάρχουν σὲ καμιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς συλλογὲς (Α, Δ καὶ Κ) καὶ παραμένουν ἄγνωστες γιὰ τὴν ἔρευνα. Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον μάλιστα εἶναι ὅτι πρόκειται κυρίως γιὰ τὶς πρῶτες καταθέσεις ποὺ ἔλαβαν οἱ ἀνακριτικὲς ἀρχὲς (2 καὶ 5 Ὀκτ. 1831).

Ἀπὸ τὴ σύντομη περιγραφή τῶν ἀρχειακῶν συλλογῶν ποὺ προηγήθηκε προκύπτουν ὁρισμένα χρήσιμα συμπεράσματα : ἔγινε σαφὲς ὅτι ἡ πραγματικὰ ὀγκώδης δικογραφία ποὺ σχηματίστηκε μὲ τὶς ἀνακρίσεις γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια διασκορπίστηκε σὲ κάποια στιγμή, πιθανότατα σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια, καὶ εἶναι δύσκολο νὰ ἀποφύγει κανεὶς τὸν πειρασμὸ νὰ ὑποθέσει ὅτι λόγοι ποικίλοι, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς σκοπιμότητας, προκάλεσαν τὴν ἀρχειακὴ αὐτὴ ἀνωμαλία. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι χωρὶς σημασία ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τὸ ὅτι μᾶς λείπουν ἀκόμη κυρίως πρωτότυπα κείμενα καταθέσεων. Πάντως, εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα πρέπει νὰ ἀναμένει τὴν ἀποκάλυψη ὅχι μόνο τῶν πρωτοτύπων κειμένων τῶν καταθέσεων, ποὺ τὰ ἀντίγραφα τους γνωρίζουμε σήμερα, ἀλλὰ καὶ νέων, ἄγνωστων ὡς τώρα, καταθέσεων. Αὐτὸ προκύπτει τόσο ἀπὸ τὴν ἔλλειψη πολλῶν ἀπὸ τὶς καταθέσεις, ποὺ περιλήψεις τους δημοσιεύτηκαν στὴ «Γενικὴ Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος», ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅσες καταθέσεις ἔχουμε στὴ διάθεσή μας προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις ποὺ ἔγιναν στὸ Ναύπλιο, ἐνῶ ἔχουμε ἀποδείξεις ὅτι ἀνακρίσεις ἔγιναν καὶ ἄλλοῦ. Εἶναι

8. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», ἀρ. 84 - 85 (4 Νοεμ. 1831), 9, 10, 12, 13, 14 (3, 6, 13, 17, 20 Φεβρ. 1832) καὶ 20, 21, 23 (12, 16, 23 Μαρτίου 1832). «Ὅταν τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1832 (ἔτος Α', ἀρ. 1, 18 Ἀπρ. 1832) ἡ ἐφημερίδα ἄλλαξε ὀνομασία, ἡ δημοσίευση τῶν περιλήψεων ἀπὸ τὶς καταθέσεις δὲν συνεχίστηκε. Ὁ Π. Κ. Ἐνεπεκίδης, *Ρήγας - Ὑψηλάντης - Καποδίστριας*, Ἀθ. 1965, σ. 213 - 232, ἀναδημοσίευσε ἀπὸ τὴ «Γε-

νικὴ Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος» μόνο τὶς περιλήψεις τοῦ φύλλου ἀρ. 84 - 85 (4 Νοεμ. 1831), ἐνῶ στὰ ὑπόλοιπα φύλλα περιλαμβάνονται οἱ περιλήψεις καὶ ἀπὸ ἄλλες 23 καταθέσεις καὶ, παρόλο ποὺ ἔκανε ἔρευνες στὰ ἀρχεῖα τῆς Κέρκυρας, δὲν διαπίστωσε ὅτι οἱ δημοσιευμένες — καὶ ἀναδημοσιευμένες ἀπὸ τὸν ἴδιο — καταθέσεις δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἴδιες μὲ αὐτὲς τῆς συλλογῆς Κ. (Βλ. τὶς ἀναδημοσιευμένες καταθέσεις στὸν πίνακα II).

μάλιστα ιδιαίτερα ενδιαφέρον να ξέρουμε ότι τα πρωτότυπα κείμενα των καταθέσεων που συντάχθηκαν στα πλαίσια των ανακρίσεων από το «κατά την Βοστίτσαν και Π. Πάτρας Πρωτόκλητον Δικαστήριο» υπάρχουν μόνο στη συλλογή Δ.

Με αυτές τις προϋποθέσεις, και παρά τα νέα στοιχεία και κάποιες νέες προσεγγίσεις που φιλοδοξεί να προσφέρει η μελέτη αυτή, δεν πρέπει να αμφιβάλλουμε ότι οι έρμηνείες που σχεδόν αυτόματα προκύπτουν, ίσως δεν θα έχουν παρά μόνο μερική αξία.

3. Οι ανακρίσεις

Όποιαδήποτε ανάκριση που θα απέβλεπε στην ανακάλυψη των δολοφόνων δεν είχε για τις αρμόδιες αρχές κανένα νόημα, αφού αυτοί ήταν από την πρώτη στιγμή γνωστοί. Εντούτοις, αρκετά σύντομα άρχισε μια ευρύτατη ανάκριση, η οποία, προφανώς, με άφορμή τη δολοφονία του κυβερνήτη, είχε για στόχο την ανακάλυψη συνωμοτικών οργάνωσεων, αντιπολιτευτικών κινήσεων και, πάντως, σκόπευε στην ανακάλυψη των δυνάμεων που υποκίνησαν τους δύο Μαυρομιχαλαίους. Ο έρευνητής μένει πραγματικά εκπληκτος εμπρός στην έκταση που έλαβε η ανάκριση και στο πλήθος τις καταθέσεις και τα πρόσωπα που ανακρίθηκαν ή παρακλήθηκαν να καταθέσουν. Η εκπληξη μάλιστα αυτή γίνεται ακόμη μεγαλύτερη από το ότι ένα μέρος της δικογραφίας εξακολουθεί να λανθάνει. Στους πίνακες I και II, που ακολουθούν, αναφέρονται οι καταθέσεις που γνωρίζουμε ως τώρα.

Ο τύπος των καταθέσεων είναι περίπου ο ίδιος σε όλες τις περιπτώσεις και στηρίζεται στη μέθοδο των έρωταποκρίσεων. Η κατάθεση του Ν. Χασαπάκη (Άρχεϊα Δ και Κ, πίνακας I, άρ. 25), που παρατίθεται στη συνέχεια, έχει σκοπό να δείξει τον τύπο των καταθέσεων και τον τρόπο της ανάκρισης :

Συνεδρίασις Ε΄

Έξέτασις του Νικολάου Χασαπάκη

Τῇ 24 8βρίου, κατὰ συνέπειαν τῆς ἐξετάσεως τῶν καταδίκων, ἐπροσκαλέσαμεν εἰς τὴν Ἀστυνομίαν, διὰ νὰ λάβωμεν πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς ἀνὰ χεῖρας μας ὑποθέσεως, τὸν Νικόλαον Χασαπάκην, ὅστις, ἀφοῦ ὠρκίσθη ὅτι θέλει εἰπεῖ ὅλην τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐκτὸς τῆς ἀληθείας, ἠρωτήθη περὶ τοῦ ὀνόματός του, ἐπωνύμου, ἡλικίας, πατρὶδος, ὑποურγήματος καὶ ἂν εἶναι φίλος ἢ συγγενὴς τῶν ἐγκαλουμένων, διὸ ἀπεκρίθη ὀνομάζομαι Νικόλαος Χασαπάκης, χρόνων 28, ἀπὸ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι
ΟΙ ΑΝΑΚΡΙΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ

α/α	Ημερομηνία	Όνομα	Ηλικία	Επάγγελμα ή Ίδιότης	Τόπος καταγωγής	Τόπος διαμονής	Αρχείο
1.	2 'Οκτ. 1831	'Ανδρέας Λεονάρδος	15	Υπηρέτης του φαρ- μακοποιείου	Δημητσάνα	Ναύπλιο	Απ, Δ
2.	2 'Οκτ. 1831	Νικόλαος Σ(Ζ)αβιτσάνος	28	Φαρμακοπώλης	'Αρτα	Ναύπλιο	Απ, Δ
3.	4 'Οκτ. 1831	Γεώργιος Κοζώνης	30	Φρουρός του Καπο- δίστρια	Κρήτη	Ναύπλιο	Απ, Δ
4.	4 'Οκτ. 1831	Δημήτριος Λεονίδης(α)ς	40	Φρουρός του Καπο- δίστρια	Τριπολιτσά	Ναύπλιο	Απ, Δ
5.	5 'Οκτ. 1831	Καλλιόπιοις	32	'Ιεροδιάκων	Πάρος	Ζάκυνθος	Απ, Δ
6.	9 'Οκτ. 1831	'Ιωάννης Καραγιάννης		Στρατιώτης	Λαμία		Δ, Κ
7.	11 'Οκτ. 1831	'Ανδρέας Γεωργίου - 'Ιωάννης Καραγιάννης		Στρατιώτης			Δ, Κ
8.	11 'Οκτ. 1831	'Ιωάννης Καραγιάννης	βλ. άρ. 6				Δ, Κ
9.	20 'Οκτ. 1831	Χατσής 'Ιμπραήμ 'Αγάς	70	Στρατιώτης	Σκόδρα	[Ναύπλιο]	Απ, Δ
10.	20 'Οκτ. 1831	Γεώργιος Μικρόπουλος	27	Πρώην στρατιώτης	Τριπολιτσά	[Ναύπλιο]	Απ, Δ
11.	21 'Οκτ. 1831	'Ιωάννης Κοντουμάς		Μέλος της 'Επιτροπής της Οικονομίας		Ναύπλιο	Απ, Δ
12.	21 'Οκτ. 1831	Α. Παπαδόπουλος		Μέλος της 'Επιτροπής της Οικονομίας		Ναύπλιο	Απ. Δ
13.	21 'Οκτ. 1831	'Ελένη Γεωργίου Πί- λημα	20	Βοξάστρα εις το παιδί 'Αργος του Γ. Μωρομυζάλη		Ναύπλιο	Δ, Κ
14.	21 'Οκτ. 1831	Γεώργιος Σπαύρου				Ναύπλιο	Δ
15.	21 'Οκτ. 1831	Α. Τσουνής		Ταμίας της 'Ελλάδος		Ναύπλιο	Απ, Δ
16.	22 'Οκτ. 1831	'Αθανάσιος Καραγιάννης	40	Πολίτης	Σπάρτη	Ναύπλιο	Δ, Κ

17.	22	’Οκτ. 1831	Κων. Παλαρχαμό- πουλος	22	Στρατιώτης τῆς Πολιταρχίας	Σμύρνη	Ναύπλιο	Δ, Κ
18.	22	’Οκτ. 1831	Διονύσιος Πύρρος	58	’Ιατροφιλόσοφος	Θεσσαλία	Ναύπλιο	Δ, Κ
19.	22	’Οκτ. 1831	Μιχαήλ Τσι(ζ)ιμάκης	18	’Υπέρτερος τοῦ Πε- τρόμπετη	Μύκονος	Μάνη-Ναύ- πλιο	Δ, Κ
20.	23	’Οκτ. 1831	Γεώργιος ’Αντωνόπου- λος	30	’Απολυμένος ’Επιλο- λογίας τοῦ τακτικοῦ	Καλαμάτα	Ναύπλιο	Δ, Κ
21.	23	’Οκτ. 1831	Δημήτριος Γεωργίου	19	’Εχει μχαζι	Τσακωνιά	Ναύπλιο	Δ, Κ
22.	23	’Οκτ. 1831	Γεώργιος Δουλφής	40-42	Μάγειρος τοῦ Πε- τρόμπετη	Σίφνος	Ναύπλιο	Δ, Κ
23.	23	’Οκτ. 1831	Διαμαντοῦ Γ. Μαυρο- μυχάλη	28		Τρίκαλα	Ναύπλιο	Απ, Δ, Κ
24.	24	’Οκτ. 1831	Χρίστος Τάκος	27	Στρατιωτικὸς τοῦ Τυπικοῦ	Κύπρος	Ναύπλιο	Απ, Δ
25.	24	’Οκτ. 1831	Νικόλαος Χασαπάκης	28	Στρατιώτης	Αιτωλικὸ	Ναύπλιο	Δ, Κ
26.	25	’Οκτ. 1831	Εὐάγγελος	15	Ψυχολὸς τοῦ ’Αθ. Ψωριαράκη	Ζαγορά	Ναύπλιο	Δ
27.	25	’Οκτ. 1831	’Αλέξιος Θεοδώρου	30	Στρατιώτης τοῦ Τυπικοῦ	Κωνσταντι- νούπολη	Ναύπλιο	Απ, Δ
28.	25	’Οκτ. 1831	Καλομοίρα, χήρα τοῦ Παπα-Γιώργη	37		Τριπολιτσά	[Ναύπλιο]	Απ, Δ
29.	25	’Οκτ. 1831	Βασίλειος Μαμουλῆς	25	Στρατιώτης τοῦ Τυ- πικοῦ	’Αγαραφα	Ναύπλιο	Απ, Δ
30.	25	’Οκτ. 1831	Χρίστος Τάκος	βλ. τὸν ἀρ. 24		Βέλτος	Ναύπλιο	Δ, Κ
31.	25	’Οκτ. 1831	’Αθανάσιος Ψωριαράκης	36	Στρατιώτης			Δ, Κ
32.	26	’Οκτ. 1831	’Ανδρέας Γεωργίου	βλ. τὸν ἀρ. 8				Δ, Κ
33.	26	’Οκτ. 1831	’Ανδρέας Γεωργίου - Νικόλαος Χασαπάκης	βλ. τὸν ἀρ. 8 βλ. τὸν ἀρ. 25				Δ, Κ

34.	26	'Οκτ. 1831	'Ιωάννης Καραγιάννης - Νικόλαος Χασαπάκης	βλ. τὸν ἀρ. 6		Δ, Κ
35.	26	'Οκτ. 1831	'Αννα Καραλαίου	βλ. τὸν ἀρ. 25	Λειβαδιὰ	Δ, Κ
36.	26	'Οκτ. 1831	'Ιωάννης Παπαδιαμαν- τόπουλος	40	Καρότανα	Δ, Κ
37.	27	'Οκτ. 1831	Καλίτσα Μελιγρονο- κωνσταντῇ	35	Κρήτη	Δ, Κ
38.	27	'Οκτ. 1831	Μαρία Σαλένα	25	Σμύρνη	Δ, Κ
39.	27	'Οκτ. 1831	Νικόλαος Χασαπάκης	βλ. τὸν ἀρ. 25		Δ, Κ
40.	28	'Οκτ. 1831	Χρίστος 'Αλειβαδάκης	28	'Υπρέτης τοῦ 'Αντ. Κουφάτη	Δ, Κ
41.	28	'Οκτ. 1831	Σωτήριος 'Αντωνίου	35	Μπαρμπέρης	Δ, Κ
42.	28	'Οκτ. 1831	'Ανδρέας Βασιλείου	28	Ζαφθαβατζῆς	Δ, Κ
43.	28	'Οκτ. 1831	Μαγδαληνή Δαμοπούλου	18		Δ, Κ
44.	28	'Οκτ. 1831	Δημητρώλα Δαριωτο- πούλα, σύζυγος 'Αν- δρέου Βασιλόπουλου	25	Τριπολιτσὰ	Δ, Κ
45.	28	'Οκτ. 1831	'Αναστασ. 'Ηλικόμητρα	18	Δάρα	Δ, Κ
46.	28	'Οκτ. 1831	'Αντώνιος Κου(ω)φάτης	36	Τριπολιτσὰ	Δ, Κ
47.	28	'Οκτ. 1831	Μπεμπέ - Μαρινῶ	20	Σανταρλί	Δ, Κ
48.	28	'Οκτ. 1831	Νικόλαος Μπογρούκας	40	Χαλιδὰ	Δ, Κ
49.	29	'Οκτ. 1831	Κωνστ. Μπαλαχιδό- πουλος	βλ. τὸν ἀρ. 17	Σμύρνη	Δ, Κ
50.	29	'Οκτ. 1831	Παναγιώτης Πολίτης	22	Μπαδιάλης-Ταβερνά- ρης	Κ
50α.	30	'Οκτ. 1831	'Ανέργ. Λεμπέσης	βλ. τὸν ἀρ. 108	Τσακωνιά	Δ, Κ
51.	30	'Οκτ. 1831	Γιάννης Πανάγου Μι- σηλῆς	20	Παυμένος στρατιώ- της τῆς Πολιταρχίας	Δ
					Καρότανα	Κ

52.	31	᾽Οκτ. 1831	Μαριγῶ ᾽Αλεξανδρο- πούλου	30		Σμύρνη	Ναύπλιο	K
53.	1	Νοεμ. 1831	Βασίλειος Καπράνης	32	᾽Υπέρτερος τοῦ ᾽Αντ. Καλαμογιάφτη	᾽Ολυμπος	Ναύπλιο	Απ, Δ, K
54.	1	Νοεμ. 1831	Νικόλαος Χασαπάκης	βλ. τὸν ἀρ. 25				K
55.	2	Νοεμ. 1831	Σωτήριος ᾽Αντωνίου	βλ. τὸν ἀρ. 41				K
56.	2	Νοεμ. 1831	Παντελής Μπογιαντζής	19	Δούλος τοῦ Παπαλε- ξάτουλου	Χίος	Ναύπλιο	K
57.	3	Νοεμ. 1831	Παναγιώτης Καλαμά- νος-Χρυσανθόπουλος	28	Πολιτάρχης Ναυ- πλίας	Κερύταινα	Ναύπλιο	K
58.	10	Νοεμ. 1831	᾽Αναστάσιος Λόντος	33	Κτηματίας	Βοστίτσα	Ναύπλιο	Απ, Δ
59.	10	Νοεμ. 1831	᾽Αναστάσιος Μαυροζέ- φαλος	35		Καισάρεια	Ναύπλιο	Δ
60.	10	Νοεμ. 1831	Σ. Μητρόπουλος	60	᾽Αναφορογράφος ᾽Επίτροπος τοῦ ᾽Αγίου	Ναύπλιο	Ναύπλιο	K
61.	10	Νοεμ. 1831	Γεώργιος Πλέσσας	45	Σπυρίδωνος Πολίτης	᾽Ιωάννινα	Ναύπλιο	(Β' ἐξ.) Δ
62.	10	Νοεμ. 1831	Πολύκαρπος Σιμωναῖος	35	᾽Επίτροπος τοῦ ᾽Αγίου Σπυρίδωνος	Σμύρνη	Ναύπλιο	K (Β' ἐξ.) K
63.	(:)	Νοεμ. 1831	Π. Χρυσανθόπουλος - Νικόλαος Χασαπάκης	βλ. τὸν ἀρ. 57 βλ. τὸν ἀρ. 25				
64.	12	Νοεμ. 1831	Θεόδωρος Ζαχαρόπου- λος	35	Πολιτάρχης Ναυ- πλίας	Πελοπόννη- σος	Ναύπλιο	K
65.	12	Νοεμ. 1831	Παναγής Καζάκης	18	᾽Υπάλληλος στὸ μπε- ριατζίδικο τοῦ Στάθου	Κερύταινα	Ναύπλιο	K
66.	12	Νοεμ. 1831	᾽Αντών. Καλαμογιάφτης	24	᾽Υπολοχαγὸς	Πάτρα	Ναύπλιο	Απ, Δ
67.	12	Νοεμ. 1831	Εὐάγγελος Ποταμιάνος	46	᾽Αστυνόμος Ναυπλίας	Κεφαλονιά	Ναύπλιο	K
68.	12	Νοεμ. 1831	᾽Ελένη Τσαροπούλα	25	᾽Ολυμπος	᾽Ολυμπος	Ναύπλιο	K

69.	13	Νοεμ. 1831	'Αλέξ. 'Αλεξανδρόπουλος	30	Γραμματεὺς τῆς 'Αστυνομίας	Καρύταινα	Ναύπλιο	Κ
70.	13	Νοεμ. 1831	'Αργύρω Φ. 'Ανεμο- γιάνη	25		Τριπολιτσά	Ναύπλιο	Απ, Δ
71.	13	Νοεμ. 1831	'Αναστάσιος Θεοχάρης	35	Στρατιώτης τῆς Πο- λιταρχίας	'Αρτα	Ναύπλιο	Κ
72.	13	Νοεμ. 1831	Γεώργιος Κολοκότης	26	Ράφτης	Τριπολιτσά	Ναύπλιο	Κ
73.	14	Νοεμ. 1831	'Αργυρίτσα Φ. 'Ανε- μογιάνη	βλ. τὸν ἀρ. 70				Απ, Δ
74.	14	Νοεμ. 1831	Βασίλειος Γ. 'Αντω- νόπουλος	15	Δούλος τοῦ Σπηλιω- τόπουλου	Μυστράς	Ναύπλιο	Δ
75.	14	Νοεμ. 1831	Μαρίνος Δεσάντης	36	'Εμπορος	Κεφαλονιά	Ναύπλιο	Απ, Δ
76.	14	Νοεμ. 1831	'Ανδρέας Κομνηνός	25	'Εμπορος	'Εμπλάκικα	'Εμπλάκικα	Δ
77.	14	Νοεμ. 1831	Σμερκετὶδὴ Κωνσταντι- νουπόλτου	35		Κωνστ./πόλη	Ναύπλιο	Απ, Δ
						(Θρέμμα Λει- βαδῖα)		
78.	14	Νοεμ. 1831	Νικ. Παπαλεξόπουλος	35	Γιατρός	Ναύπλιο	Ναύπλιο	Δ
79.	14	Νοεμ. 1831	'Αναγνώστης Ν. Σα- γιάνης	23	Στρατιώτης τοῦ Κω- λέτη	Λειβαδιὰ	'Αργος	Απ, Δ
80.	14	Νοεμ. 1831	Κατίνικα Ν. Σαγιάνη	15		Λειβαδιὰ	'Αργος	Απ, Δ
81.	14	Νοεμ. 1831	Σπύρος Ν. Σαγιάνης	20	Στρατιώτης τοῦ Κω- λέτη	Λειβαδιὰ	'Αργος	Απ, Δ
82.	14	Νοεμ. 1831	Ν. Παπαλεξόπουλος - 'Ιωάννης Σούτσος	βλ. τὸν ἀρ. 78 βλ. τὸν ἀρ. 85				Δ
83.	14	Νοεμ. 1831	Παναγ. Παπασσώνης	30	Δημογέρον καὶ Πλη- ρεξούσιος	'Εμπλάκικα	'Εμπλάκικα	Δ
84.	14	Νοεμ. 1831	Γεώργιος Ροδιώτης	20	Παπουτσῆς	Φιλιατρά		Δ
85.	14	Νοεμ. 1831	'Ιωάννης Σούτσος	31	Πολίτης	Βούζντιο	Ναύπλιο	Δ

86.	14	Νοεμ. 1831	Σπυρ. Σπηλιωτόπουλος	35	Πολίτης	Καρύταινα	Ναύπλιο	Δ
87.	15	Νοεμ. 1831	'Αντώνιος Γαλάνος - Αιμίλιος					
88.	15	Νοεμ. 1831	'Αναστάσιος Κορφιάντης	40	Καρεβολέλης	Κεφαλονιά	Πάρος	Δ
89.	15	Νοεμ. 1831	Χαράλαμ. Ποταμιάνος	25	Ναύτης	Πάρος	Πάρος	Δ
90.	15	Νοεμ. 1831	'Ιωάννης Σάββης	45	Πολιάρχος	Κεφαλονιά	'Αντίπαρος	Δ
91.	16	Νοεμ. 1831	Κωνστ. 'Αξιώτης	24	Θαλασσινός	Πάρος	Πάρος	Δ
92.	16	Νοεμ. 1831	'Ιω. Καραγιάννης	βλ. τὸν ἀρ. 6	Διοικητὴς Ναυπλίου		Ναύπλιο	Απ, Δ
93.	17	Νοεμ. 1831	Φώτιος 'Ανεμογιάννης	23	Ζωγράφος	Κέρκυρα	Ναύπλιο	Απ, Δ
94.	17	Νοεμ. 1831	'Ανδρόνικος Πάισιος	32	Νομικὸς	Θεσσαλονίκη	Κόρινθος	Απ, Δ
95.	18	Νοεμ. 1831	'Αντώνιος Κάρτης	31	Γραμματεὺς τοῦ πρώην Πολιάρχου	Χίος	Ναύπλιο	Κ
96.	19	Νοεμ. 1831	Γρηγόρης 'Αλεξάνδρό- πουλος	21	Στρατιώτης τῆς Πο- λιτείας	Πάτρα	Ναύπλιο	Κ
97.	19	Νοεμ. 1831	Πανταζής Θεοδώρου	26	Στρατιώτης	Δάλα	Ναύπλιο	Κ
98.	19	Νοεμ. 1831	Βασίλει' Τσελεπούλα	29	Στρατιώτης	Τριπολιτσά	Ναύπλιο	Κ
99.	20	Νοεμ. 1831	Μάρτινος Δεσάντης	βλ. τὸν ἀρ. 75				
100.	20	Νοεμ. 1831	Νικόλ. Θ. Μοθωνιὸς	32	Κτηματίας	Πάτρα	Πάτρα	Απ, Δ
101.	23	Νοεμ. 1831	Δημήτριος (Ψάλτης) Καλοπαῖδι					
102.	23	Νοεμ. 1831	Γεώργιος Κοζώνης	23	'Εμπορος	'Αρτάκη	Ναύπλιο	Απ, Δ
103.	23	Νοεμ. 1831	Γεώργιος Μιχρόπουλος	βλ. τὸν ἀρ. 3				Απ, Δ
104.	24	Νοεμ. 1831	Παναγ. Θ. Μοθωνιὸς	βλ. τὸν ἀρ. 10				Απ, Δ
105.	26	Νοεμ. 1831	Λιμπεράκης Γιαννακό- πουλος	26	Στρατιωτικὸς	Πάτρα	Πάτρα	Δ
106.	27	Νοεμ. 1831	Γιάννης Παπαδόπουλος ἢ Παπανικολόπουλος		Δημογέρον Ναυπλίας		Ναύπλιο	Απ, Δ
107.	27	Νοεμ. 1831	Νικόλαος Ριγανὰς	30-32 25	Ζευγάρι	Σαλμενίκο Κέρκυρα	Σαλμενίκο Ναύπλιο	Δ Κ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι Ι
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ

α/α	Ημερομηνία	Όνομα	Ηλικία	Επάγγελμα ή ιδιότητα	Τόπος κα- ταγωγής	Τόπος δια- μονής	Πηγή
1.		Παρασκευούλα		Τό σπεί της είναι 13 βήματα απέναντι στον "Αγ. Σπυρίδωνα			E, 217
2.		'Ιωάννης Σαράντου	34	Μεταπράτης	"Αστρες	Ναύπλιο	E, 217
3.		Θεόδωρος Παξημάδης	37	"Εμπορος	Τήνος	Ναύπλιο	E, 217, 223
4.	5 'Οκτ. 1831	Παναγιώτης Σκούρας	50	Οινόπωλης	Τριπολιτσά	Ναύπλιο	E, 218
5.	5 'Οκτ. 1831	Γ. Μεσσηνέζης	23	'Επιλογίας	Κων/πολη	Ναύπλιο	E, 218, 224
6.	5 'Οκτ. 1831	Σπυρίδων Κυπαρίσσης	49	Πολίτης			E, 218
7.	5 'Οκτ. 1831	Θ. Βαλλιάνος	33	Ταγματάρχης μηχανικού	Κεφαλονιά	Ναύπλιο	E, 218
8.	5 'Οκτ. 1831	'Εμμ. Σαριδάκης	23	'Επιστάτης μηχανικού	Κρήτη	Ναύπλιο	E, 219
9.	5 'Οκτ. 1831	Φώτιος 'Αγγελίδης	30	Λοχαγός Πεζικού	Κων/πολη	Ναύπλιο	E, 219
10.	5 'Οκτ. 1831	'Αθην. Πίσσας	24	Λοχαγός	Κυδωνίες	Ναύπλιο	E, 220
11.		Γεώργιος Βαλτινός	52	Στρατηγός			E, 221
12.		Γ. Μομφεράτος	22	'Ανθ'/'γός Πυροβολικού	Κεφαλονιά	Ναύπλιο	E, 222
13.		'Ανδρέας Βούλγαρης	21	Δεκανέας Πυρ/κού	Κέρκυρα	Ναύπλιο	E, 222
14.		Γ. Μανρομυζάλης					E, 222, 224
15.		'Αλεξάνδρης Δημητρίου	22	'Υπηρετής Βαλλιάνου	Λεϊβαδιά	Ναύπλιο	E, 224, 225
16.		'Η δούλα Εὐγενία					ΓΕ, 10
17.	5 'Οκτ. 1831	'Αντ. Καλαμογιάδης	βλ. άρ. 66				ΓΕ, 13
18.	2 'Οκτ. 1831	Γαρουφαλιά Μαμόνενα	17		Ψαρά	Ναύπλιο	ΓΕ, 20
19.	2 'Οκτ. 1831	Σταῦρος Ράπτης	38	Ράφτης	Ναύπλιο	Ναύπλιο	ΓΕ, 20
20.	2 'Οκτ. 1831	Μαρίνα		Δούλη και άνεμιά τοῦ Σταύρου		Ναύπλιο	ΓΕ, 20
21.	2 'Οκτ. 1831	Μαρίνα-Γαρουφαλιά Μα- μόνενα	βλ. άρ. 20 και 22				ΓΕ, 20
22.	2 'Οκτ. 1831	'Αγγελικη Μαμόνενα					ΓΕ, 20 (B' έξ.)
23.	5 'Οκτ. 1831	Παν. Κακλαμάνος	βλ. άρ. 57				E, 219

Ἀνατολικόν, στρατιωτικὸς καὶ δὲν εἶμαι οὔτε συγγενῆς οὔτε φίλος τῶν ἐγκαλουμένων.

Ἐρ. Μὲ ποίους καπιτανέους ἦσαν προήτερα;

Ἀπ. Ἦμουν μὲ τὸν Καραισκάκη, ἀφοῦ ἐσκοτώθη ἐπὶ γὰ μὲ τὸν Δημοτσέλιον καὶ ἀφοῦ αἱ χιλιαρχαὶ ὠργανίσθησαν εἰς τάγματα, ἐπειδὴ ἀδικήθηκα καὶ δὲν ἔλαβα τὸν μισθόν μου, ἐπὶ γὰ εἰς τὴν πατρίδα μου· μετὰ ταῦτα ἦλθα εἰς τὴν Κυβέρνησιν μὲ τὸν Δημοτσέλιον διὰ νὰ λάβω τὸ δίκαιόν μου, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὅθεν, ἀνεχώρησα καὶ ἦλθα πάλιν μὲ τὸν Γεωργάκη Βαλὴν καί, μολοντί ἔκαμα ἀναφορὰν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ λάβω τὸ δίκαιόν μου. Μαθὼν λοιπὸν ὅτι ἔμελλε νὰ συγκαλεσθῇ ἡ Συνέλευσις ἔμεινα εἰς Πρόνοιαν καὶ ἐπάσχιζα νὰ γραφθῶ εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Πολιτάρχου.

Ἐρ. Ἐγνώριζες κανένα στρατιώτην τῆς Πολιταρχίας;

Ἀπ. Ἐγνώριζα ἓνα Πατριὸν ὀνόματι Ἀνδρέαν Γεωργίου.

Ἐρ. Εἶχες καθόλου συναναστροφὴν μ' αὐτόν, τώρα;

Ἀπ. Μάλιστα, εἶχα καὶ πρὸς τοῦτοις τὸ Σάββατον εἰς τὰς 26 ἔφαγα μαζί του εἰς τὸ σπίτι τοῦ Τσάκωνα, τοῦ μπακάλη, ἀντίκον εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, μαζί μὲ ἓν ἄλλο παιδί, τοῦ Κακανάκη.

Ἐρ. Τί ὥρα ἦτο τότε;

Ἀπ. Πρὶν πέσῃ τὸ κανόνιον.

Ἐρ. Τί ὁμιλίες ἐκάμνετε τότε;

Ἀπ. Καμμίαν.

Ἐρ. Ἄλλην φορὰν δὲν ἀνταμώθης μ' αὐτὸν ἐκείνην τὴν ἑβδομάδα;

Ἀπ. Ὁχι, διότι ἦτο καραούλι εἰς τοῦ Μανρομιχάλου.

Ἐρ. Πόθεν τὸ ἤξερες ὅτι ἦτο καραούλι εἰς τοῦ Μανρομιχάλου;

Ἀπ. Μ' εἶπεν αὐτός.

Ἐρ. Ἐχεις ὄπλα, τουφέκι;

Ἀπ. Δὲν ἔχω διότι μὲ τὸ ἐπῆρε ὁ Ἀνδρέας Γεωργίου.

Ἐρ. Πότε σοῦ τὸ ἐπῆρεν;

Ἀπ. Τὴν Πέμπτην τῆς ὑστέρας ἑβδομάδος ἦλθεν ἔξω εἰς τὴν Πρόνοιαν καὶ μὲ τὸ ἐξήτησε, λέγων με ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ εἰς ἓνα χωρίον.

Ἐρ. Ποίος ἄλλος ἦτον παρὼν, ὅταν σοῦ τὸ ἐπῆρεν;

Ἀπ. Ἦτον τοῦ Ἀθανασίου Ψωριάρη ὁ ψυχγιός.

Ἐρ. Πῶς ὀνομάζεται αὐτός ὁ ψυχγιός;

Ἀπ. Εὐαγγέλης.

Ἐρ. Μὲ ποῖον εἶναι ὁ Ψωριάρης;

Ἀπ. Μὲ κανέναν, ἀλλὰ περιμένει νὰ λάβει τοὺς λογαριασμοὺς ἀπὸ τὸν Σπαιολλάκη.

Ἐρ. Δὲν ἐξήτησες τὸ τουφέκι σου ἀπὸ αὐτὸν ἔπειτα;

Ἀπ. Τὸ ἐξήτησα τὸ Σάββατον τὸ βράδυ καὶ μ' εἶπεν ὅτι τὸ ἔχει εἰς ἓνα σπίτι.

Ἐρ. Τὸ εἶπες εἰς κανένα ἄλλον ὅτι σοῦ ἐπῆρεν ὁ Ἀνδρέας τὸ τουφέκι σου;

Ἀπ. Τὸ εἶπα τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὸν Ψωριαράκη, ὅστις μ' ἐρώτησεν τι ἔκαμες τὸ τουφέκι σου;

Ἐρ. Δὲν ἐπῆρες καθ' ὅλον τὸ Σάββατον εἰς τὰς 26 πρὸς τὸ ἑσπέρας νὰ ἰδῇς τὸν Ἀνδρέαν Γεωργίου εἰς τὸ σπίτι τῶν Μανρομιχάληδων;

Ἀπ. Ὁχι.

- Ἐρ. Δὲν ἐπῆγες καμμίαν ἄλλην φορὰν εἰς τὸ σπίτι τῶν Μανρομιχάληδων.
- Ἀπ. Ὁχι, ποτέ.
- Ἐρ. Ἡξεύρεις μὲ ποῖον ἄλλον ἦτον καραούλι εἰς τοὺς Μανρομιχάληδες;
- Ἀπ. Μὲ εἶπεν ὅτι ἦτον μὲ τὸν Καραγιάννην.
- Ἐρ. Εἶδες καθόλου ἐκείνην τὴν ἐβδομάδα τὸν Καραγιάννην;
- Ἀπ. Μίαν μόνην φορὰν τὸν εἶδα εἰς τὸν καφενὲ τοῦ συντριβανοῦ.
- Ἐρ. Μετὰ τὴν δολοφονίαν εἶπες εἰς κανέναν ὅτι εἶχες τὸ τουφέκι σου εἰς τὸν Ἀνδρέαν Γεωργίου;
- Ἀπ. Ὁχι.
- Ἐρ. Καὶ ἐκείνην τὴν ἐβδομάδα ἐπῆγες μὲ τὸν Καραγιάννην εἰς κανένα σπίτι καμμίαν βραδιάν;
- Ἀπ. Δὲν ἐπῆγα.
- Ἐρ. Γνωρίζεις τοὺς Καλαμογάρτας ἢ τὸ σπίτι των;
- Ἀπ. Γνωρίζω τὸν γέροντα, τὸ σπίτι των δὲ δὲν τὸ γνωρίζω.
- Ἐρ. Ἡξεύρεις κἂν ποῦ ἐπῆγαν τὸ τουφέκι σου;
- Ἀπ. Ὁχι, παρὰ μ' εἶπεν ὁ Ἀνδρέας ὅτι τὸ εἶχεν εἰς ἓνα ἰδικόν του σπίτι καὶ ἐγὼ δὲν ἠρώτησα εἰς ποῖον σπίτι.
- Ἐρ. Τὸ Σάββατον, ὅταν ἐσυντρώγατε, σὺ ἠρώτησες ἂν ἐπῆγεν εἰς τὸ χωρίον;
- Ἀπ. Μάλιστα, καὶ μ' εἶπεν ὅτι δὲν πηγαίνω διότι εἶμαι καραούλι.
- Ἐρ. Διὰ τί λοιπὸν δὲν τοῦ ἐζήτησες τὸ τουφέκι ὀπίσω, ἀφοῦ δὲν ἐπῆγαιεν εἰς τὸ χωρίον;
- Ἀπ. Διότι δὲν μ' ἐχρειάζετο.
- Ἐρ. Συνωμίλησες ποτὲ μὲ τὸν Πολιτάρχη διὰ τὰ σὲ γράφη εἰς τὴν Πολιταρχίαν;
- Ἀπ. Μάλιστα, τὸ Σάββατον τὸ βράδυ τοῦ εἶπα εἰς τὸν Κακλαμάνον καὶ αὐτὸς μ' εἶπεν «ἐλα αὐριοι προῶ καὶ βλέπομεν». Τὸ προῶ, ὅταν ἔβγαιεν ὁ Κυβερνήτης ἀπὸ τοῦ σπίτι του διὰ τὰ ὑπάγη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἦλθα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἶδα τὸν Κακλαμάνον ἄντικρον εἰς τὴν γωνίαν, ὅπου διευθύνεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπουθεν τοῦ Κυβερνήτου. Ἐγὼ λοιπὸν τὸν ἠκολούθησα διὰ τὰ μὲ εἶπε τίποτε διὰ τὴν ὁμίλιαν, ὅπου εἶχα κάμει τὸ βράδυ, καὶ φθάσας ὁ Κακλαμάνος εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἐκκλησίας, ὅπου βλέπει εἰς τὸ σπίτι τοῦ Στεφάνου Βαλιάνου ἢ κάλλιον εἰς τὴν ἐπάνω γωνίαν καὶ ἐγὼ ἄντικρον εἰς τὴν πόρταν τοῦ Ἁγίου Βήματος, τότε ἠκούσαμεν τὰς πιστόλας. Τότε εὐθὺς ὁ Κακλαμάνος ἔβγαλε τὸ σπαθὶ καὶ ἐγὼ ἔβγαλα τὴν κομπούραν, ὥρμησαμεν καὶ ἐφθάσαμεν ἕως εἰς τὸ πτώμα τοῦ Κυβερνήτου, τότε ὁ Κακλαμάνος μᾶς εἶπε «σταθεῖτε, ὀπίσω» καὶ τότε ἐγυρίσαμεν καὶ ἦλθαμεν εἰς τὴν καζάρμαν διὰ τὰ πάρωμεν τὰ τουφέκια.
- Ἐρ. Διὰ τί ἔβγαλες τὴν κομπούραν σου;
- Ἀπ. Διὰ τὰ βαρέσωμεν τοὺς φονιάδες.
- Ἐρ. Διὰ τί λοιπὸν δὲν τοὺς ἐκνηγήσατε;
- Ἀπ. Διότι μᾶς ἐγύρισεν ὁ Κακλαμάνος.
- Ἐρ. Ἀφοῦ ἐγυρίσατε, ποῦ ἐπήγετε ὕστερον;
- Ἀπ. Ἐγυρίσαμεν εἰς τὴν καζάρμαν.
- Ἐρ. Τί ἐκάμετε ἀφοῦ ἐγυρίσατε;
- Ἀπ. Ἐπῆραμεν τὰ τουφέκια καὶ ἐτραβήξαμεν κατὰ τὰ 5 Ἀδέλφια καὶ ἐπιάσαμεν 3 - 4 σπίτια καὶ ἔπειτα πάλιν μᾶς ἐπῆρε κοντά του.
- Ἐρ. Πῶς δὲν ἐπήγετε κατὰ τῶν Μανρομιχάλων;

Ἄπ. Ἐπήγαμεν ἐκεῖ κοντὰ καὶ αὐτὸς ὁ Γεώργιος ἐφώραξε ἀπὸ μακριὰ «φύγετε σὰς καίω». Καὶ ἐμεῖς ἐμβήκαμεν εἰς ἓνα σπῆτι καὶ εὐθὺς ἐκβήκαμεν καὶ ἤλθαμεν ὀπίσω.

Ἐρωτηθέντος ἂν ἔχη τι νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν παροῦσαν ἐξομολόγησιν καὶ ἀποκριθέντος τὸ ὅχι, ὅτι ἐπιμένει εἰς αὐτήν, ὅτι ἐμπεριέχει ὅλην τὴν ἀλήθειαν, προσυπεγράφη διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ.

ἌΟ Γραμματεὺς

Θ. Γεωργαντάς

N. Ἰωαννίδης

ἌΟ Εἰσηγητῆς

K. Ἀξελός⁹

Ἀπὸ τοὺς πίνακες I καὶ II προκύπτει ὅτι γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ κυβερνήτη I. Καποδίστρια ἀνακρίθησαν τουλάχιστο 130 πρόσωπα, ποὺ ἔδωσαν τουλάχιστο 151 καταθέσεις. Ἡ ἐπαγγελματικὴ κατάσταση τῶν προσώπων ποὺ ἀνακρίθησαν ἦταν ἡ ἀκόλουθη :

1. Ἐν ἐνεργείᾳ ἢ πρώην στρατιωτικοί ¹⁰	37	(37%)
2. Ἐλευθεροὶ ἐπαγγελματίες καὶ διανοούμενοι	22	(22%)
3. Ὑπηρέτες	12	(12%)
4. Ἀνώτεροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι καὶ πληρεξούσιοι	8	(8%)
5. Ἀγρότες καὶ κτηματίες	7	(7%)
6. Χωρὶς ἐπάγγελμα	6	(6%)
7. Θαλασσινοὶ	5	(5%)
καὶ 8. Διάφοροι	3	(3%)
Σύνολα		100 ¹¹ (100%)

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ὁ τόπος καταγωγῆς τῶν προσώπων ποὺ ἀνακρίθησαν :

1. Πελοποννήσιοι	47	(43,1%)
2. Κρητικοὶ καὶ Αἰγαιοπελαγίτες	15	(13,8%)
3. Στερεοελλαδίτες	11	(10,1%)
4. Μικρασιάτες	10	(9,2%)
5. Ἐφτανήσιοι	9	(8,3%)
6. Ἡπειρώτες	6	(5,5%)

9. Ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἄλλες καταθέσεις, ὁ Νικόλαος Χασαπάκης δὲν εἶπε «ὅλην τὴν ἀλήθειαν». Πάντως, δὲν πρέπει νὰ σπεύσουμε σὲ συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀξία τῆς κατάθεσης αὐτῆς, γιατί μόνο ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ πολλῶν καταθέσεων σχηματίζουμε μὴ

συνολικὴ ἰδέα γιὰ ὅσα διαδραματίστηκαν τὸ πρωὶ τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1831.

10. Ἀπὸ τὸ βαθμὸ τοῦ στρατιώτη ὡς τὸ βαθμὸ τοῦ στρατηγοῦ.

11. Γιὰ 30 ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ ἀνακρίθησαν δὲν ἀναφέρεται ἡ ἐπαγγελματικὴ κατάσταση.

7. Θεσσαλοί	4	(3,6%)
8. Άλλοι	7	(6,4%)

Σύνολα 109¹² (100%)

Διαπιστώνεται λοιπόν από τους δυο προηγούμενους πίνακες ότι προς τους Πελοποννήσιους και τους στρατιωτικούς στράφηκε κυρίως η ανάκριση. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι μόνο προς αυτές τις δυο κατευθύνσεις αναζητήθηκαν οι εθύνες. Άλλωστε, τα άτομα που ανακρίθηκαν δεν ήταν όλα ύποπτα για την ανάκριση: τα περισσότερα κλήθηκαν απλώς να δώσουν μαρτυρικές καταθέσεις. Άνεξάρτητα πάντως από αυτά, η ανάκριση απέδειξε ότι η εκτέλεση της δολοφονίας οργανώθηκε στο χώρο των στρατιωτικών.

Άνάλογη αξία έχει και το συγκριτικά ύψηλο ποσοστό των Πελοποννήσιων που ανακρίθηκαν. Από αυτούς, οι 18, ήτοι το 38,3%, κατάγονταν από την περιοχή Τριπολιτσάς-Δημητσάνας-Καρύταινας, οι 10, ήτοι το 21,3%, από την περιοχή Πάτρας-Βοστίτσας, οι 9, ήτοι το 19,2%, από την περιοχή Άργους-Ναυπλίου-Τσακωνιάς και οι 8, ήτοι το 17%, από την περιοχή Σπάρτης-Μιστρά-Μεσσηνίας. Δεν είναι βέβαια δυνατό να ισχυριστούμε ότι η ανάκριση έστρεψε την προσοχή της προς τους καταγόμενους από όρισμένες περιοχές της χώρας. Δεν μπορούμε όμως να αποφύγουμε τον πειρασμό να διαπιστώσουμε ότι το 95,8% των Πελοποννήσιων που ανακρίθηκαν κατάγονταν από το χώρο της μεγάλης γαιοκτησίας και της διοικητικής άριστοκρατίας ή από χώρους ελεγχόμενους ως ένα σημαντικό βαθμό από το γαλλικό στρατό. Δεν πρέπει επίσης να αποφύγουμε την παρατήρηση ότι οι περιοχές της Ήλειας και της Κορινθίας σχεδόν έμειναν έξω από την ανάκριση. Δεν ήταν επίσης δυνατό η ανάκριση να στραφεί προς την πλευρά της Ύδρας, αφού το νησί αυτό ήταν αποκλεισμένο από την ίδια την κυβέρνηση και η ήθική, τουλάχιστο, εθύνη των Ύδραίων θεωρούνταν αυτονόητη.

Οι ανάκρισεις άρχισαν μερικές ημέρες μετά τη δολοφονία και συνε-

12. Για 21 πρόσωπα δεν αναφέρεται ο τόπος καταγωγής. Είναι αξιοσημείωτο ότι στους 109 μόνον οι 4 κατάγονταν από το Ναύπλιο. Η παρατήρηση αυτή έχει ιδιαίτερη δημογραφική αξία και ενδιαφέρει την οικονομική και κοινωνική ιστορία, επειδή, αν λάβουμε υπόψη ότι τα περισσότερα από τα άτομα που ανα-

κρίθηκαν κατοικούσαν μόνιμα ή πρόσκαιρα στο Ναύπλιο, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού της πρωτεύουσας αποτελούσαν κάτοικοι που είχαν συρρεύσει από πλείστα μέρη του έλλαδικού και μικρασιατικού χώρου, ιδιαίτερα από την Πελοπόννησο.

χρίστηκαν ως τὸ τέλος Ἰανουαρίου τοῦ 1832¹³. Στατιστικά, ἡ λήψη τῶν καταθέσεων κατανέμεται κατὰ δεκαπενθήμερα ὡς ἑξῆς :

Ἀπὸ	1	ὡς	15	Ὀκτωβρίου	1831	22	καταθέσεις
Ἀπὸ	16	ὡς	31	Ὀκτωβρίου	1831	45	»
Ἀπὸ	1	ὡς	15	Νοεμβρίου	1831	38	»
Ἀπὸ	16	ὡς	30	Νοεμβρίου	1831	21	»
Ἀπὸ	1	ὡς	15	Δεκεμβρίου	1831	8	»
Ἀπὸ	16	ὡς	31	Δεκεμβρίου	1831	1	κατάθεση
Ἀπὸ	1	ὡς	15	Ἰανουαρίου	1832	1	»
καὶ ἀπὸ	16	ὡς	29	Ἰανουαρίου	1832	4	καταθέσεις

Σύνολο 140¹⁴

Ἀπὸ τὴν κατανομὴ αὐτὴ ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ἡ κύρια προσπάθεια τῶν ἀνακριτικῶν ἀρχῶν ἐκτείνεται στὴν περίοδο 16 Ὀκτωβρίου - 15 Νοεμβρίου 1831 (ποσοστὸ περίπου 60% τῶν καταθέσεων πού γνωρίζουμε τὴν ἡμερομηνία τους). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀνάκριση καθυστέρησε ἀρκετὰ νὰ διερευνήσῃ τὴν ὑπόθεση στὴν ἑκτασὴ καὶ στὸ βάθος πού ἔπρεπε καὶ πού, ὅπως δείχνουν τὰ πράγματα, καὶ ἡ ἴδια ἐπιθυμοῦσε. Ἀλλὰ καὶ γενικότερα μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι οἱ ἔρευνες ἔλαβαν ἀδικαιολόγητῃ χρονικὴ ἑκτασὴ, ἀν μάλιστα λάβουμε ὑπόψιν ὅτι ἡ δικογραφία πού σχηματιζόταν δὲν ἦταν ἰδιαίτερα ὀγκώδης καὶ ὅτι οἱ ἀνακρίσεις — αὐτὲς τουλάχιστο πού γνωρίζουμε — περιορίστηκαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὸ Ναύπλιο. Βέβαια, ὀρισμένες ὀλιγοῦρες δὲν ἔλειψαν, ἀλλὰ δὲν πρέπει σ' αὐτὲς νὰ ἀποδοθεῖ ἡ μεγάλη χρονικὴ ἑκτασὴ τῆς ἀνάκρισης : φαίνεται ὅτι, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταδίκη τῶν ἄμεσων ἐνόχων, ἡ ἀνάκριση ἀναζητοῦσε τὴν ἑκτασὴ τῆς συνωμοσίας καὶ ὅχι τοὺς συνένοχους, ἡθικοὺς αὐτουργοὺς, ὑποκινητὲς κλπ. τῆς δολοφονίας¹⁵.

13. Ἡ πρώτη γνωστὴ κατάθεση ἔγινε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1831 (ΓΕ 13, 17 Φεβρ. 1832 - Πίνακας II), δηλαδὴ πέντε ἡμέρες μετὰ τὴ δολοφονία, καὶ ἡ τελευταία στίς 29 Ἰανουαρίου 1832 (Ἀρχεῖα Α καὶ Δ - Πίνακας I).

14. Γιὰ τίς ὑπόλοιπες 11 καταθέσεις δὲν γνωρίζουμε τὴν ἡμερομηνία (βλ. τὸν πίνακα II).

15. Πάντως, μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ἀνακριτῆ Ν. Γ. Παγκαλάκη πρὸς τὸ Γραμματεῖα τῆς Δικαιοσύνης Γ. Γλα-

ράκη γεννᾷ ἐκποψίαν πὺς κάποιες ὀλιγοῦρες εἶχαν ἴσως σκοπιμότητα, πολιτικὴ ἢ ἄλλη, ἐπεὶδὴ θεωροῦνται ἀδικαιολόγητες : *Ἰσως ἐμάθετε ἀπὸ τὸν φίλον Κ. Μάμουκαν ὅτι μόνον τὴν 10ην Νοεμβρίου μεσοῦντος μὲ ἐκοινοποίησαν ὅτι εἶχε γενῇ τὴν 11ην Ὀκτωβρίου παρελθόντος οἰκιακὴ ἐπίσκεψις εἰς τὰς οἰκίας Λόντου, Καλαμογράφου, πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ τοῦ Κακλαμάνου... Ἡ ἐξομολόγησις τοῦ Λόντου καὶ τοῦ Ἀντ. Καλαμογράφου ἐλήφθη ἤδη*

“Αλλωστε, ἡ ἀνάκριση ἔφερε στὸ φῶς στοιχεῖα, τὰ ὅποια ποτὲ δὲν ἀποκαλύφθηκαν ἐπίσημα, ἵσως ἐπειδὴ ἡ ἀποκάλυψή τους δὲν συνέφερε τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης.

Μερικὲς αὐθαίρεσις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς δικαιοσύνης δὲν ἔλειψαν : ξέρουμε π.χ. ὅτι ἡ τελεσίδικη καταδικαστικὴ ἀπόφαση γιὰ τοὺς Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου, φύλακες καὶ ἄμεσους συνένοχους τῶν Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχάλη στὴ δολοφονία, εἶχε κιόλας ἐκδοθεῖ στὶς 9 Ὀκτωβρίου¹⁶, πρὶν δηλαδὴ ἡ ἀνάκριση εἰσέλθει στὴν οὐσία τῆς ὑπόθεσης καὶ ἐρευνηθεῖ ἡ πραγματικὴ συνεισφορά τῶν προσώπων αὐτῶν, καὶ μάλιστα πρὶν κἀν κινήθωιν οὐσιαστικὰ οἱ ὑποψίες γιὰ τὸν προϊστάμενό τους Πολιτάρχην Ναυπλίας Παναγιώτη Κακλαμάνο¹⁷. Ἀπὸ τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία ἐγίναν ἡ ἐκτέλεση τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη καὶ ἡ καταδίκη, παρόλο ποὺ ἀρνοῦνταν τὴν ἐνοχὴ τους, τῶν Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου — τοῦ πρώτου σὲ θάνατο, ποὺ ἀργότερα μετατράπηκε σὲ ἰσόβια¹⁸ — φαίνεται καθαρὰ ὅτι ἡ κυβέρνηση σκόπευε νὰ περιο-

ἀστυνομικῶς καὶ τὰ ἔγνη τῆς ἐνοχῆς των ὡς πρὸς τὴν πατροκτονίαν συνάγονται ὁλονέν. Ἀνποῦμαι παραπολὺ ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο δὲν εἶχε γενῆ οὐδὲ βῆμα εἰς τὸ διάστημα τῆς ἀσθενείας μου. (Ἀρχεῖο Κ, Ν. Γ. Παγκαλάκης πρὸς Γ. Γλαράκη, 13 Νοεμ. 1831). Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι πρακτικὸ ἐρευνας στὸ σπῆτι τοῦ Κακλαμάνου δὲν ὑπάρχει σὲ καμιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀρχεὶακὲς συλλογές.

16. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, 9 Ὀκτ. 1831. Βλ. καὶ Π. Κ. Ἐνεπεκίδη, ὁ.π., σ. 226 - 232.

17. Λεγόταν καὶ Παναγιώτης Χρυσανθόπουλος (Ἀρχεῖο Κ, 3 Νοεμ. καὶ 1 Δεκ. 1831), ἀλλὰ ἦταν πῦθ γνωστὸς ὡς Κουλοχέρης, ἐπειδὴ ἦταν μόνόχειρ (βλ. Γενναῖοι Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθ. 1955, σ. 212). Ἡ Πολιταρχία ἦταν ἓνα εἶδος δημοτικῆς ἀστυνομίας ἢ πολιτοφυλακῆς, ποὺ ἦταν ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν τήρηση τῆς τάξεως στὴν πρωτεύουσα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ρόλος της στὴ ζωὴ τῆς πρωτεύουσας ἦταν ἐξαιρετικὰ σημαντικὸς. Διοικητικὰ ἦταν ὑπὸ τὶς

διαταγὰς τοῦ Διοικητῆ Ναυπλίας (Νομάρχης), τοῦ Φρούραρχου καὶ τοῦ Ἀστυνόμου. Ὁ ἴδιος ὁ Π. Κακλαμάνος περιγράφει ὡς ἐξῆς μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀρμοδιότητές του (Ἀρχεῖο Κ, 9 Νοεμ. 1831) :

Ἐρ. Ἀπὸ ποίου τὰς ἀμέσους διαταγὰς ἤσουν;

Ἀπ. Τὸ δίπλωμά μου τὸ λέγει, εἰς τὸν Διοικητὴν, εἰς τὸν Φρούραρχον, Ἀστυνόμον, τὸ δίπλωμά μου ὁμῶς διασαφηνίζει.

Ἐρ. Ὅταν ἐπρόκειτο διὰ νὰ φυλαχθῇ τις ὕποπτος, ποῖοι τοὺς ἐφύλαττον; καὶ ποῖος διέταττεν αὐτό;

Ἀπ. Ὁ Ἀστυνόμος μὲ διέταττεν νὰ φυλακίσω τὸν τάδε ἢ τὸν τάδε εἰς τὴν τάδε ἢ εἰς τὴν τάδε φυλακὴν καὶ ἐγὼ ἐκτελοῦσα. Τὸ ὁμοιον συνέβαινε καὶ ὅταν ἐφνύλαττοντο ἀνθρώπους εἰς τὰ οἰκήματά των.

18. Σχετικὰ βλ. καὶ τὴν ἀγόρευση τοῦ Ἐπίτροπου (Εἰσηγητῆ) τοῦ Στρατοδικείου (Α' Διαρκὲς Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλαφρῶν τῆς Πελοποννήσου) στοῦ Π.Κ. Ἐνεπεκίδη, ὁ.π., σ. 226 - 232.

ρίσει τις καταδίδες στους άμεσους ένοχους τής δολοφονίας και να άποφύγει, μέσα στις έξαιρετικά κρίσιμες έκείνες στιγμές, τις άναστατώσεις που ένδεχομένως θα προκαλούνταν από την τιμωρία αυτών που βρίσκονταν πίσω από τους δολοφόνους. Όπως θα δοϋμε και στη συνέχεια, μια αποκάλυψη τής ύπόθεσης σε όλη της την έκταση και σε όλο της το βάθος θα δημιουργούσε ακόμη και έξωτερικές περιπλοκές έξαιρετικά δυσχερεΐς για το νεαρό έλληνικό κράτος.

4. Τα γεγονότα

Το έννεάμηνο του 1831 ως τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια ήταν ιδιαίτερα ταραχμένο, με στάσεις, κινήματα και συνωμοσίες, ώστε δέν ήταν δυνατή ή κανονική λειτουργία του κράτους. Τα σχετικά γεγονότα είναι γνωστά και γι' αυτό ή άναφορά τους έδω περιττεύει. Σκοπός αυτής τής μελέτης δέν είναι να διατυπώσει κρίσεις για την πολιτική του Κυβερνήτη· την άπασχολεί κυρίως ή δολοφονία του ως πολιτική πράξη και τα γεγονότα που όδήγησαν σ' αυτήν.

Στο χρονικό αυτό διάστημα του 1831, που προηγήθηκε από τη δολοφονία του, ό Ι. Καποδίστριας είχε οϋσιαστικά χάσει τον έλεγχο τής έξουσίας. Η άντιπολίτευση έναντίον του είχε διογκωθεί και είχε κατορθώσει να έλέγχει ζωτικούς τομείς των κρατικών λειτουργιών. Ό αποκλεισμός τής "Υδρας από τον Ι. Καποδίστρια έφερε άκριβώς τα αντίθετα άποτελέσματα άπ' αυτά που άσφαλώς υπολόγιζε ό Κυβερνήτης : άπλως το κράτος αποκλείσθηκε από την "Υδρα, ή όποία σύντομα κατόρθωσε να στρέψει έναντίον του όλόκληρο σχεδόν το νησιώτικό χώρο. Το άποτέλεσμα ήταν να άποκοπεΐ το κράτος από το χώρο του έφοπλιστικού κεφαλαίου, το όποιο μάλιστα περνούσε έξαιρετικά δύσκολες στιγμές και είχε άνάγκη από την κρατική προστασία και ένίσχυση.

Στόν ήπειρωτικό χώρο ή κατάσταση δέν ήταν εϋνοϊκότερη για το κράτος : με τα στασιαστικά κινήματα και τις λεηλασίες δημιουργούνταν άποστασίες και επαναστατικές συνθήκες που περιόριζαν την άσκηση πραγματικής έξουσίας από το κράτος. Ό έλάχιστος και άνίσχυρος στρατός, καθώς και ή άστυνομία, ήταν εύκολη λεία για κάθε άντικρατική ένέργεια και φαινομενικά μόνο παρέμεναν στην ύπηρεσία τής νόμιμης έξουσίας, παρόλο που άργότερα, μετά τη δολοφονία, έπαιξαν οϋσιαστικό ρόλο, όπως θα δοϋμε στη συνέχεια. Από την άλλη μεριά όλοι σχεδόν οί κοινωνικοί παράγοντες που διαδραμάτιζαν έξουσιαστικό ρόλο στην πο-

λιτική ζωή είχαν στραφεί έναντίον του Κυβερνήτη και συχνά ενεργοῦσαν — και συνωμοτικά — γιὰ τὴν ἀνατροπὴ του.

Παράλληλα, ὁ ξένος παράγοντας παρενέβαινε ἐνεργὰ καὶ ἄμεσα στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἡ παρέμβαση αὐτὴ γινόταν ὑπὲρ ἢ ἐναντίον τοῦ Ι. Καποδίστρια. Ἰδιαίτερα οἱ στρατιωτικὲς ἐπεμβάσεις, μὲ τὶς διασυνδέσεις ποὺ δημιουργοῦσαν στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, φανέρωναν τὴν ἀδυναμία τῆς κρατικῆς ἐξουσίας νὰ ἐλέγξει τὴν κατάστασιν¹⁹. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὴν πραγματικότητα ὑπῆρχε μιὰ ἔντονη σύγκρουση ἐξουσιῶν μὲ ἰδιαίτερα σημαντικὴ τὴν παρέμβαση τοῦ ξένου παράγοντα. Ὁ ρόλος τοῦ λαϊκοῦ παράγοντα δὲν ἦταν ἀποφασιστικὸς παρὰ στὸ βαθμὸ ποὺ τὰ συμφέροντά του συνδυάζονταν μὲ ἐκεῖνα τῶν ἐξουσιαστικῶν παραγόντων. Αὐτὸ εἶναι δυνατό νὰ τὸ διαπιστώσουμε στὸν ἐφοπλιστικὸ χῶρο, ἀλλὰ ὅχι καὶ στὸν ἡπειρωτικόν. Στὸν τελευταῖο, ὁ ἐκμεταλλευτικὸς ρόλος τῶν ἐξουσιαστικῶν παραγόντων ἦταν ἐμφανέστερος καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἀντίθεσή τους πρὸς τὸν Κυβερνήτη ενεργοῦσε στὴ λαϊκὴ συνείδηση μὲ τρόπο ποὺ νὰ δημιουργεῖται ἓνα κλίμα συμπάθειας πρὸς τὸν τελευταῖο.

Ὡστόσο, ἡ ἴδια ἡ πράξη τῆς δολοφονίας, παρόλο ποὺ εἶναι μιὰ φάση στὸ πλαίσιο τῆς σύγκρουσης τῶν ἐξουσιῶν, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἓνα εἶδος πραξικοπήματος γιὰ νὰ καταληφθεῖ ἡ ἐξουσία ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους τοῦ Κυβερνήτη. Δὲν εἶναι μάλιστα καθόλου βέβαιο ὅτι αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἦταν σὲ θέση νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσία. Ἀλλωστε, ὅλους τοὺς ἐξουσιαστικοὺς παράγοντες τῆς χώρας, στὴ φάση αὐτὴ τῆς κρίσης, δὲν τοὺς ἔνωσε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ μῖσος ἀπέναντι στὸν «κοινὸ ἐχθρό», ὅπως θεωροῦσαν τὸν Ι. Καποδίστρια, καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ ἐπιθυμία νὰ τὸν ἀπομακρύνουν μὲ κάθε μέσο ἀπὸ τὴν ἐξουσία.

Βέβαια, ὅσο καὶ ἂν μιλοῦμε γιὰ πολιτικὴ κρίση καὶ γιὰ σύγκρουση ἐξουσιῶν, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι στὸ βάθος τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν θεμιτὲς καὶ ἀθέμιτες, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε ἀσύστολες, οἰκονομικὲς διεκδικήσεις τῶν ποικίλων ὁμάδων τῆς ὀλιγαρχίας²⁰. Καὶ

19. Σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὶς γαλλικὲς καὶ ρωσικὲς στρατιωτικὲς ἐνέργειες στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο βρίσκουμε στὰ Ἀγγλικά Ἀρχεῖα. Σχετικὰ βλ. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας*, ἀρ. 9, Ἀθ. 1975, ἀρ. ἐγγρ. 1489, 1495, 1497, 1514, 1536, 1537, 1538, 1539,

1540, 1542, 1545 κ.ά. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσες εἶναι ἐπίσης καὶ οἱ πληροφορίες ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ Ἀρχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴν Πελοπόννησο (βλ. Β. Κρεμμυδᾶ, *δ.π.*).

20. Γιὰ τὶς διεκδικήσεις αὐτές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν κατάστασις στὶς διάφο-

πάντως, ἡ ἀνάμιξη τοῦ ξένου παράγοντα, πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅσο νομίζουμε, δὲν ἔγινε χωρὶς, ὅχι μόνο τῇ συγκυρίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόκληση κάποιων ἀπ' αὐτὲς τὶς ομάδες, ὥπως θὰ διαπιστωθεῖ καὶ στὴ συνέχεια.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες ἡ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια δὲν ἦταν τὸ τέλος τοῦ πολιτικοῦ δράματος· ἀπλῶς μ' αὐτὴν τέλειωνε μιὰ φάση του καὶ ἄρχιζε μιὰ ἄλλη. Καὶ στίς δυὸ φάσεις ἡ ἰδεολογία τοῦ «Συντάγματος», ποὺ δὲν ἦταν ἓνα ἀπλό πρόσχημα, ἔπαιξε ρόλο ἰδιαίτερα σημαντικὸ. Ἡ ἰδεολογία αὐτὴ δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ εἶχε καλλιεργηθεῖ ἀπὸ δεκαετίες καὶ βοήθησε τόσο στὴν ὁργάνωση, ὅσο καὶ στὴ διεξαγωγή τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἰδεολογία δὲν πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε τὴν ἀπαίτηση γι' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε σήμερα ἀτομικὲς ἐλευθερίες, ἀλλὰ τὴν ἀντίθεση πρὸς τὴν ἄσκησι ἀυταρχικῆς καὶ αὐθαίρετης ἐξουσίας. Πάντως, πρέπει νὰ ἐπαναληφθεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια δὲν σήμαινε τὴν ἥττα τῆς φωτισμένης δεσποτείας.

5. Ἡ ὁργάνωση τῆς δολοφονίας

Ἐχει γραφεῖ ὅτι ἡ ὁργάνωση τῆς δολοφονίας πρέπει νὰ ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ συνωμοτικὴ κίνησι ποὺ λεγόταν «Ἡρακλῆς», εἶχε γιὰ ἔδρα τὸ Παρίσι καὶ γιὰ σκοπὸ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ Κυβερνήτη μὲ κάθε μέσο, ἀκόμη καὶ μὲ τὴ δολοφονία²¹. Γιὰ τὴν ὁργάνωση αὐτὴ δὲν ἔχουμε

ρες περιοχὲς τῆς χώρας, βλ. καὶ τὶς παρατηρήσεις τοῦ σχολιαστῆ Ι. Βλαχογιάννη στὴν ἔκδοσι τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ν. Δ. Κασομούλη (Ν. Δ. Κασομούλη, *Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833*, τ. Γ', Ἀθ. 1942). Ἐκεῖ διατυπώνεται ἓνας ἐνδιαφέρων προβληματισμὸς γιὰ τὰ αἶτια ποὺ ὀδήγησαν στὴ δολοφονία (σ. 444-449), ἀλλὰ στὴ συνέχεια ἡ δολοφονία ἐξετάζεται στὸ ἐπίπεδο τῶν προσωπικῶν σχέσεων, μὲ κατάληξι τὴν παρατήρησι ὅτι «τοῦ κυβερνήτη ὁ θάνατος ἦταν φόνος Μανιάτικου» καὶ ὅτι «συνωμοσία ὑπῆρξε, ἀλλὰ αὐτὴ δὲν ἔπραξε τὸ φόνου» (σ. 455).

21. Γιὰ τὴν ὁργάνωση «Ἡρακλῆς» βλ. κυρίως André Papadopoulos-Vrelos, *Mémoires biographiques - historiques sur le président de la Grèce le comte Jean Capodistrias*, Β' Παρίσι 1838, σ. 24 - 26. Ἐπίσης, ὁ Ι. Μακρυγιάννης, *Ἀπομνημονεύματα*, Ἀθ.,³ Μέλισσα, χ.χ., σ. 307 - 308, γράφει ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τῆς ὁργάνωσης «Ἡρακλῆς» ἔδωσε στὴν κυβερνήσι τὴν εὐκαιρία νὰ ζητήσι ὄρκου πίστεως πρὸς τὸν Κυβερνήτη· ἀφήνει μάλιστα νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ἡ ἐταιρεία ἦταν ἐπινόησι τῆς κυβερνήσεως («Σὲ ὀλίγες ἡμέρες βγάζουν ὅτι ξεσκέπασαν μιὰν ἐταιρεία...»).

σαφείς πληροφορίες και δὲν φαίνεται νὰ ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν προετοιμασία τῆς δολοφονίας. Πάντως, γιὰ τὴν ὥρα πρέπει νὰ συγκρατήσουμε ὅτι, ἂν πραγματικὰ ὑπῆρξε, ιδρύθηκε στὸ Παρίσι. Ἀντίθετα ἀπ' αὐτό, ἔχουμε ἰδιαίτερα πολὺτιμες πληροφορίες ὅτι τὸ κέντρο συγκέντρωσης καὶ συσπείρωσης ὧσων ἦταν δυσαρεστημένοι ἢ ἀντιπολιτευόμενοι τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια ἦταν ἡ Ὑδρα²². Δὲν εἶναι ὅμως πιθανὸ ὅτι μιὰ τέτοια συσπείρωση εἶχε γιὰ σκοπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη. Ἡ κατάστρωση τῶν σχεδίων γιὰ τὴ μετάβαση πρὸς τὴν ἀποφασιστικὴ αὐτὴ φάση τοῦ πολιτικοῦ δράματος δὲν φαίνεται νὰ ἀπέχει χρονικὰ πολὺ ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἰδίας τῆς πράξης²³. Πρέπει ἴσως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴ δολοφονία δὲν ἐγίνε ὀριστικὴ παρὰ ἀφοῦ, ὕστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ Πόρου καὶ τῆς Μάνης καὶ τὶς ἄλλες μικρότερες, ἀλλὰ χαρακτηριστικὲς, στάσεις, ὁ Κυβερνήτης παρέμενε στὴ θέση του, χωρὶς μάλιστα νὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ μεταβάλλει τὴν πολιτικὴ του.

Δὲν εἶναι πάντως καθόλου βέβαιο ὅτι ἡ δολοφονία ἀποφασίστηκε καὶ ὁργανώθηκε στὴν Ὑδρα. Ἡ Ὑδρα ἦταν ἀποκλεισμένη, ἡ ἐπικοινωνία της μὲ τὸ Ναύπλιο, κυρίως, γινόταν μὲ διαβατήρια καὶ ἡ εἴσοδος καὶ ἐξοδος ἀπὸ τὸ Ναύπλιο ἐλεγχόταν μὲ ἀρκετὴ αὐστηρότητα. Ὅπως δὲν ποτε, ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις δὲν προέκυψε οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ τῆς Ὑδρας στὰ σχέδια γιὰ τὴ δολοφονία. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι οἱ Ὑδραῖοι δὲν ἦταν ἐνήμεροι ἢ ὅτι δὲν ἐνέκριναν τὴ δολοφονία. Ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις προέκυψε σαφῶς ὅτι κέντρα τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία ἦταν κυρίως τὸ Ναύπλιο καὶ δευτερευόντως τὸ Ἄργος. Γιὰ τὴν ἔκταση τῆς συνωμοσίας δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συναχθοῦν ἀκριβῆ συμπεράσματα,

22. Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης, *Ἀπομνημονεύματα*, τ. Γ', Ἀθ. 1957, σ. 216 [*Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, ἐκδ. Γ. Τσουκαλῆ, ἀρ. 18], ποὺ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικότερους ἀντίπαλους τοῦ Ι. Καποδίστρια, ὁμολογεῖ ὅτι: «Βλέποντες λοιπὸν οἱ πρόκριτοι καὶ οἰκοκυρεῖοι τῆς Πελοποννήσου αὐτὰς τὰς συγερὰς καὶ αὐθαιρέτους πράξεις καὶ παραβάσεις, ἀπεπείσθησαν ἅπαντες καὶ ἤρχισαν νὰ σκέπτονται σοβαρῶς καὶ σπουδαίως μὲ ποῖον τρόπον ἡδύναντο νὰ σώσουν τὸν ἑαυτὸν τοὺς καὶ τὴν πατρίδα ἀπὸ ἓναν τοιοῦτον ἐπίβουλον τυραννίσκον καὶ συνυπακουσθέντες μὲ τοὺς προκρί-

τους τῆς Ὑδρας, μερικῶν ἄλλων νήσων καὶ τινων Ρουμελιώτων, ἐνέκριναν ἐκ συμφώνου... νὰ ἀπέλθουν εἰς τὴν Ὑδραν νὰ συσσωματωθοῦν διὰ νὰ λάβουν ἐν μέτρον νὰ ἀναχαιτίσουν τὰς ἀκρατήτους παραφορὰς αὐτοῦ τοῦ ἀπονενοημένου τυραννίσκου καὶ νὰ τὸν περιστείλουν πολιτικῶς καὶ συστηματικῶς εἰς τὰ καθήκοντά του».

23. Ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος, *Ἀπάνθισμα τοῦ ἱστορικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων*, Ἀθ. 1976, σ. 189, γράφει ὅτι οἱ συνωμότες «ὕπὲρ τὰς 20 ἡμέρας ἐμόχθησαν διὰ νὰ εὑρουν τὸν καιρὸν καὶ τὸν δῆμιον».

ἐπειδὴ τὰ βασικά πρόσωπα στὴν ὑπόθεση ἀρνήθηκαν τὴν ἐνοχὴ τους καὶ ἡ ὅλη ὑπόθεση, μὲ ἐξαίρεση τοὺς ἀντουργούς, δὲν ἀκολούθησε τὴ δικαστικὴ ὁδὸ γιὰ λόγους ποὺ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐξηγήσουμε στὴ συνέχεια.

6. Οἱ ἔνοχοι

Ἡ δικογραφία ποὺ σχηματίστηκε ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια περιέχει πληροφορίες σημαντικές, ὥστε εἶναι δυνατὴ ἡ σύνταξη ἐνὸς πίνακα μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐνοχῆς ὅσων ἀναμίχθηκαν στὰ γεγονότα ἐκεῖνα. Βέβαια, ὁ βαθμὸς ἐνοχῆς κάθε προσώπου ποὺ φαίνεται νὰ εἶχε ἀνάμιξη στὴν προετοιμασία ἢ στὴν ἐκτέλεση τῆς δολοφονίας δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὸ νὰ καθοριστεῖ ἀκριβῶς. Αὐτὸ ἄλλωστε θὰ ἦταν τὸ ἔργο τοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ, ὅπως εἴπαμε, ἡ ὑπόθεση δὲν ἔφτασε στὸ σύνολό της ὡς τὴ δικαστικὴ κρίση²⁴. Οἱ καταθέσεις ποὺ διαθέτουμε καὶ ἐξετάζονται ἐδῶ βοηθοῦν νὰ διακρίνουμε κάποιες ομάδες, ἐνῶ ὁ βαθμὸς τῆς εὐθύνης τους μόνον ἔμμεσα μπορεῖ νὰ συναχθεῖ.

Ὅπως ἀναφέρεται καὶ προηγουμένως, εἶναι ἐλάχιστες οἱ ἱστορικὲς μελέτες ποὺ τείνουν νὰ δεχθοῦν ὅτι ἡ δολοφονία βγήκε μέσα ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη συνωμοσίαν· ἡ συνηθέστερη ἁποψη, ποὺ δὲν λαμβάνει ὑπόψη τὶς πηγές, εἶναι ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ προσωπικὴ ἐκδίκηση τῆς οἰκογένειας Μαυρομιχάλη, μὲ μόνους συνεργούς στὴν ἐκτέλεση τῆς δολοφονίας τοὺς Ι. Καρχιγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου. Ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἁποψη δέχεται τὴν τελικὴ στάση τῆς Πολιτείας ἀπέναντι σὲ μιὰ πολιτικὴ δολοφονία, ἐνῶ τὸ κοινὸ αἶσθημα ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν ἐπίρριψη εὐθυνῶν στὴν ὕδραϊκὴ ἀντιπολίτευση καὶ στὴν πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας²⁵.

24. Ὁ Δ. Α. Κόκκινος, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση*, τ. ΙΒ', Ἀθ. 1960, σ. 544, γράφει ὅτι «ἡ ὑπόθεσις ἐκοιμῆθη δικαστικῶς».

25. Ὁ Δ. Α. Κόκκινος, ὁ.π., σ. 527, 541 κ.ά., φαίνεται νὰ δέχεται τὴν ὑπαρξὴ συνωμοσίας ποὺ ὀργάνωσε τὴ δολοφονία, παρόλο ποὺ δὲν ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένους ἐνέργειες· ἀναφέρει ὅμως καὶ ἄλλα πρόσωπα ποὺ

θεωρεῖ ὅτι ἐνέχονταν. Ἐπίσης, ὁ André Papadopoulos - Vretos, ὁ.π., σ. 25, 292, 301, 351 κ.ά., μιλάει γιὰ τὴν ὑπαρξὴ συνωμοσίας. Γράφει ἐπίσης ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐταιρίας «Ἡρακλῆς» ἦταν καὶ μέλη τῆς ὕδραϊκῆς φατρίας, καθὼς καὶ ὅτι οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἀποφάσισαν τὸ θάνατο τοῦ κυβερνήτη ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὸς πάτησε τὸ πόδι του στὴν Ἑλλάδα. Γιὰ συνωμο-

Πιο συγκεκριμένα, η έκθεση για τὰ γεγονότα — ουσιαστικά τὸ πόρισμα τῶν ἀνακρίσεων — ποὺ διαβάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀρ. Μωραϊτίνη, συμβοηθὸ τοῦ Γραμματέα τῆς Δικαιοσύνης, στὴν Ε' Ἐθνοσυνέλευση, στίς 7 Ἰανουαρίου 1832, τὴ στιγμή δηλαδή ποὺ σχεδὸν εἶχε ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἀνάκριση, θεωρεῖ κέντρο τῆς συνωμοσίας τὴν Ὑδρα· κάνει ἀναδρομὴ σὲ ὅλα τὰ στασιαστικὰ κινήματα· δὲν ἀναφέρει τίποτα γιὰ τὸ ρόλο τῶν Γάλλων καὶ θεωρεῖ μόνους αὐτουργοὺς τοὺς Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχάλη καὶ τοὺς Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου. Μὲ τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι κείμενα καταθέσεων ποὺ μᾶς λείπουν δὲν θὰ ἀνατρέψουν ἕτι προκύπτει ἀπὸ τὴ δικογραφία ποὺ γνωρίζουμε, πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ ἐπίσημη ἔκθεση ἀπέκρυψε οὐσιαστικά στοιχεῖα ποὺ προσέκυψαν ἀπὸ τὴν ἀνάκριση καὶ πρόσθεσε ἄλλα ποὺ δὲν προσέκυψαν σαφῶς. Ἀλλωστε, στὴν ἴδια αὐτὴ ἔκθεση βρίσκουμε φράσεις ποὺ ἀφήνουν νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι κάποιες σκοπιμότητες δὲν ἐπιτρέπουν παρὰ ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὴν πραγματικὴ ἔκταση τῶν γεγονότων: «Πλέον ἐκτεταμένον φαίνεται νὰ ἦτο τὸ ὀλέθριον σχέδιον, καὶ ἂν τὸ κακὸ δὲν ἡῤῃξε, καθὼς ἔπρεπε φυσικῶς, καὶ καθὼς ἐκεῖνοι βέβαια ἐπροσδύκουν, τὸ αἷτιον εἶναι ἡ θεία Πρόνοια... Συναίτιοι ἢ συνειδότες τῆς δολοφονίας φαίνεται νὰ ἦσαν καὶ ἐντὸς καὶ ἔσως ἐκτὸς τοῦ Ναυπλίου· ὑποπτοὶ δὲ καὶ ἐξ ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο μάλιστα ἐμπιστευμένη ἡ κοινὴ ἀσφάλεια καὶ εὐταξία»²⁶. Βέβαια, ἡ στιγμή ἦταν ἐξαιρετικὰ κρίσιμη καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἔκθεση ζητεῖ

σιὰ, ἀόριστα, μιλάει καὶ ὁ Γάλλος στρατηγὸς Pellion, *La Grèce et les Capodistriais pendant l'occupation française de 1828 à 1834*, Παρίσι 1855, σ. 237, ἐνῶ ὁ Π. Β. Πετρίδης, *Ἡ διπλωματικὴ δράσις τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων 1814-1831*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 203, γράφει ὅτι «ἡ δολοφονία δὲν ἐστρέφετο εἰδικῶς ἐναντίον τοῦ προσώπου τοῦ Καποδίστρια· οἰοσδήποτε πολιτικός, ἐπιφανὴς ἢ μὴ, πιστεύομεν ὅτι πιθανὸν θὰ εἶχε τὸ ἴδιον τέλος, λόγω τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσης χαώδους καταστάσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην». Οἱ ἀπομνημονευματογράφοι δέχονται, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, τὴν ἐπίσημη ἀποψη, παρόλο ποὺ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὕχι μόνον ἦταν σὲ θέση νὰ ξέρουν, ἀλλὰ καὶ εἶχαν πολιτικὸ συμφέρον νὰ

ἀποκαλύψουν τὴν ἀλήθεια. Ὁ Ν. Δ. Κασμούλης, ὁ.π., σ. 443, μάλιστα θεωρεῖ μυθεύματα ὅσα διαδίδονταν γιὰ τὴ συνενοχὴ καὶ ἄλλων, πέρα τῶν 4 ἐπίσημα δεκτῶν ὡς ὑπεύθυνων, προσώπων, ἐνῶ ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος, ὁ.π., σ. 189, θεωρεῖ, ὅπως καὶ γιὰ κάθε ἀνωμαλία, ὑπεύθυνο τὸν Ἀλ. Μαυροκορδάτο. Ἡ ἀποψη γιὰ τὴν προσωπικὴ ἐκδίκεση, ποὺ καταλήγει νὰ ἐρμηνεύεται καὶ ὡς τυχαῖο περιστατικὸ, ἐξακολουθεῖ νὰ διατυπώνεται καὶ σήμερα ἀπὸ ἱστορικοὺς καὶ μὴ, παρόλο ποὺ καὶ οἱ ἀπόψεις παλαιότερων ἱστορικῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσίευση πληροφοριῶν ἦταν δυνατό νὰ ὀδηγήσουν σὲ διαφορετικὸ προβληματισμό.

26. Βλ. τὴν ἔκθεση στοῦ Π. Κ. Ἐνεπεκίδη, ὁ.π., σ. 233 - 247.

από την Έθνοσυνέλευση να προωθήσει την προανάκριση και να διατάξει τακτική ανάκριση, αλλά εύχεται τα δραματικά γεγονότα που προηγήθηκαν να συνετίσουν τους ένοχους και να τους επαναφέρουν στους κόλπους του Έθνους μέσα σε ένα πνεύμα πατριωτισμού και συμφιλίωσης²⁷.

Πάντως, η πραγματικότητα που ανακύπτει από τις ανακρίσεις είναι αρκετά διαφορετική από αυτήν που επίσημα δέχτηκε η Πολιτεία και παραδέχτηκαν οι περισσότεροι απομνημονευματογράφοι και ιστορικοί. Η πραγματικότητα αυτή περιγράφεται στη συνέχεια με την αναφορά στην ένοχη προσώπων και ομάδων. Είναι εύνοητο ότι η μελέτη αυτή δεν θα ασχοληθεί ιδιαίτερα με την ένοχη των Γ. και Κ. Μαυρομιχάλη και των Ι. Καραγιάννη και Άνδρ. Γεωργίου. Εύνοητο είναι επίσης ότι η σειρά με την οποία αναφέρονται οι ένοχοι δεν υποδηλώνει αναγκαστικά το βαθμό ένοχής τους, αφού αυτό είναι, όπως είπαμε και πιο πάνω, εξαιρετικά δύσκολο :

α. Ο στρατηγός Gérard.

Στην περίοδο που εξετάζεται εδώ, γύρω δηλαδή από τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια, ο Γάλλος στρατηγός Gérard ήταν διοικητής του ελληνικού τακτικού στρατού²⁸. Για τη συμμετοχή του στην οργάνωση της δολοφονίας έχουν ως τώρα γραφτεί ελάχιστα και αρκετά άδριαστα²⁹. Σύμφωνα όμως με τις καταθέσεις του Ι. Καραγιάννη³⁰, οι Γ. και Κ.

27. Π. Κ. Ένεπεκίδης, *ό.π.*, σ. 247.

28. Ο στρατηγός Gérard ήταν πιο κοινά γνωστός είτε ως Γενεράλης, είτε ως Γεράρδος. Για την πολιτική της Γαλλίας στα χρόνια εκείνα και ειδικότερα για την προσπάθειά της να θέσει κάτω από τον έλεγχό της τον ελληνικό τακτικό στρατό βλ. Β. Κρεμμυδάς, *ό.π.*

29. Ούσιαστικά, οι μόνοι που δεν κρύβουν ότι θεωρούσαν το στρατηγό Gérard αναμειγμένο στη συνωμοσία είναι οι Θεόδωρος και Γεναΐος Κολοκοτρώνης. Ο πρώτος (Γ. Βαλέτας, *Τετρατέτης. Άπαντα*, τ. Γ', Αθ. 1953, σ. 183 και 185) μιλάει με υπαινιγμούς. Δεν αποκλείεται να άγνοοσε τί ακριβώς προέκυψε από την προανάκριση, παρόλο που ήταν μέλος της τριμελούς

Κυβερνητικής Έπιτροπής που σχηματίστηκε μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη. Με περισσότερη σαφήνεια για την ένοχη του στρατηγού Gérard μιλάει ο Γ. Θ. Κολοκοτρώνης : «... όπου ως λένουν και συνεννοημένοι όλοι οι Γάλλοι και η πρεσβεία και ό αρχηγός όλων των τακτικών στρατευμάτων ο Γάλλος Τζεράλ... και είχε διαφθείρει και τον αρχηγό της Πολιταρχίας Κακλαμάνον, όνομαζόμενον Κουλοχέρην...» (Γ. Θ. Κολοκοτρώνης, *Απομνημονεύματα*, *ό.π.*, σ. 212).

30. Άρχαια Δ και Κ, 9 και 11 Όκτ. 1831 και Άρχαια Δ και Κ, Άνδρ. Γεωργίου, 11 Όκτ. 1831. Σε κάθε παραπομπή στις καταθέσεις μπορεί κανείς να βλέπει και τους πίνακες Ι και ΙΙ.

Μαυρομιχάλης ισχυρίζονταν ότι ο Gérard ήταν «όρκισμένος» να βοηθήσει με τον τακτικό στρατό, κυρίως για την τήρηση της τάξης, και ότι υπήρχε σχέδιο, στο οποίο προβλεπόταν να «πεταχθούν έξω» ο τακτικός στρατός και οι Γάλλοι για να ελέγξουν την κατάσταση άμέσως μετά τη δολοφονία. Δεν αποκλείεται με το σχέδιο αυτό να σχετίζεται και η πληροφορία, που προέρχεται από τα ανέκδοτα απομνημονεύματα του Σπηλιάδη, σύμφωνα με την οποία ο στρατηγός Gérard με ημερήσια διαταγή της 26 Σεπτεμβρίου είχε ορίσει επίσημη επιθεώρηση της φρουράς με μεγάλη στολή για τις 6.30' το πρωί της Κυριακής 27 Σεπτεμβρίου έξω από το φρούριο (με τους λύκους έχοντας αντι πυριτολίθων τεμάχια από ξύλον)³¹. «Αν η πληροφορία αυτή είναι ακριβής, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Gérard ήθελε να κρατήσει τη φρουρά ουσιαστικά άφοπλισμένη και άνικανη να επέμβει τη στιγμή της δολοφονίας. Άλλωστε, και μόνο το γεγονός ότι διέταξε επιθεώρηση ημέρα Κυριακή και μάλιστα στις 6.30' το πρωί δημιουργεί υποψίες.

Ίδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η κατάθεση του δεκανέα του τυπικού Χρίστου Τάκου, ο οποίος αναφέρει ότι ο Gérard στις 27 Σεπτεμβρίου πήγε πριν από την ανατολή του ήλιου, στη θέση Πέντε Άδελφια, που φρουρούνταν, κοίταξε προς τα γαλλικά πολεμικά πλοία και αναχώρησε³².

Επίσης, ο Α. Παπαδόπουλος, μέλος της Έπιτροπής της Οικονομίας, κατέθεσε ότι άμέσως μετά τη δολοφονία το πρωί της 27 Σεπτεμβρίου ο ύπασπιστής του Gérard Άντ. Καλαμογιάρτης άναζητούσε τα μέλη της έπιτροπής αυτής, σταλμένος από τον ίδιο τον Gérard για να τή ρωτήσει «πόσα χρήματα εύρίσκονται εις το Ταμείον, έπειδή οι στρατιώται ζητούν τους μισθούς των και ο στρατηγός δέν έμπορεί να εκπληρώση τά χρέη του»³³. Ο ίδιος ο ύπασπιστής του στρατηγού φρόντισε με την κατάθεσή του να μάς λύσει την άπορία του ξαφνικού, κυριακά-

31. Για την πληροφορία αυτή βλ. τα σχόλια στο Ν.Δ. Κασμούλη, *ό.π.*, σ. 430. Διοικητής της φρουράς Ναυπλίου ήταν ο Κ. Παπαδόπουλος, γνωστός για τα φιλοκαποδιστριακά του αισθήματα.

32. Άρχεϊα Α και Δ, 24 'Οκτ. 1831. Την κατάθεση του Χρίστου Τάκου επιβεβαίωσαν ως αυτόπτες μάρτυρες και οι στρατιώτες του τυπικού Βασίλειος Μαμούλης και Άλ. Θεοδώρου (Άρχεϊα Α και Δ, 25 'Οκτ. 1831). Σε όσα κατέθεσε στις

24 'Οκτωβρίου επέμεινε ο Χρ. Τάκος και στη δεύτερη κατάθεσή του (Άρχεϊα Α και Δ, 25 'Οκτ. 1831).

33. Άρχεϊα Α και Δ, 21 'Οκτ. 1831. Το γεγονός αυτό επιβεβαίωσαν με τις καταθέσεις τους τα μέλη της Έπιτροπής της Οικονομίας Ι. Κοντουμάς (Άρχεϊα Α και Δ, 21 'Οκτ. 1831) και Γ. Σταύρου (Άρχεϊο Δ, 21 'Οκτ. 1831), καθώς και ο Ταμίας Α. Τσούνης (Άρχεϊα Α και Δ, 21 'Οκτ. 1831).

τικού, ενδιαφέροντος του Gérard για τους μισθούς των στρατιωτών λέγοντας ότι «ό στρατηγός με τοῦτο ἐσκόπευεν, ὥστε, ἂν οἱ στρατιῶται θελήσουν νὰ κάμουν καμμίαν ἀταξίαν, νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ χρήματα· τοῦτο μ' εἶπεν ὁ στρατηγός»³⁴.

Πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἐνοχῆς τοῦ στρατηγοῦ Gérard τείνουν καὶ ὁρισμένες ἄλλες ἐνέργειές του ποὺ, ἂν ἐξεταστοῦν στὸ πλαίσιο τῆς συνωμοσίας, θὰ δείξουν ἀκόμη καλύτερα τὸ ρόλο του. Τέτοιες ἐνέργειες ἦταν ὅτι ὁ στρατηγός ἔσπευσε στὴ γαλλικὴ πρεσβεία ἀμέσως μετὰ τὴ δολοφονία καὶ φρόντισε νὰ πάρει τὰ ὅπλα τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη, ὅτι τὸν ὑποστήριζε δημόσια, ὅτι ἔστειλε γράμμα στὸν Ι. Κωλέτη, μὲ τὸ ὁποῖο ζητοῦσε νὰ φανοῦν ἐπιεικεῖς ἀπέναντι στὸ δολοφόνο κ.ἄ.³⁵ Παράλληλα, ἄλλες πληροφορίες μαρτυροῦν ἔμμεσα γιὰ τὶς διαθέσεις καὶ τὴν πολιτικὴ τοῦ στρατηγοῦ Gérard ἀπέναντι στὸν Κυβερνήτη: ξέρουμε π.χ. ὅτι συχνὰ ὁ Γάλλος στρατηγός ἀρνοῦνταν νὰ ἐκτελέσει διαταγές του³⁶ καὶ ὅτι ὁ Γ. Μαυρομιχάλης, πρὶν καταφύγει στὴ γαλλικὴ πρεσβεία, προσπάθησε νὰ φύγει πρὸς τὰ Πέντε Ἀδελφία³⁷, τὸ χωρὶς ὅπου θὰ εἶχε τὴν προστασία τοῦ Gérard καὶ ἀπὸ ὅπου, ἐνδεχομένως, θὰ τὸν παραλάμβανε γαλλικὸ πλοῖο, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ στὴ συνέχεια.

Ἄλλὰ πῶς ἐνδεικτικὲς γιὰ τὴν ἐνοχὴ του εἶναι οἱ ἐνέργειες τοῦ στρατηγοῦ Gérard ἀμέσως μετὰ τὴ δολοφονία. Γι' αὐτὲς ξέρουμε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ὑπασπιστῆ του Ἀντ. Καλαμογδάρτη στὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Οἰκονομίας καὶ στὸν Ταμῖα γιὰ νὰ ζητήσει

34. Ἀρχεῖο Δ, Ἀντ. Καλαμογδάρτης, 12 Νοεμ. 1831. Σύμφωνα μὲ ὁρισμένες πληροφορίες ὁ στρατηγός Gérard δικαιολογημένα ἀνησχοῦσε γιὰ τὸ ἂν οἱ στρατιῶτες του θὰ πειθαρχοῦσαν στὶς διαταγές του. Ἔτσι, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 185 γράφει ὅτι «τὸ τακτικὸν ἐστάθη πιστὸν εἰς τὸν ὄρκον του καὶ ἐμνόδισε τὴν σφαγὴ καὶ τὴν φωτιά», ἐνῶ ὁ Γ. Γλαράκης ἔγραφε στὸ Μιχ. Βόδα (Ἀρχεῖο Μ, Ἀργεῖς 5/17 Νοεμ. 1831) ὅτι τὴν ἐπομένη τῆς δολοφονίας κανένας ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης δὲν ἤθελε νὰ ἐπικοινωνήσει μὲ τοὺς Gérard καὶ Pellion. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν κατὰ-θεσὴ του τῆς 12 Νοεμβρίου, ὁ Ἀντ.

Καλαμογδάρτης εἶχε προηγουμένως δώσει ἄλλες δύο καταθέσεις· αὐτὲς λανθάνουν.

35. Γιὰ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς βλ. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 καὶ 11 Ὀκτ. 1831 καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου, 11 Ὀκτ. 1831. Βλ. ἐπίσης Ἀρχεῖο Μ, «Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δικογραφίας τῶν δολοφόνων τῆς Α.Ε. τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν Γάλλον Γεράρδον, πρῶην Διευθυντὴν τοῦ Τακτικοῦ Σώματος»· στάλθηκε στὸν πρεσβευτὴ στὸ Παρίσι Μιχαήλ Βόδα (Σούτσο), χωρὶς χρονολογία.

36. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Γεώργιος Κασσιμάτης, 28 Νοεμ. 1831.

37. Δ. Α. Κόκκινος, ὁ.π., σ. 524.

χρήματα και να πληρώσει τους στρατιώτες, ο στρατηγός Ζήτησις, στις 9 το πρωί της 27 Σεπτεμβρίου, από τους τρεις πρεσβευτές που συνεδρίαζαν στο σπίτι του Reukman να του ανατεθεί ή ανώτατη διοίκηση του Ναυπλίου και όλου του στρατού, με το επιχείρημα ότι, στην αντίθετη περίπτωση, δεν θα ήταν σε θέση να τηρήσει την τάξη· το αίτημα αυτό υποβλήθηκε μέσω του Pellion και έμεινε αναπάντητο, όπως χωρίς απάντηση έμεινε ο στρατηγός Gérard, όταν, μια ώρα αργότερα, υπέβαλε αυτοπροσώπως το ίδιο αίτημα στη Γερουσία που συνεδρίαζε³⁸. Ξέρουμε επίσης ότι αμέσως μετά τη δολοφονία ο στρατηγός Gérard και ο Άντ. Καλαμογδάρτης περιφέρονταν στους δρόμους του Ναυπλίου και μιλούσαν με τρόπο προκλητικό, που μπορούσε να εξεγείρει όσους τους άκουγαν³⁹.

Ύστερα από τα στοιχειά που συγκεντρώθηκαν, στην προανάκριση και στην κυβέρνηση που σχηματίστηκε μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια δεν έμεινε καμιά αμφιβολία για την απόλυτη ένοχη και την ενεργό συμμετοχή του στρατηγού Gérard στην οργάνωση της δολοφονίας. Γι' αυτό η κυβέρνηση τον απέλυσε⁴⁰, αλλά το ζήτημα έμεινε «κλειστό» και δεν έλαβε καμιά δημοσιότητα. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα στις καταθέσεις που εξακολουθούν να μάς λείπουν είναι και αυτές των Gérard, Pellion και Rouen, για τους οποίους ξέρουμε ότι ανακρίθηκαν⁴¹.

Την κυβερνητική άποψη για το ρόλο του στρατηγού Gérard — και των άλλων Γάλλων που βρίσκονταν στην Ελλάδα — στη δολοφονία του Κυβερνήτη μαθαίνουμε από έμπιστευτική έκθεση που στάλθηκε στον Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι⁴². Στην έκθεση αυτή η συμπεριφορά του Gérard περιγράφεται ως εξής :

Monsieur le Prince,

La conduite indécente et scandaleuse que le Général Gérard a tenue le jour où le plus funeste des événements a plongé la Grèce dans la consternation, l'indignation que cette conduite a excitée dans le cœur de tous les militaires et de tous les habitants de Nauplie, obligea le gouvernement a prendre une mesure décisive sur

38. Άρχεϊο Μ, Γ. Γλαράκης προς Μιχαήλ Βόδα (Σούτσο), χωρίς χρονολογία.

39. Άρχεϊο Μ, δ.π.

40. Ο Θ. Κολοκοτρώνης, δ.π., σ. 185, γράφει: «Εβιάσαμε τον Ζεράρ να κάμει την παραίτησή του, ειδημή ή-θέλαμε τον κηρύξει ως ένα επίβουλον».

41. Άποσπάσματα από τις καταθέσεις τους έστειλε ο Γ. Γλαράκης στο Μιχαήλ Βόδα (Σούτσο) στο Παρίσι. Βλ. τη σημ. 35.

42. Άρχεϊο Μ, Γ. Γλαράκης προς Μιχαήλ Βόδα (Σούτσο), "Άργος 5/17 Νοεμ. 1831.

cet officier supérieur qui d'ailleurs par des écarts antérieurs, même du vivant de S.E. le Président, s'était montré si peu digne de la confiance dont il avait été honoré. Une telle mesure était d'autant plus nécessaire, que les aveux des coupables et des accusés désignent le Général comme impliqué dans ce crime horrible qu'avait pour but d'annéantir l'existence de la Nation dans l'existence de son chef.

La Commission n'oublia pas cependant qu'il lui fallait autant que possible concilier l'exercice de ses pénibles devoirs avec les égards dûs au Général Gérard en sa qualité d'officier français et aux personnages qui l'ont accompagné en Grèce de leurs lettres de recommandation. C'est pour cela qu'elle crut devoir se borner à engager Monsieur Gérard à donner lui-même sa démission, et qu'elle espéra l'obtenir par la coopération de Monsieur le Résident de France qui témoin oculaire et juge des événements aurait dû apprécier la modération du Gouvernement.

Elle fut néanmoins trompée dans son attente. Sans vouloir trop expliquer les véritables motifs qui paraissent avoir engagé Mr Rouen à ne pas apprécier les démarches de la Commission, nous pouvons assurer que ceux dont il s'étage(;) dans la lettre qu'il a adressé à un des Membres de la Commission, ne saurait être admis.

Des notes mis au bas de cette lettre dont vous recevrez copie ci jointe démontre assez la fausseté et la légèreté de ses assertions qui tout en dénaturant les intentions du Gouvernement français tendent rien moins qu'à empiéter sur les droits d'un Gouvernement indépendant, et de changer le Protecteur bienfaisant en souverain qui dispose à son gré et à l'avantage de ses sujets des emplois et des armées de la Grèce.

Ce premier essai n'ayant pas réussi, le Résident eut une entrevue avec le Président de la Commission et paraissant reconnaître la justesse des raisons qui lui avaient été mises en avant se borna à demander l'ajournement de la démission de Mr Gérard et de Mr Pellion, son chef d'État Major, d'après l'assurance qu'il venait de donner que ces officiers demanderaient un congé temporaire et qu'ils quitteraient Nauplie.

Cette démarche de leur part n'eut point lieu et le Gouvernement obligé de revenir à sa première détermination voulut encore en prévenir Monsieur le Résident par l'entremise du secrétaire des affaires étrangères. Ce furent alors des assurances de toute espèce que le Résident exigea de la Commission par l'entremise du secrétaire, et dans une seconde entrevue qu'il eut avec le Président, le Général Gérard d'après la proposition de Mr Rouen consentirait à demander un congé temporaire, s'il obtiendrait l'assurance de la part de la Commission que pendant son absence on ne le priverait de sa place.

Le Président exprima ses regrets de n'être pas en état de donner des pareilles assurances et adressa au Général sa démission.

Il est probable que cette démarche aussi simple que commandée par les circonstances sera défigurée comme à l'ordinaire aux yeux du Gouvernement français; et il importe que vous en soyez instruit pour être à même de repousser tout grief que l'on tenterait à élever contre le Gouvernement grec qui dans ses efforts pour le maintien de l'ordre et de la tranquillité publique ne saurait jamais manquer aux devoirs que la reconnaissance lui impose envers la France.

Agréez, Monsieur le Prince, l'assurance de ma considération très distinguée, avec laquelle j'ai l'honneur d'être

Votre très humble et très obéissant serviteur

Argos, le 5/17 Novembre 1831

G. Glarakis

Στο εξαιρετικά σημαντικό αυτό έγγραφο διαγράφεται με απόλυτη σαφήνεια ή μετριοπαθής, αλλά αποφασιστική πολιτική τής ελληνικής κυβέρνησης, καθώς και ή προσπάθεια τής γαλλικής πλευράς να διατηρήσει τις ιδιαίτερα σημαντικές θέσεις που κατείχε στον ελληνικό στρατό και τον έλεγχο που ασκούσε στον ελληνικό κρατικό μηχανισμό. Ειδικότερα για το στρατηγό Gérard γίνεται σαφές ότι ή ελληνική κυβέρνηση δεν αμφέβαλλε καθόλου για την ανάμιξή του στην οργάνωση τής δολοφονίας του Ι. Καποδίστρια. Παράλληλα όμως, γίνεται σαφές ότι ή ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση, έπειδή ή συμμετοχή του στρατηγού Gérard στην οργάνωση τής δολοφονίας του Ι. Καποδίστρια δημιουργούσε επικίνδυνα προβλήματα στις ελληνογαλλικές σχέσεις, από τη στιγμή μάλιστα που ο Rouen άρνούταν να δεχτεί την ένοχη του Γάλλου στρατηγού.

β. 'Αντ. Καλαμογδάρτης

‘Ο ύπολοχαγός ‘Αντ. Καλαμογδάρτης, 24 έτών και γιός του πρόκριτου τής Πάτρας ‘Ανδρέα Καλαμογδάρτη, ήταν ύπασπιστής του στρατηγού Gérard. ‘Ο ρόλος του στη συνωμοσία για τη δολοφονία του Κυβερνήτη έγινε σαφής στην προανάκριση από ένα πλήθος καταθέσεις. ‘Ο προϊστάμενος τής προανάκρισης Κ. ‘Αξελός στις 2 Δεκεμβρίου ανέφερε στην κυβέρνηση ότι «περι Καλαμογδάρτου είναι έως τώρα άρκεται αποδείξεις και έλπίζω να ανακαλυφθούν και άλλαι»⁴³.

Τò γεγονός ότι ή συμμετοχή του ‘Αντ. Καλαμογδάρτη στα γεγονότα περιορίστηκε κυρίως στη σύνδεση των συνωμοτών με τους δολοφόνους και στην εκτέλεση των σχετικών διαταγών του Gérard δεν μειώνει την ένοχή του, αν μάλιστα λάβουμε υπόψη το μίσος του για τον Κυβερνήτη, το οποίο συχνά είχε εκφράσει. Γι’ αυτόν, εκτός από την έπαφή του με τα μέλη τής ‘Επιτροπής τής Οικονομίας, ύστερα από έντολή του στρατηγού Gérard⁴⁴, την οποία έχουμε κιόλας αναφέρει, αναφέρθηκε στην προανάκριση ότι είχε συχνές ιδιαίτερες έπαφές με τους υπό περιορι-

43. ‘Αρχείο Δ, Κ. ‘Αξελός προς Μ. Σικελιανό, 2 Δεκ. 1831.

Α. Παπαδόπουλος, Γ. Σταύρου και Α. Τσούνης, 21 ‘Οκτ. 1831.

44. ‘Αρχεία Α και Δ, Ι. Κοντουμάς,

σμο Μαυρομιχαλαίους⁴⁵ και ότι το πρωί της 27 Σεπτεμβρίου, ύστερα από τη δολοφονία, έδειχνε προκλητικά την ικανοποίησή του⁴⁶.

Το μίσος του 'Αντ. Καλαμογδάρτη, που ήταν μίσος έλης της οικογένειάς του, για τον Κυβερνήτη δεν ήταν απλώς μια προσωπική υπόθεση, αλλά σχετιζόταν με τον περιορισμό συγκεκριμένων συμφερόντων που δεν έθιγε μόνο την οικογένεια αυτή, αλλά και τους άλλους πρόκριτους. Γι' αυτό, δεν πρέπει να μᾶς παραξενεύει ο τρόπος με τον οποίο ο 'Αντ. Καλαμογδάρτης έκφραζόταν και έδειχνε τα αίσθήματά του απέναντι στον Κυβερνήτη. "Έτσι, λίγες ημέρες πριν από τη δολοφονία, ο 'Αντ. Καλαμογδάρτης σε κοσμική συγκέντρωση στο σπίτι του γερουσιαστή 'Αναστ. Σ. Χαλαλάμπη, έλεγε ότι ήταν βέβαιος πως ο Ι. Καποδίστριας θα δολοφονούνταν και ότι, αν δεν βρισκόταν άλλος να τον δολοφονήσει, θα το έκανε ο 'Ιδιος· ήταν μάλιστα εξαιρετικά αγανακτισμένος γιατί, όπως έλεγε, «έπλ Τουρκίας ποτέ δεν έμβηκαν στρατιώται εις την εις Π. Πάτρων οικίαν μου, έπλ δε των ήμερών του Καποδίστρια τουτο έγινε»⁴⁷.

'Αλλά ή συμπεριφορά του 'Αντ. Καλαμογδάρτη δεν ήταν προκλητική μόνο πριν από τη δολοφονία, αλλά και κατόπιν. 'Αναφέρεται πιό πάνω ότι μαζί με το Gérard περιφερόταν στους δρόμους του Ναυπλίου και μιλούσε με προκλητική ικανοποίηση για τη δολοφονία του Κυβερνήτη. Τέτοια μάλιστα ήταν ή στάση του, ώστε το πλήθος που είχε συγκεντρωθεί στην πλατεία του κυβερνητικού μεγάρου άμέσως μόλις μαθεύτηκε ή είδηση της δολοφονίας αγανάκτησε και τον κακοποίησε. Και είναι χαρακτηριστικό ότι οι πιό θερμάιμοι έρριξαν το σύνθημα να σκοτώσουν επιτόπου τους «δολοφόνους», έννοώντας βέβαια τον 'Αντ. Καλαμογδάρτη και το στρατηγό Gérard. 'Αναφέρεται ότι και οι δύο τους σώθηκαν από την αγανάκτηση του πλήθους χάρη στην ψυχραιμία του συνταγματάρχη Almeida⁴⁸.

Προφανώς, ύστερα από τις πληροφορίες αυτές που περιήλθαν σε γνώση των αρχών, ή κυβέρνηση δεν άμφέβαλλε για την ένοχή του 'Αντ. Καλαμογδάρτη και τον φυλάκισε⁴⁹.

45. 'Αρχεία Δ και Κ, Διονύσιος Πύρρος, 22 'Οκτ. 1831.

46. 'Αρχεία Α και Δ, Γ. Κοζώνης, 23 'Οκτ. 1831.

47. 'Αρχεία Δ και Κ, Ν. Ριγανᾶς, 27 Νοεμ. 1831 και Γ. Κασιμάτης, 28 Νοεμ. 1831. 'Ο 'Αντ. Καλαμογδάρτης έδειχνε ένα λύχνο λέγοντας

πως τόσο βέβαιη έπρεπε να θεωρεΐται ή δολοφονία του Κυβερνήτη, όσο βέβαιιο ήταν πως ο λύχνος αυτός ήταν φῶς.

48. 'Αρχείο Μ, Γ. Γλαράκης προς Μιχαήλ Βόδα (Σούτσο), χωρίς χρονολογία.

49. Θ. Κολοκοτρώνης, ό.π., σ. 185.

γ. 'Ο 'Ανδρέας Καλαμογδάρτης

'Ο πρόκριτος τῆς Πάτρας 'Ανδρέας Καλαμογδάρτης φαίνεται νὰ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη. 'Απ' αὐτοὺς ποὺ ἐξετάστηκαν ἀπὸ τὴν προανάκριση, ἀρκετοὶ κατέθεσαν ὅτι ὁ 'Ανδρέας Καλαμογδάρτης — ὁ γερο-Καλαμογδάρτης, ὅπως τὸν ἔλεγαν — ἐπισκεπτόταν συχνὰ τοὺς ὑπὸ περιορισμὸ Μαυρομιχαλαίους, παρόλο ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν, καὶ κρυφομιλοῦσε μαζί τους γιὰ ἀρκετὴ ὥρα· πολὺ συχνὲς μάλιστα ἦταν οἱ νυχτερινὲς ἐπισκέψεις. Πιὸ συγκεκριμένα, κατατέθηκε στὴν προανάκριση ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Κ. καὶ Γ. Μαυρομιχάλης εἶχαν διαβεβαιώσει τοὺς Ι. Καραγιάννη καὶ 'Ανδρ. Γεωργίου ὅτι ὁ 'Ανδρέας Καλαμογδάρτης ἦταν μαζί τους, «ὀρκισμένους». Οἱ ἴδιοι οἱ φρουροὶ τῶν Μαυρομιχαλαίων εἶχαν παρατηρήσει τίς συχνὲς νυχτερινὲς ἐπισκέψεις τοῦ πρόκριτου σ' αὐτούς· εἶχαν μάλιστα ἀναλάβει νὰ προσέχουν, ὥστε νὰ μὴ γίνεи ἀντιληπτὸς⁵⁰.

'Εξαίρετικά ἐνδιαφέρουσα καὶ ἐνδεικτικὴ γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ 'Ανδρέα Καλαμογδάρτη εἶναι ἡ πληροφορία πὼς καὶ τὴν Κυριακὴ 20 Σεπτεμβρίου οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἐπιχείρησαν νὰ δολοφονήσουν τὸν Ι. Καποδίστρια, ἀλλὰ ἐκεῖνη τὴν Κυριακὴ ὁ Κυβερνήτης δὲν πῆγε στὴν ἐκκλησία. 'Η ἐπιχείρηση αὐτὴ, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν μιὰ γενικὴ δοκιμὴ γιὰ ὅ,τι σχεδιαζόταν νὰ γίνεи τὴν ἐπόμενη Κυριακὴ, φαίνεται νὰ κατευθυνόταν ἀπὸ τὸν 'Ανδρέα Καλαμογδάρτη⁵¹. Γενικά, οἱ ἀνακριτικὲς ἀρχὲς εἶχαν διασταυρωμένες πληροφορίες γιὰ τίς ἐπαφές του μὲ τοὺς Μαυρομιχαλαίους, ὥστε νὰ μὴ μένουν πολλὲς ἀμφιβολίες γιὰ τὸν ἰδιαίτερα σημαντικὸ ρόλο του στὴ συνωμοσία⁵². 'Αναφέρθηκε μάλιστα ὅτι

50. 'Αρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 καὶ 11 'Οκτ. 1831 καὶ Α. Γεωργίου, 11 'Οκτ. 1831.

51. 'Αρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 'Οκτ. 1831. Τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν κατάθεση τοῦ Ι. Καραγιάννη ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὴν Κυριακὴν λοιπὸν τὸ πρωὶ εἰς τὰς 20 μὲ εἶπαν [οἱ Μαυρομιχαλαῖοι] νὰ πᾶμε εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ θὰ κάμωμεν μεγάλο πρᾶγμα ὅπου θὰ εἴμεθα, πρὶν ὅμως νὰ πᾶμε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ πρωὶ ἦλθεν ὁ Γεροκαλαμογδάρτης, εὐθὺς ὅταν ἐκτύπησεν ἡ πρώτη καμπάνα καὶ ὁμίλησε μὲ τοὺς μπετζατέδες καὶ πάντοτε μ' ἐκαλόπιανε χωρὶς νὰ

μὲ γνωρίζῃ. 'Επήγαμεν λοιπὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου εἶδαμεν καὶ τὸν Γεροκαλαμογδάρτην καὶ ἐστάθησαν οἱ Μαυρομιχάληδες ἀπ' ἑξῶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν... ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν δὲ δὲν ἦλθε ὁ Κυβερνήτης καὶ τότε ἡρώτησα στίτι τί εἶναι αὐτὸ τὸ μεγάλο πρᾶγμα ὅπου θὰ κάμετε καὶ τότε αὐτοὶ μὲ εἶπον ὅτι θὰ σκοτώσωμεν τὸν Κυβερνήτην».

52. Μερικὲς ἀπὸ τίς καταθέσεις ποὺ ἀναφέρονται στίς ἐπαφές τοῦ 'Ανδρ. Καλαμογδάρτη μὲ τοὺς Μαυρομιχαλαίους εἶναι οἱ ἐξῆς: 'Αρχεῖα Δ καὶ Κ, 'Αθ. Καραγιάννης, Κ. Μπαλαχαμόπουλος, Διον. Πύρρος καὶ Μι-

τά όπλα πού χρησιμοποιήθηκαν γιά τή δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη φυλάγονταν στό σπίτι τοῦ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη⁵³.

Τό ὅτι ἡ προανάκριση θεώρησε τόν Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη κλειδί στή συνωμοσία γιά τή δολοφονία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια ἀποδεικνύεται καί ἀπό τήν ἔρευνα πού διατάχθηκε καί διενεργήθηκε στό προσωπικό του ἀρχεῖο. Ἀπό τήν ἀνάγνωση τῶν 101 ἐγγράφων πού ἔγινε στίς 16, 17, 23, 24 καί 25 Νοεμβρίου προέκυψαν οὐσιαστικά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν ἀντικαποδιστριακή του δράση καί τίς διασυνδέσεις του μέ τίς ἀντικαποδιστριακές κινήσεις⁵⁴. Ἡ συμμετοχή τοῦ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη

χαλῆ Τσ(ζ)ιμάκης, 22 Ὀκτ. 1831, Γ. Ἀντωνόπουλος καί Γ. Δουλφής, 23 Ὀκτ. 1831, Μαρία Σαλένα, 27 Ὀκτ. 1831 Ἀρχεῖο Κ, Γ. Π. Μισιρλής, 30 Ὀκτ. 1831 καί Μαριγώ Ἀλεξανδροπούλου, 31 Ὀκτ. 1831.

53. Ἀρχεῖο Δ καί Κ, Ἀνδρ. Γεωργίου, 26 Ὀκτ. 1831, Α. Γεωργίου - Ν. Χασαπάκης (σέ ἀντιπαράσταση) καί Ι. Καραγιάννης - Ν. Χασαπάκης (σέ ἀντιπαράσταση), 26 Ὀκτ. 1831.

54. Γιά τήν καταγραφή τῶν ἐγγράφων πού βρέθηκαν στό προσωπικό ἀρχεῖο τοῦ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη: Ἀρχεῖο Δ, α'Ὁ ἑκτακτος Γραμματεὺς τῆς Ἀστυνομίας Ν. Γ. Παγκαλάκης πρὸς τήν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείας», Ναύπλιο 25 Νοεμ. 1831. Κάθε ἐγγραφο περιγράφεται περιληπτικά, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται πάντοτε ἡ χρονολογία του. Στῇ συνέχεια σταχυολογοῦνται ὅσα ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τὸ θέμα μας: «1. Γραμμάτιον (= μικρὸ γράμμα) γαλλικὸν ἀνυπόγραφον καί ἀχρονολόγητον εἰς πέντε ἡμισυ γραμμάς ὅτι ὁ Γενεράλης ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ τὸν Κον Καλαμογδάρτην καί τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ φέρῃ ἐν ταῦτῳ τὸ διὰ τύπου ἐγγραφον τῆς Κυβερνήσεως, τὸ διαλαμβάνον τὰ ἐπάξια τῆς πατρίδος πρόσωπα. 2. Ὅμοιον τοῦ Γεράρδου πρὸς τὸν αὐτόν, τὸν παρακαλεῖ νὰ μεταβεῖ εἰς τὴν οἰκίαν του ἀχρο-

νολόγητον. 3. Γράμμα Σπυρ. Παπαλεξοπούλου πρὸς τὸν Ἀνδρ. Καλαμογδάρτην—23 Ἀπρ. 1831—Ναύπλιον, ὅτι ὁ Ζαΐμης δὲν ἔλαβεν ὑπόρρημα· ὅτι τὰ ἐσωτερικά μας εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν· ἐξωτερικά, μεγάλως νίκας, τὰς ὁποίας ἔκαμον οἱ Πολωνοὶ κατὰ τῶν Ρώσων εἰς τὰς 31 Μαρτίου καί 1ην Ἀπριλίου, τῶν ὁποίων τὴν περιγραφὴν θέλει στείλει μέ τὸν ἄλλον ταχυδρόμον. 4. Παναγῆς Κομποθέκρος—4 Δεκ. 1829—πρὸς τὸν Ἀνδρ. Καλαμογδάρτην, ἐν Πάτραις, ὅτι ἐπῆγε βρῖκι ἀγγλικὸν μέ τὸν Γόρδων καί εὐθὺς ἀνεχώρησε διὰ Βοστίτσαν πρὸς ἐντάμωσιν τοῦ Ζαΐμη καί τοῦ εἶπε νὰ τοῦ δώσῃ τὰς ἐπτὰ χιλιάδας τάληρα, ὅπου τοῦ χρεωστεῖ· ὁ Ζαΐμης ἀπεκρίθη νὰ λάβῃ ὑπομονήν, πλὴν ὁ Γόρδων εἶπε, ὅς ἐβλέπω διαφορετικούς, καί ἡ Κυβέρνησις ἐπῆρε πολλὴν δύναμιν· ὁ Ζωγράφος τοῦ ἀπεκρίθη μὴ τὰ πιστεύει καί θέλει ἴδει ἐντὸς ὀλίγου· ἔγραψαν εἰς τοὺς Ζουμπαταίους καί ὀρκώνονται νὰ ἴδωῦν πόσοι συνάζονται· καί ἐβγαίνουν ἐξακόσια τουφέκια τὰ χωρία, χωρὶς τὴν πολιτείαν, διὰ νὰ ἀνοίξουν τουφέκι ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως. 5. Ἄσμα, γαλλιστί γραμμένον, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἀνοίγει πάλιν τοὺς βραχίονάς της, ὅτι τοὺς ἠθέλησαν σκλάβους, πλὴν θεὸς νὰ εἶναι στρατιῶται. 6. Στίχοι, γαλλιστί, ὅτι ὁ ὠραίος τόπος τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ ἤλπιζεν ὅτι ἡλευθε-

στή συνωμοσία για τή δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια, σὲ συνδυασμὸ μάλιστα μὲ τή συμμετοχὴ τοῦ γιοῦ του, καθὼς καὶ τῆς κόρης του Καλλιόπης Παπαλεξοπούλου, για τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε στὴ συνέχεια, ἔχει ἐξαιρετικὴ σημασία, ἐπειδὴ μᾶς δείχνει, ὡς ἓνα σημαντικὸ βαθμὸ, τὴν κοινωνικὴ προέλευση τῆς συνωμοσίας. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ὑπάρχουν στοιχεῖα καὶ για ἄλλα σημαντικὰ πρόσωπα.

δ. Ὁ Παναγιώτης Κακλαμάνος

Ὁ Πολιτάρχης Ναυπλίου Παναγιώτης Χρυσανθόπουλος ἢ Κακλαμάνος, 28 χρόνων, ἀπὸ τὴν Καρύταινα, γνωστὸς καλύτερα ὡς Κουλοχέρης, εἶχε τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη για τὴ φύλαξη τῶν Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχάλη. Ὁ ρόλος του στὴν ὀργάνωση τῆς δολοφονίας τοῦ Ι. Καποδίστρια ἦταν βασικὸς καὶ φαίνεται ὅτι ἦταν μυημένος στὴ συνωμοσία

ρώθη, ἤλλαξε μόνον τυράννους διὰ τῶν βαρβάρων τῆς ἄρκτου, οἵτινες δὲν ἔχουν ἄλλον ἐπιτήδευμα, εἰμὴ τὴν σκληριάν. 7. Ἰωάννης Μπερτίνης πρὸς τὸν Ἄνδρ. Καλαμογδάρτην, τὴν 6 Ὀκτ. 1830, ὅτι ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὸν Ρουὰν νὰ ὑψώσῃ τὴν τρίχρωμον σημαίαν· ὅτι ἡ Γαλλία εἶναι τὸ μέγα ἔθνος, ὅτι αἰσθάνεται μεγάλην ἀγαλλίαν διὰ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα κατορθώματά της, ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι ἀντίζηλοι της Ἀγγλοὶ νὰ τὴν ἐπαινοῦν βιάζονται. 8. Γεώργιος Σισίνης πρὸς τὸν Ἄνδρ. Καλαμογδάρτην, τὴν 1ην Σεπτ. 1831, ὅτι παραμονεύει καὶ ἔσπειλεν ἄλλους πεζοὺς, φανερώσει ἀνακτόμα τῶν Γάλλων εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων. 9. Κ. Δρακόπουλος — 12 Αὐγ. 1831 — ὅτι ἀπὸ γράμμα, ὅπου εἶδεν ἐκ Νεοκάστρου, περιμένονται ἐκεῖ 5.000 γαλλικὰ στρατεύματα ἐντὸς 8 ἡμερῶν. 10. Ὁ αὐτὸς — 22 Ἰουν. 1831 — ὅτι ἐκ μέρους τῶν Γάλλων ἔχουν σημαντικὴν ὑπεράσπισιν, ὅτι ὁ Ρουὰν εἶπεν ὅτι πηγαίνει αὐτὸς καὶ διαλύει τὴν πολιορκίαν τῆς Ἰδρας. 11. Γράμμα ἀνυπόγραφον καὶ ἀχρονολόγητον (χαρὰκτὴρ Γεωργίου Σισίνης) ὅτι ὁ Ἀλεξάνδης καὶ Κολο-

κοτρώνης μὲ παρακινοῦν νὰ λάβω πληρεξούσιον τάχα διὰ τὴν Προεδρίαν τῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Γερουσίας καὶ ὅτι θὰ ὠφεληθῶ μεγάλως· τοῦτα δὲν τὰ πιστεύω, ἀλλ' εἶναι ἔως νὰ μὲ βάλουν εἰς τὸ σακκί· πλὴν ἐγὼ τηράζω τὸ κίνημα τῶν Γάλλων εἰς Καλαμάταν, ἂν εἶναι ἀληθινόν, τότε θὰ τὸ ἀκολουθήσω· εἶδὲ ὅτι ἀλλάξω δρόμον, Καλαμογδάρτη, μὲ εἰλικρίνειαν σοῦ τὸ φανερώσω καὶ σοῦ λέγω τὸ μυστικόν. 12. Πελλιὸν γράφει γαλλιστὶ τῇ 6/18 Σεπτ. ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναχωροῦν, ἐπειδὴ ὁ Γενεράλης ἐπιθυμεῖ νὰ περιμένῃ τὸν κουριέρην· τὸν προσκαλεῖ δὲ νὰ ὑπάγῃ νὰ τοὺς ἰδῇ».

Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἔρευνα ἔγινε στὰ σπίτια τῶν Ἄνδρ. καὶ Ἀντ. Καλαμογδάρτη, Ἀναστ. Λόντου, Σπ. Παπαλεξοπούλου καὶ Π. Κακλαμάνου. Ἡ καταγραφὴ τῶν ἐγγράφων τοῦ τελευταίου παραμένει ἄγνωστη, ἐνῶ τῶν ὑπολοίπων ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον στὸ Ἀρχεῖο Δ' (ὡπὲρ τὰ δέκα σακκία) — βλ. καὶ τὴν σημείωση 15 στὴ σελ. 236), ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ Α. Λόντου ποὺ ὑπάρχει καὶ στὸ Ἀρχεῖο Α.

ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ στρατηγὸν Gérard⁵⁵. Ξέρουμε ἐπίσης ὅτι ἦταν κουμπάρος τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη⁵⁶, πράγμα ποὺ διευκόλυνε τὶς κινήσεις του.

Ἡ προανάκριση συγκέντρωσε ἓνα πλῆθος πληροφορίες ποὺ δὲν ἐπέτρεπαν ἀμφιβολίες γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴ συνωμοσία καὶ γιὰ τὴν ἐνοχὴ του στὴ δολοφονία⁵⁷. Χαρακτηριστικά, ὁ ἀνακριτὴς Ν. Γ. Παγκαλάκης ἔγραφε στὸ Γ. Γλαράκη: «Ἡ δικογραφία τοῦ πρώην Πολιτάρχου Κακλαμάνου δύνανται νὰ εἴπω εὐχαρίστως ὅτι ἀπρητίσθη εἰς τρόπον ὥστε ἐξάγεται ἀπ' αὐτῆς ἐνοχος μυρίων θανάτων»⁵⁸. Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Π. Κακλαμάνου ποὺ ἔκαναν τὸν ἀνακριτὴ νὰ τὸν χαρακτηρίσει ἐνοχο «μυρίων θανάτων» μποροῦν νὰ συνοψιστοῦν ὡς ἑξῆς:

1. Οἱ ἴδιοι οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἰσχυρίζονταν πὼς ὁ Π. Κακλαμάνος ἦταν «ὀρκισμένον» μέλος τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια⁵⁹.

2. Οἱ ἐπισκέψεις του στοὺς ὑπὸ περιορισμὸ Μαυρομιχαλαίους, ἡμερήσιες καὶ νυχτερινές, χωριστὰ ἢ μαζὶ μὲ τὸν Ἀναστ. Λόντο καὶ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη, καὶ οἱ κρυφές συνομιλίες μαζὶ τους ἦταν ιδιαίτερα συχνές⁶⁰.

3. Ἦταν γνωστὸ ὅτι, γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν ὀργάνωση τῆς δολοφονίας καὶ γιὰ τὶς ιδιαίτερες πρακτικὲς ὑπηρεσίες ποὺ θὰ προσέφεραν, ὁ Π. Κακλαμάνος καὶ οἱ στρατιῶτες του θὰ ἔπαιρναν ἀπὸ τὸν Ἀναστ. Λόντο 5.000 τάληρα⁶¹.

4. Σοβαρότατες ὑπόνοιες εἶχε δημιουργήσει ἡ ὑπηρεσιακὴ συμπεριφορὰ τοῦ Π. Κακλαμάνου σχετικὰ μὲ τὴ φύλαξη τῶν Μαυρομιχαλαίων. Ἐνῶ δηλαδὴ ἔφειλε νὰ ἀλλάζει τοὺς φρουροὺς τοὺς κάθε 24 ὥρες, ἄφησε τοὺς Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου γιὰ 40 περίπου συνεχεῖς ἡμέρες. Ὅταν μάλιστα ὁ Ἀστυνόμος Εὐάγγελος Ποταμιάνος πλη-

55. Γ. Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 212.

56. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Μιχ. Τσ(ζ)ιμάκης, 22 Ὀκτ. 1831.

57. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ὕστερα ἀπὸ τοὺς Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχάλη καὶ Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου, ὁ Π. Κακλαμάνος εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν ποὺ ἀναφέρεται ὡς ἐνοχος ἀπὸ τοὺς περισσότερους μεταγενέστερους ἱστοριογράφους.

58. Ἀρχεῖο Κ, Νάυπλιο 13 Νοεμ. 1831.

59. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 καὶ 11 Ὀκτ. 1831 καὶ Α. Γεωργίου, 11 Ὀκτ. 1831.

60. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 Ὀκτ. 1831, Κ. Μπαλαχάμopoulos, Μιχ. Τσ(ζ)ιμάκης, 22 Ὀκτ. 1831, Γ. Ἀντωνόπουλος καὶ Γ. Δουλφής, 23 Ὀκτ. 1831 καὶ Καλίσσα Μελιχονογιωσαντή καὶ Μ. Σαλένα, 27 Ὀκτ. 1831.

61. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831.

ροφορήθηκε κάποιες ύποπτες κινήσεις τῶν φρουρῶν καὶ διέταξε τὸν Πολιτάρχη νὰ τοὺς ἀλλάξει, ὁ τελευταῖος ἀρνήθηκε νὰ ἐκτελέσει τὴ διαταγὴ του⁶².

5. Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο ποὺ εἶχε καταστρωθεῖ, τὴ στιγμή τῆς δολοφονίας ὁ Π. Κακλαμάνος ὄφειλε νὰ καταλάβει μὲ τοὺς στρατιῶτες του τοὺς γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνα δρόμους γιὰ νὰ διευκολύνει τὴ φυγὴ τῶν δολοφόνων⁶³.

6. Τὸ Σάββατο 26 Σεπτεμβρίου ὁ Π. Κακλαμάνος ἐπισκέφθηκε τὴ νύχτα τοὺς Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλαίους καὶ συνομίλησε μαζί τους. Κατόπιν πέρασε τὴ νύχτα του μὲ φαγοπότη στὸ σπίτι κοινῶν γυναικῶν. Τὰ ξημερώματα πέρασε πάλι ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ κατόπιν, ἀφοῦ ἤπια ἓνα ρούμι σὲ καφενεῖο, ἄρχισε νὰ συγκεντρώνει τοὺς στρατιῶτες του γιὰ νὰ συνοδέψουν, ὅπως ἔλεγε, τὸν Κυβερνήτη στὴν ἐκκλησίαν. Οἱ στρατιῶτες παραξενεύτηκαν γιατί ποτὲ δὲν τοὺς εἶχε καλέσει νωρίς, καὶ μάλιστα Κυριακὴ, καὶ γιατί δὲν ὑπῆρχε συνήθεια ὁ Πολιτάρχης νὰ συνοδεύει τὸν Κυβερνήτη στὴν ἐκκλησίαν· ὅτι ποτὲ ἄλλοτε δὲν τὸν εἶχε συνοδεύσει τὸ παραδέχτηκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Π. Κακλαμάνος στὴν κατάθεσή του. Ἐντούτοις, παρὰ τὸν ἰσχυρισμὸ του γιὰ συνοδείαν τοῦ Κυβερνήτη, στὴν ἐκκλησίαν ἔφτασε ἀπὸ ἀπόμερα στενοσόνακα τὴ στιγμή ποὺ ἀκούστηκαν οἱ πυροβολισμοί. Τὴ στιγμή ἐκείνη, ἀντὶ νὰ καταδιώξει τὸν Γ. Μαυρομιχάλη, ὁ ὁποῖος ἀρχικὰ κατευθύνθηκε πρὸς τὴ θέση Πέντε Ἀδέλφια, καὶ παρόλο ποὺ ὑπέδειξαν στὸν Πολιτάρχη πρὸς τὰ ποῦ κατευθύνθηκε ὁ δολοφόνος, αὐτὸς ἐπέστρεψε μαζί μὲ τοὺς στρατιῶτες του στὴν Πολιταρχία⁶⁴.

Αὐτὰ προέκυψαν ἀπὸ τίς καταθέσεις γιὰ τίς κύριες εὐθύνες τοῦ Π. Κακλαμάνου. Μερικὲς ἀπὸ τίς εὐθύνες αὐτὲς τοῦ Πολιτάρχη περιγράφει καὶ ὁ ἀνακριτὴς Ν. Γ. Παγκαλάκης σὲ συνοπτικὸ ἔγγραφο του πρὸς τὸ Γ. Γλαράκη⁶⁵. Ἡ κυβέρνησή, στὴ βεβαιότητά της γιὰ τὴν ἐνοχλή τοῦ

62. Ἀρχεῖο Κ, Ἀντ. Καράτης, 18 Νοεμ. 1831, Π. Κακλαμάνος - Ι. Καραγιάννης (σὲ ἀντιπαράσταση), 1 Δεκ. 1831, Εὐάγγ. Ποταμιάνος, 12 Νοεμ. 1831 καὶ Ἀλέξ. Ἀλεξανδρόπουλος, 13 Νοεμ. 1831.

63. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831.

64. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Μιχ. Τσ(ζ)ιμάκης, 22 Ὀκτ. 1831, Γ. Ἀντωνόπουλος καὶ Δ. Γεωργίου, 23 Ὀκτ.

1831, Ι. Παπαδιαμαντόπουλος, 26 Ὀκτ. 1831, Ν. Χασαπάκης, 27 Ὀκτ. 1831, Σωτ. Ἀντωνίου, Ἀνδρ. Βασιλείου, Δημητρούλα Δαριωτοπούλα καὶ Μπεμπέ Μαριγώ, 28 Ὀκτ. 1831. Ἀρχεῖο Κ, Ἀντ. Καράτης, 18 Νοεμ. 1831, Κ. Μπαλαχαιμόπουλος, 29 Ὀκτ. 1831 καὶ Π. Κακλαμάνος, 3 Νοεμ. 1831.

65. Ἀρχεῖο Κ, 13 Νοεμ. 1831.

Π. Κακλαμάνου, τὸν φυλάκισε, χωρὶς δίκη, γιὰ κάποιο διάστημα⁶⁶. Ἀναφέρεται σχετικὰ ὅτι ὁ Πολιτάρχης ἀπέφυγε τὴ δικαστικὴ δίωξη μὲ ἐνέργειες τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Ρόδιου, μὲ τὸν ὁποῖο συνδεόταν στενά⁶⁷.

ε. Ὁ Ἀναστάσιος Λόντος

Ὁ ρόλος τοῦ μεγαλοκτηματία τῆς Βοστίτσας Ἀναστάσιου Λόντου στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια ἦταν παρόμοιος μὲ ἐκεῖνον τοῦ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη, ἃν καὶ ἀπὸ τὴν προανάκριση δὲν προέκυψαν γι' αὐτὸν τόσα ἐπιβαρυντικὰ στοιχεῖα ὅσα γιὰ τὸν δεύτερο. Ἀπὸ τὶς καταθέσεις προκύπτει ὅτι καὶ ὁ Ἀναστ. Λόντος ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς τακτικούς ἐπισκέπτες τῶν ὑπὸ φρούρηση Μαυρομιχαλαίων, μὲ τοὺς ὁποίους συχνὰ κρυφομιλοῦσε. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἦταν κι αὐτὸς «ὀρκισμένος» στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη⁶⁸. Ὁ γενικότερα ἀντιπολιτευτικὸς ρόλος τοῦ Ἀναστ. Λόντου ἦταν βέβαια γνωστός, ἀλλὰ οἱ πολιτικές του διασυνδέσεις καὶ ἐπιλογές ἀποκαλύφθηκαν καὶ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ βρῆκε ἡ Ἀστυνομία στὸ σπίτι του, ὅταν ἔκανε ἔρευνα στὸ προσωπικὸ του ἀρχεῖο, ὅπου, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα στοιχεῖα, βρέθηκε καὶ συνθηματικὸς κώδικας ἀλληλογραφίας⁶⁹.

66. Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 185.

67. Δ. Α. Κόκκινος, ὁ.π., σ. 541. Ὁ Ὑπουργὸς Ρόδιος εἶχε μεσολαβήσει καὶ ὅταν ὁ Ἀστυνόμος Εὐάγγελος Ποταμιάνος ζήτησε τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Πολιτάρχῃ ὁ τελευταῖος εἶχε προηγουμένως ὀρκιστεῖ, κλαίγοντας, ὅτι ἦταν πιστὸς στὸν Κυβερνήτη (André Papadopoulos - Vretos, ὁ.π., σ. 299).

68. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 καὶ 11 Ὀκτ. 1831, Α. Γεωργίου, 11 Ὀκτ. 1831, Ἀθ. Καραγιάννης, Κ. Μπαλαχαμπόπουλος καὶ Μιχ. Τσι(ζ)ιμάκης, 22 Ὀκτ. 1831, Γ. Ἀντωνόπουλος καὶ Γ. Δουλφής, 23 Ὀκτ. 1831 καὶ Μ. Σαλένα, 27 Ὀκτ. 1831.

69. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, Ἀποσφράγιση ἐγγράφων τοῦ Ἀναστασίου Λόντου, Ν. Γ. Παγκαλάκης, Ναύπλιο 14 Νοεμ. 1831. Ἡ ἀνάγνωση τῶν ἐγγράφων ἔγινε στὶς 10, 11, 12 καὶ 13 Νοεμ.

1831. Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀναστ. Λόντου τὰ χαρακτηριστικότερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1. Σημείωσις περὶ τῶν ἐρωτημάτων τῶν διαλαμβανομένων εἰς μίαν ἐπιστολὴν πρὸς Β.Α.Υ. τὸν Κύριον Δοῦκα τοῦ Ὁρλεάνς, τῆς 15 Ἀπριλίου 1826. 2. Σχέδιον ἀναφορᾶς χωρὶς ἐπιγραφὴν (sic) καὶ ἀχρονολόγητον διαλαμβάνον ἀπολογίαν τῶν ὑπογραφάντων ἀναφορὰν πρὸς τὴν Β.Α.Υ. τὸν πρίγκηπα Λεοπόλδον. Ἡ ἀπολογία ἢ αἱ παρατηρήσεις ἀποτείνονται πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα. Τὸ γράψιμον, καθ' ὃ παρετήρησεν ὁ κύριος Γ. Μελετόπουλος, φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦ Κυρίου Α. Λόντου. 3. Ἐπιστολὴ ἁνώνυμος τῆς 6 Νοεμβρίου 1827 πρὸς ἁνώνυμον κατὰ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ υἱοῦ του. 4. Ἐπιστολὴ Ἀνδρέα Λόντου πρὸς τὸν Ἀναστάσιον εἰς Βοστίτζαν, δι' ἧς τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι προσπαθεῖ μετὰ τοῦ Α. Ζαίμη νὰ

Πρέπει πάντως νά τονιστεῖ ὅτι ἡ Κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ἀνέλαβε τὴ διαχείριση τῆς ἐξουσίας μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη

ἐβγάλουν τὴν Α.Ε. ἀπὸ τὰς κατ' αὐτοῦ ἀνυπάρχουσας ὑποψίας. 5. Ἐπιστολὴ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη πρὸς τὸν Ἀναστ. Λόντον τῆς 22 Μαρτίου 1830, ἐσπέρας, ἐκ Ναυπλίου, δι' ἧς τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι ὁ Ἀπόλλων πάντοτε πειράζει καὶ δὲν εἶναι καλόν. Τὸν προσκαλεῖ δὲ εἰς Ἄργος διὰ νὰ συνομιλήσουν. 6. Φύλλα τῆς ἐφημερίδος Ἡοῦς. 7. Φύλλα τῆς ἐφημερίδος Ἀπόλλων. 8. Προκήρυξις τοῦ Κοινοῦ τῆς Ὑδρας τῆς 20 Αὐγούστου 1831. 9. Ἀνδρέας Λόντος πρὸς τὸν ἀδελφόν του — 30 Ἀπρ. 1831 — ἐξ Ἀργους. Κατηγορεῖ τὸ ὑπόμνημα τῆς Γερουσίας ἐπὶ τοῦ τελευταίου Πρωτοκόλλου, δι' οὗ ζωγραφίζει τὴν Ἑλλάδα (ὡς λέγει αὐτὸς) μὲ τὰ πλέον μελανά χρώματα διὰ ν' ἀηδιάσῃ ἡ Β.Α.Υ. καὶ νὰ μὴν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Προτρέπει νὰ γενοῦν ἀναφοραὶ ἀπὸ Βοστίτζαν, Πάτραν καὶ Καλάβρυτα πρὸς τὴν Β.Α.Υ. ὅτι τὸ ὑπόμνημα τῆς Γερουσίας ἔγινεν ἀπὸ ἰδιοτέλειαν καὶ νὰ διευθυνθοῦν εἰς τοὺς Ἀντιπρέσβεις, ὁ Κύριος Ζαΐμης νὰ μεταβεῖ εἰς Ἄργος, ὅτι ὁ Δούκινς τὸν ἀσπάζεται. 10. Λέων Μεσσηνέζης πρὸς τὸν Ἀναστ. Λόντον ἀχρονολόγητον, ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐπρότειναν ἀναφορὰν κατὰ Ὑδραίων καὶ τὴν ἐμπόδισαν. 11. Ἀνδρέας Λόντος - 6 Ἰουλίου, χωρὶς ἔτος - πρὸς τὸν Ἀναστάσιον, ὅτι μεταχειρίζεται τὸν Καλαμογδάρτην εἰς διάφορα μέρη. 12. Μισὴ κόλλα χαρτίου περιέχει τὰ ψηφία τοῦ ἀλφαβήτου, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ προτελευταίου. Εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀντικρύζει ἀραβικὸς ἀριθμὸς, περιέχει ἐξ συλλαβὰς μὲ τοὺς ἀπέναντι ὁμοίους ἀριθμοὺς καὶ ὡσαύτως τὰς λέξεις ἄνθρωπος, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Μεταξᾶς, ὁ Γρίβας, ὁ Στράτος μὲ

τοὺς ἀντικειμένους ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς. 13. Ἐν τεταρτημόριον τῆς κόλλας περιέχον τὸ ἀλφάβητον μὲ ἀραβικοὺς ἀντικρυς ἀριθμοὺς καὶ ἄλλας πέντε συλλαβὰς ὡσαύτως. 14. Δύο ἡμισὴ φύλλα μὲ διάφορα ὀνόματα καὶ σημεῖα ἐταιρείας. 15. Ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης πρὸς τὸν Ἀναστάσιον Λόντον — 17 Ὀκτ. 1829 — ὅτι ἡ Γαλλία τραβᾷ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς εἰς τὴν δούλευσίν της Γάλλους, κόπτει τὰ βοηθήματα, ὁ Βασιλεὺς της στέλλει ὀπίσω τὰ ἐλληνόπαιδα, προμηνύματα κακά. 16. Ὁ Καλαμογδάρτης πρὸς τὸν Ἀναστάσιον Λόντον — τὴν 15 Ὀκτ., χωρὶς ἔτος — ὅτι εἶναι ἀφωσιωμένος εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν χρυσοῦν τοῦ Μπετζανδέ, ἀποφασίζει καὶ τὴν ἰδίαν του ζωὴν εἰς τὴν θέλησίν των, πρεσεντάρει ὅμως τὴν θεματοαρχίαν ἢ τοῦ Ναυπλίου ἢ ὅποιαν ἄλλην στοχασθοῦν συμφερότεραν. 17. Σπύρος Παπαλεξόπουλος πρὸς τὸν Ἀναστάσιον Λόντον — 10 Νοεμ., χωρὶς ἔτος —. Ὅτι ἡ περίστασις φαίνεται σύμφωνος μὲ τὰ πατριωτικὰ φρονήματά της (sic) καὶ νὰ φυλαχθῇ τε νὰ μὴν ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀερῶδεις προτάσεις τοῦ μὲν καὶ τοῦ δέ. 18. Ἀλφάβητον αἰνιγματικόν. 19. Σχέδιον ὀρκωμοσίας κατὰ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ υἱοῦ του Πάνου, ὑποσχομένης εἰς τοὺς Κουντουριώτην, Μπότσην, Λόντον καὶ λοιποὺς. 20. Γράμμα ἀνυπόγραφον καὶ ἀχρονολόγητον. Φαίνεται ἰδιόχειρον τοῦ Ἀνδρέου Καλαμογδάρτη, ὅτι ὁ Μεταξᾶς εἶπεν ἐμπρὸς του ὅτι πρέπει νὰ συστηθῇ ἐταιρεία διὰ νὰ φονεῖσῃ ὅλους τοὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου. Ἐγὼ τὸν ἀπεκρίθην, οἱ ἄρχοντες φροντίζουν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Αὐτὰ ὅλα ἔγραψα χθὲς τοῦ Κου Ζαΐμην.

δὲν ἔλαβε κανένα μέτρο ἐναντίον τοῦ Ἀναστ. Λόντου, ὅπως δὲν ἔλαβε καὶ ἐναντίον τοῦ Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη.

ς. Οἱ ἄλλοι ἔνοχοι

Ὅπως ἀναφέρεται καὶ πρὸ πάνω, ἡ ἔκταση τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια δὲν μᾶς εἶναι μὲ ἀκρίβεια γνωστή, ἀφοῦ μᾶς διαφεύγουν ἀκόμη καὶ ἡ ἀκριβὴς ἔκταση τῆς προανάκρισης καὶ τὰ πλήρη στοιχεῖα πρὸς προέκυψαν ἀπ' αὐτήν. Σχετικὰ μὲ τὰ πρόσωπα πρὸς ἀναμείχθησαν στὴν ὁργάνωση τῆς δολοφονίας, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλαίους καὶ τοὺς Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου, μὲ τοὺς ὁποίους δὲν ἀσχολεῖται ἰδιαίτερα ἡ μελέτη αὐτή, ἐπειδὴ ὁ ρόλος τους στὴ δολοφονία εἶναι γνωστός καὶ εἶχαν καταδικαστεῖ, ἡ προανάκριση ἔδειξε ὅτι ἡ ἐνοχὴ τῶν πέντε προσώπων πρὸς ἀναφέρονται προηγουμένως ἦταν σαφέστατη καὶ ἰδιαίτερα σημαντική. Ὡστόσο, τὰ πέντε αὐτὰ πρόσωπα δὲν ἦταν τὰ μόνια πρὸς κίνησαν τὴ συνωμοσία καὶ ὁργάνωσαν τὴ δολοφονία. Ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἐνοχὴ καὶ ἄλλων προέκυψαν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν προανάκριση.

Δὲν εἶναι δηλαδὴ δυνατό νὰ ἀγνοήσουμε ὁρισμένες πληροφορίες πρὸς τοποθετοῦν πολὺ κοντὰ στὴ συνωμοσία τὸν Πετρόμπετη Μαυρομιχάλη⁷⁰, τὸ Ν. Παπαλεξόπουλο καὶ τὴ γυναῖκα του⁷¹, τὸ Σπ. Σπη-

70. Σύμφωνα μὲ ὅσα κατέθεσε στὴν προανάκριση ὁ Σταῦρος Ράπτης, ὅταν 3 - 4 ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία, ὁ Πετρόμπετης, ἐπιστρέφοντας στὴ φυλακὴ του, περνοῦσε ἀπὸ τὸ σπῆτι ὅπου ἔμεναν ὑπὸ περιορισμὸ οἱ Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλαῖοι, τοὺς εἶπε : « Ἡσυχάσετε, ἐπειδὴ εἰς 5 - 6 ἡμέρας θέλομεν ἀνταμωθεῖ ὅλοι ». Ἐπίσης, οἱ Γαρουφαλιά καὶ Ἀγγελικὴ Μαμουναῖνα κατέθεσαν ὅτι ὁ Γ. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Πετρόμπετης, ἀπὸ τὸν Ἰτς-Καλὲ ὁ δεύτερος καὶ ἀπὸ τὸ λιανικὸ τοῦ σπιτιοῦ του ὁ πρῶτος, βλέπονταν καὶ συνεννοοῦνταν καὶ ὅτι καμιά ἐβδομάδα πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία ἀκούστηκε ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης νὰ λέει στὸν Πετρόμπετη : « Δὲν εἶναι εὐκαιρία τώρα καὶ λάβε ὑπομονήν, θὲ νὰ εὔρω ὁμῶς εὐκαιρίαν καὶ τρῶγε καὶ πίνε ἡσυχος ». Τὴ στιγμὴ μάλιστα πρὸς τοῦ ἀπευθύ-

νονταν αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ Πετρόμπετης ἔκανε στὸ Γ. Μαυρομιχάλη νοήματα κρατώντας μιὰ ράβδο, ὅπως κρατοῦν τὸ ὄπλο (ΓΕ, ἀρ. 20, 12 Μαρτίου 1832).

71. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 185, γράφει ὅτι οἱ Ν. Παπαλεξόπουλος καὶ Σπ. Σπηλιωτόπουλος, ὅταν ἔμαθαν ὅτι δολοφονήθηκε ὁ Κυβερνήτης, ἔφτασαν ἀπὸ τὴν Ὑδρα στὸ Ναύπλιο « διὰ νὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν καὶ νὰ βάλουν εἰς ταραχήν », ἀλλὰ ἡ Κυβέρνηση τοὺς φυλάκισε. Ὁ ἀντιπολιτευτικὸς ρόλος τοῦ Ν. Παπαλεξόπουλου εἶναι γνωστός. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ συμμετοχὴ του στὴ στάση τῆς Μάνης (Ἀρχεῖο Δ, Ι. Μ. Σεβαστός, 28 Νοεμ. 1831. Βλ. καὶ Π.Κ. Ἐνεπεκίδης, ὁ.π., σ. 235). — Γιὰ τὴ σύζυγο τοῦ Ν. Παπαλεξόπουλου Καλλιόπη, πρὸς ἦταν κόρη τοῦ Ἀνδρέα καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἀντ. Καλαμογδάρτη, ζέ-

λιωτόπουλο⁷², τὸν Α. Ζαῖμη⁷³, τὸν Κ. Ζωγράφο⁷⁴ κ.ἄ. Καὶ βέβαια, ἐνδιάμεσα ἔχουν ἀναφερθεῖ καὶ ἄλλα ὀνόματα, ὅπως αὐτὸ τοῦ Γ. Κουντουριώτη, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει, ἴσως, νὰ θεωρηθοῦν ἀμέτοχα, παρόλο ποὺ ἀπὸ τὴν προανάκριση δὲν προέκυψαν στοιχεῖα σὲ βάρος τους. Ἐπίσης, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Κυβέρνηση ἀνέκρινε τὸ Γάλλο πρεσβευτὴ Rouen καὶ τὸ συνταγματάρχην Pellion⁷⁵ δείχνει ὅτι ὑπῆρχαν σοβαρὲς ὑποψίες γιὰ συμμετοχὴ τους στὴ συνωμοσία.

Σημαντικὴ εὐθὺνη ἐπίσης ἀνήκει καὶ στὰ ἀρμόδια κρατικὰ ὅργανα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔλαβαν τὰ μέτρα ποὺ ἔπρεπε γιὰ νὰ προστατευθεῖ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες πληροφορίες

ρουμε ὅτι εἶχε πολλὰς ἐπαφὰς μὲ τοὺς ὑπὸ περιορισμὸ Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλαίους (κατὰ τὰ ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματα τοῦ Δ. Γ. Δημητρακάκη, ὅπως τὰ ἀναφέρει ὁ Ι. Βλαχογιάννης στοῦ Ν. Δ. Κασομούλη, ὁ.π., σελ. 434). Ἀπὸ μερικὸς μάλιστα τὸ σπῆτι της θεωροῦνταν κέντρο τῆς συνωμοσίας. Σχετικὰ βλ. καὶ Δ. Ν. Κόκκινου, ὁ.π., σ. 541, ὅπου γράφεται ὅτι ἡ Παπαλεξοπούλου ὥθησε τοὺς Μαυρομιχαλαίους στὴ δολοφονία.

72. Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 185. Καὶ ὁ Σπ. Σπηλιωτόπουλος ἔλαβε μέρος στὴν ἐξέγερση τῆς Μάνης. Σχετικὰ βλ. τὴν προηγούμενη σημείωση.

73. Ἀρχεῖο Δ, Ν. Παπαλεξοπούλου, 14 Νοεμ. 1831.

74. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Δ. Γ. Δημητρακάκη (σχόλια Ι. Βλαχογιάννη στοῦ Δ. Ν. Κασομούλη, ὁ.π., σ. 434) ὅτι ὁ Κ. Ζωγράφος ἔστειλε στὸν Ἄνδρ. Καλαμογδάρτη 1.000 βενετικὰ φλωριά ποὺ ὁ Λάζ. Κουντουριώτης διέθετε γι' αὐτὸν ποὺ θὰ δολοφονοῦσε τὸν Κυβερνήτη καὶ ὅτι αὐτὸς καλλιέργησε στοὺς Ὑδραῖους τὴν ἰδέα τῆς δολοφονίας· φεύγοντας μάλιστα γιὰ τὴν Ὑδρα, τὴ στιγμή ποὺ ἀποχαιρετοῦσε τὸν Ἀναστ. Λόντο τοῦ ψιθύρισε στὸ αὐτί: «ἓνα πιστόλι θὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον» ἐννοώντας τὸν Κυβερνήτη.

75. Ὅτι ἡ κυβέρνηση θεωροῦσε ἔνοχο τὸ συνταγματάρχην Pellion φαίνεται κυρίως ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς ποὺ ὁ Γ. Γλαράκης ἔστειλε στὸ Μιχαὴλ Βόδα (Σοῦτσο) στὸ Παρίσι (Ἀρχεῖο Μ, ὁ.π.). Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὰς ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «Après les événements ce Général [ἐννοεῖ τὸ Gérard], ainsi que Mr Pellion, son chef d'État Major, se rendirent dans la maison du Résident de France et passèrent toute la journée avec les assassins du Président qui s'y trouvaient réfugiés. Mr Pellion poussa l'imprudence jusqu'à vouloir les escorter jusqu'à la prison en disant au Colonel Almeida qu'il le rendait responsable de la vie de ces hommes qui n'avaient commis aucun crime». Ἦταν ἐπίσης, σύμφωνα μὲ τὴν κυβερνητικὴ ἀπόψη, ἐπιβαρυντικὸ γιὰ τοὺς Rouen καὶ Pellion τὸ ὅτι στίς καταθέσεις τους θεωροῦσαν ἀθῶο τὸ Γ. Μαυρομιχάλη. Πάντως, ἀπὸ τὴν προανάκριση δὲν προέκυψε μὲ σαφήνεια ὅτι ὁ Rouen εἶχε ἀναμιχθεῖ μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἀποκλείει νὰ ἦταν σὲ γνώση του οἱ προετοιμασίες. Ἀλλὰ σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα θὰ ἐπανέλθουμε καὶ στὴ συνέχεια.

πού περιέρχονταν σέ γνώση τους ὅτι ἐτοιμαζόταν ἡ δολοφονία του⁷⁶. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ Κυβερνήτης εἶχε εἰδοποιηθεῖ, ἀλλὰ ὅτι ἀρνοῦνταν νὰ ληφθοῦν μέτρα γιὰ τὴν προστασία του, ἐπειδὴ δὲν πίστευε ὅτι θὰ βρισκόταν Ἑλληνας νὰ τὸν δολοφονήσει⁷⁷, δὲν ἀπαλλάσσει τὶς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες ἀπὸ τὴν εὐθύνη.

Βέβαια, δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι στὰ χρόνια ἐκεῖνα ὁ Νομάρχης, ὁ Φρούραρχος, ὁ Ἀστυνομὸς καὶ τὰ ἄλλα ὄργανα πού εἶχαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξης, οὔτε τὴν ἀπαραίτητη πείρα διέθεταν, οὔτε οὐσιαστικὴ ἐξουσία εἶχαν στὰ χέρια τους· ἡ πολιτικὴ κατάσταση ἦταν τόσο ρευστὴ καὶ ἡ ψυχολογία τοῦ ἐλεύθερου καὶ νομοταγοῦς πολίτη τόσο ἀμφίβολη, ὥστε ἡ ἐξουσία τῶν ὀργάνων αὐτῶν ἦταν στὴν πραγματικότητά πολὺ σχετικὴ.

Τέλος, δὲν πρέπει νὰ ἀποφύγουμε νὰ ἐπισημάνουμε κάποιες παραλείψεις τῶν ἀνακριτικῶν ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι δυνατὸ νὰ ὀδηγήσουν στὴ σκέψη πὼς ἡ συνωμοσία εἶχε ἔκταση πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴν πού ξέρουμε. Γιὰ τὸ συντάκτη τῆς μελέτης αὐτῆς ἓνα ἀπὸ τὰ πιδ κρίσιμα σημεῖα τῆς προανάκρισης θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ὁ ρόλος τοῦ Ι. Κωλέτη. Οἱ καταθέσεις δὲν περιέχουν παρὰ ἔμμεσες πληροφορίες γιὰ συμμετοχὴ τοῦ στὴ συνωμοσία, ἀλλὰ ἀφήνουν νὰ φανοῦν καὶ κάποιοι δισταγμοὶ τῆς προανάκρισης νὰ ἐκμεταλλεῖται αὐτὲς τὶς πληροφορίες. Ἐκτὸς ἀν πρέπει νὰ κάνουμε τὴ σκέψη ὅτι τὸ μέρος τῆς δικογραφίας πού ἀκόμη δὲν γνωρίζουμε εἶναι πολὺ μεγάλο. Ἀπὸ μερικὲς καταθέσεις πάντως μαθαίνουμε πὼς ὁ Ι. Καραγιάννης σύχναζε στὸ σπίτι τῶν ἀδελφῶν Σαγιάννη, πού ἦταν στρατιῶτες τοῦ Ι. Κωλέτη⁷⁸. ὅτι ἐκεῖ εἶχε πεῖ «οἱ ἀφεντάδες μου ἀγόρασαν πιστόλαις. Σάββατον ἦ Κυριακὴν ἔχομεν κοντινὴν γιορτὴν... σηκώνεται ὁ τύραννος...»⁷⁹. Ἐπίσης, ὁ ἴδιος Ι. Καραγιάννης ἰσχυρίστηκε ὅτι οἱ Μαυρομιχαλαῖοι θεωροῦσαν βέβαιο πὼς ὁ Ι. Κωλέτης «θὰ γυρίσῃ μαζί μας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Αὐγουστίνου»⁸⁰, ἐνῶ ὁ Μαρίνος Δεσάντης κατέθεσε ὅτι ἡ μητέρα τῶν ἀδελφῶν

76. Ὁ Ἀγγλὸς πρεσβευτὴς Dawkins, γράφοντας στὸν Palmerston στίς 7/19 Ὀκτωβρίου 1831, ἔλεγε ὅτι ἡ ἀστυνομία εἶχε πληροφορηθεῖ τὴν ὑπαρξὴ σχεδίων γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Μνημεῖα ἑλληνικῆς ἱστορίας*, ἀρ. 9, ἀρ. ἐγγρ. 1546). Ἐπίσης, ὁ Κ. Ἀζιώτης λέει ὅτι συχνὰ τοῦ ἔρχονταν πληροφορίες γιὰ τὸν κίνδυνον πού διέτρεχε ὁ Κυ-

βερνήτης (Ἀρχεῖο Δ, 16 Νοεμ. 1831).

77. Ἀρχεῖο Δ, Κ. Ἀζιώτης, 16 Νοεμ. 1831.

78. Ἀρχεῖο Α καὶ Δ, Α. Ν. Σαγιάννης, Σπ. Ν. Σαγιάννης καὶ Ἀργυρίτσα Ἀνεμογιάννη, 14 Νοεμ. 1831.

79. Ἀρχεῖο Δ, Ἀργ. Ἀνεμογιάννη, 14 Νοεμ. 1831.

80. Ἀρχεῖο Δ, Ι. Καραγιάννης, 9 Ὀκτ. 1831.

Σαγιάννη συχνά μετά τη δολοφονία ἔλεγε «ἀνάθεμα τὸν Κωλέτην» καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ξέρει πολλά⁸¹. Ἀλλά, ἀπὸ ὅσο μπορούμε νὰ ξέρουμε, ἡ προανάκριση δὲν κινήθηκε μὲ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ θὰ ἔπρεπε πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Θὰ πρέπει ἴσως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Ι. Κωλέτη στὴν τριμελὴ Κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ ἀνέλαβε τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη, ἐμπόδιζε τὴν προανάκριση νὰ στραφεῖ πρὸς μιὰ βαθύτερη ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν ἐνοχὴ του. Ἴσως πάλι, οἱ πολλὲς ἀντιθέσεις καὶ μέσα στὸ ἀντικαποδιστρίακὸ στρατόπεδο νὰ ὀδήγησε ὅλους, καποδιστρίακούς καὶ ἀντικαποδιστρίακούς, στὴν ἀναζήτηση ἐνὸς *modus vivendi* καὶ μιᾶς προσωρινῆς ἀνακωχῆς.

ζ. Ὁ ρόλος τῶν Γάλλων

Στὰ 150 περίπου χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰ. Καποδίστρια, ἡ ἱστοριογραφία μας, σχεδὸν μονότονα ἐπαναλαμβάνομενη, εἶδε τὸν ξένο παράγοντα νὰ ὀπλίζει τὸ χέρι τῶν δολοφόνων, κυρίως τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Γάλλους. Οἱ παλαιότερες μάλιστα οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς διασυνδέσεις τῶν στασιαστῶν Ὑδραίων μὲ τὸν ἀγγλικὸ παράγοντα, καθὼς καὶ ὁ πρωταγωνιστικὸς ρόλος τοῦ ἰδιαίτερα συνδεομένου μὲ τὴν Ἀγγλίαν Ἀλ. Μαυροκορδάτου στὴν ὑδραϊκὴ ἀντικαποδιστριακὴ κίνηση εἶχαν ὀδηγήσει στὴν πεποίθηση ὅτι κύριοι ὑποκινητὲς τῆς δολοφονίας, ὅπως καὶ ὅλων τῶν στάσεων, ἦταν οἱ Ἀγγλοι⁸². Ἡ πεποίθηση αὐτὴ ὅμως δὲν εἶχε στηριχτεῖ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἦταν, συχνά, δημιούργημα τῆς συγκυρίας, κυρίως τῶν πολιτικῶν ἀνταγωνισμῶν.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι, στὰ πλαίσια τοῦ μεταξὺ τους ἀνταγωνισμοῦ, κάθε μιὰ ἀπὸ τίς τρεῖς μεγάλες δυνάμεις εἶχε δημιουργήσει τὰ ἰδιαίτερα στηρίγματα τῆς στοὺς ντόπιους παράγοντες τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς. Ἀπὸ ὅσα ὅμως μπορούμε ὡς τώρα νὰ γνωρίζουμε, στὸ νεαρὸ ἐλληνικὸ κράτος τοῦ Ι. Καποδίστρια ἡ Γαλλία εἶχε τίς μεγαλύτερες δυνατότητες νὰ ἀποκτήσει σημαντικὴ ἐπιρροή,

81. Ἀρχεῖο Δ, Μ. Δεσάντης, 20 Νοεμ. 1831.

82. Πρέπει πάντως νὰ τονιστεῖ ὅτι ἡ σύγχρονη μὲ τὰ γεγονότα ἱστορικὴ περιγραφή ἔβλεπε τὰ πράγματα καθαρότερα ἀπὸ ὅ,τι ἡ μεταγενέστερη ἱστοριογραφία καὶ ὅτι οἱ ἀπομνημονευ-

ματογράφοι ποὺ ἀνῆκαν στὴν καποδιστριακὴ μερίδα δὲν θεωροῦν κύριους ὑπεύθυνους τοὺς Ἀγγλοὺς, μὲ ἐξαίρεση τὸν Κάρπο Παπαδόπουλο (δ.π.) ποὺ θεωρεῖ κύριο ὑπεύθυνο γιὰ τὴ δολοφονία τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

έξαιτίας κυρίως τῆς παρουσίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς κατάληψης ἡγετικῶν θέσεων στὸν ἐλληνικὸ στρατὸ ἀπὸ Γάλλους ἀξιωματικούς⁸³.

Αὐτὲς οἱ προκαταρκτικὲς παρατηρήσεις ἦταν ἀπαραίτητες γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὸ ρόλο τῶν Γάλλων στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια. Μερικοί, ἐλάχιστοι, ἀπομνημονευματογράφοι τῆς περιόδου ἐκείνης κατηγοροῦν κατευθεῖαν καὶ ἀπερίφραστα τὴ γαλλικὴ πολιτικὴ καὶ τὸ γαλλικὸ στρατὸ τῆς Πελοποννήσου γιὰ τὴν ὑποκίνηση τῶν ἀντικαποδιστριακῶν στάσεων καὶ γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰδίου τοῦ Κυβερνήτη⁸⁴. Ἡ προανάκριση ἔφερε στὸ φῶς, παράλληλα μὲ τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξαν στὴ συνωμοσία ὁ Γάλλος στρατηγὸς Gérard καὶ ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Pellion, σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ ρόλο τῶν

83. Γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ καὶ κυρίως γιὰ τὸ ρόλο τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴν Πελοπόννησο καὶ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν στὸν ἐλληνικὸ στρατὸ βλ. Β. Κρεμμυδάς, ὁ.π.

84. Ὁ Χρ. Βυζάντιος, *Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐκστρατειῶν καὶ μαχῶν ὧν συμμετέσχεν ὁ τακτικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1833*, [Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἐκδ. Γ. Τσουκαλᾶ, ἀρ. 10], Ἀθ. 1956, σ. 259, γράφει τὰ ἑξῆς: «Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἄκρας ἡσυχίας καὶ εὐταξίας ὑπαρχούσης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐπικρατείᾳ, ἐπῆλθεν ἡ Ἰουλιανὴ μεταβολὴ τῆς Γαλλίας τῷ 1830, ὅτε ἐκθρονισθέντος Καρόλου τοῦ δεκάτου, ἐνεθρονίσθη ὁ Φίλιππος. Ἐκτοτε ἤρχισαν τὰ δεινὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως τοῦ Κυβερνήτου, ὄντος εὐνοουμένου τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐν πρώτοις ἡ νέα γαλλικὴ κυβέρνησις ἔπαυσε τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ μῆνα χορήγησιν τῶν βοηθημάτων, δι' ὧν διετηρεῖτο ὁ τακτικὸς στρατός· συγχρόνως δὲ αὕτη συμπτύσσουσα μετὰ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἠρέθιζε καὶ ἀναφανδὸν ὑπέθαλπε τὴν κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἐν Ἑλλάδι ἀντιπολίτευσιν μέχρι τῆς μετὰ

ταῦτα καταστροφῆς αὐτοῦ». Ἐπίσης, ὁ Γ. Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 208, ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Ἦλθε καὶ ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις τῶν Γάλλων, ὅπου ἔδιωξαν τὸν Βασιλέα τοὺς καὶ ἔβαλαν τὸν Φίλιππον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄρχισε καὶ τὸ ἐξωτερικὸν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας νὰ ἀντιπολιτεύωνται τὸν Κυβερνήτην καὶ ἐρέθιζαν καὶ τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ βοηθήματα ὅπου ἐρχόντουσαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἄρχισαν νὰ λιγοστεύουν». Ἐπίσης, στὴ σ. 211: «Οἱ Γάλλοι... ἀφοῦ ἔγινεν ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἄρχισαν νὰ εἶναι φανερά ἐνάντιοι... καὶ ἐκεῖνοι ἐρέθισαν καὶ ἐπαρακινούσαν μᾶλλον τοὺς Μανιάτας καὶ ἀμέσως ὀργάνωσαν καὶ ἔκαμαν ἀναφορὰς τινὲς καὶ ἐπροσκαλοῦσαν τοὺς Γάλλους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦλθαν οἱ Γάλλοι καὶ ἐκάθεζαν τὰς Καλάμας... φαίνεται οἱ Γάλλοι νὰ ὀργάνισαν τινὰς ἀντεθνικοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὸ Νησι καὶ τοὺς ἔκαμαν πρόσκληση νὰ πᾶνε οἱ Γάλλοι καὶ ἐπῆγαν». Καὶ στὴ σ. 212: «καὶ ἐφόνευσαν τῆς 27 Σεπτεμβρίου τὸν Κυβερνήτην..., ὅπου ὡς λέγουν καὶ συνεννοημένοι ὅλοι οἱ Γάλλοι καὶ ἡ πρεσβεία καὶ ὁ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν τακτικῶν στρατευμάτων...»

Γάλλων στην ὀργάνωση τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη. Ἀπὸ τίς καταθέσεις διαφόρων προσώπων γίνεται φανερό ὅτι ὁ ρόλος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴν Πελοπόννησο δὲν περιοριζόταν στὴν ὑποβοήθηση τῶν συνωμοστῶν καὶ στὴν ἀκάλυψη ἢ φυγάδευση τῶν δολοφόνων, ἀλλὰ ἐκτεινόταν καὶ μέχρι τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας. Δυὸ μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στίς μεταξὺ τους συζητήσεις δὲν ἀμφέβαλλαν καθόλου ὅτι πλησίαζε ἡ ἡμέρα τῆς δολοφονίας ἢ ἀπλῶς τῆς ἀνατροπῆς τοῦ Κυβερνήτη. Αὐτὴ τὴν ἐνδιαφέρουσα πληροφορία κατέθεσε στὴν προανάκριση ὁ ἱεροδιάκονος Καλλιόπιος⁸⁵.

Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν Γάλλων στὴ συνωμοσία καὶ γιὰ τὸ σχέδιο νὰ δράσουν μετὰ τὴ δολοφονία βεβαίωναν τοὺς Ι. Καραγιάννη καὶ Ἀνδρ. Γεωργίου οἱ Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλαῖοι⁸⁶. Ἰσχυρίζονταν μάλιστα οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ὅτι μὲ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια οἱ Γάλλοι θὰ ἀναλαμβάναν τὴ διακυβέρνηση καταλαμβάνοντας τὸ Ναύπλιο⁸⁷. Καὶ ὑπῆρχε σχέδιο βέβαια νὰ ἀποφασιστεῖ μετὰ τὴ δολοφονία ἂν θὰ κυβερνοῦσαν οἱ Γάλλοι ἢ ὁ Πετρόμπεης⁸⁸.

85. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, 5 Ὀκτ. 1831. Ὁ ἱεροδιάκονος Καλλιόπιος διέμενε στὴ Ζάκυνθο, ὅπου παλιότερα εἶχε φιλοξενήσει ἀξιωματικούς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ποὺ μετέβαιναν στὴν Πελοπόννησο. Στὰ τέλη Ἰουλίου 1831, ταξιδεύοντας πρὸς Ναύπλιο, ὁ Καλλιόπιος σταμάτησε στὴ Μεθώνη νὰ χαιρετίσει τοὺς Γάλλους ἀξιωματικούς ποὺ εἶχε γνωρίσει. Τὸ ἀπόσπασμα τῆς κατάθεσης ποὺ ἀναφέρεται στὸ διάλογο τοῦ ἱεροδιάκονου μὲ τοὺς Γάλλους ἀξιωματικούς, ὅταν αὐτοὶ τὸν ρώτησαν ποῦ πηγαίνει, ἔχει ὡς ἐξῆς :

«Ἀπ. Ὑπάρχω εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν ἀυταδελφόν μου καὶ ὡς Ἑλλήν νὰ προσφέρω τὸ σέβας μου καὶ νὰ προσκυνήσω τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

Ἐρ. Καὶ τί σὲ εἶπον αὐτοί;

Ἀπ. Αὐτοὶ μὲ εἶπαν : ἔ, φίλε παπά, ἔως νὰ ὑπάγῃς εἰς τὸ Ναύπλιον δὲν θέλεις εὐρεῖ τὸν Καποδίστριαν.

Ἐρ. Διατί, δὲν τοὺς ἐρώτησες;

Ἀπ. Τοὺς εἶπα διατί; ἀλλὰ δὲν μὲ

ἀπεκρίθησαν, παρὰ εἰς ἐξ αὐτῶν μὲ εἶπεν ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας θέλει ἀνταμώσωμεν ἐκεῖ». Ἡ συζήτηση αὐτὴ ἔγινε στίς 3 Αὐγούστου 1831.

86. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 Ὀκτ. 1831 καὶ Α. Γεωργίου, 11 Ὀκτ. 1831. Ὁ Ι. Καραγιάννης κατέθεσε ὅτι οἱ Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλῆς τὸν βεβαίωναν ὅτι μετὰ τὴ δολοφονία «οἱ Φραντσέζοι θὰ ἔμβουν μέσα εἰς τὴν Πολιτείαν» καὶ ὅτι «θὰ πεταχθοῦν οἱ Φραντσέζοι ἔξω καὶ τὰ τάγματα τὰ τακτικά».

87. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831 :

«Ἐρ. Διὰ τοὺς Φραντσέζους τί σὲ ἔλεγαν;

Ἀπ. Ὅτι θὰ ἔβγουν ἀπὸ τὰ 5 Ἀδέλφια ἀπὸ τὰ καράβια διὰ νὰ μᾶς διοικήσουν καὶ νὰ εἰρηνεύσουν τὸν λαὸν καὶ νὰ πεταχθεῖ καὶ ὁ Γεώργιος μὲ τὰ τακτικά στρατεύματα νὰ εἰρηνεύῃ τὸν λαόν».

88. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831 : «... καὶ τότε

Κατατέθηκε επίσης ότι σχεδιαζόταν ή δολοφονία και άλλων παραγόντων της πολιτικής ζωής που ανήκαν στην καποδιστριακή παράταξη⁸⁹. Ως κυριότερος μάλιστα στόχος θεωρούνταν ο Θ. Κολοκοτρώνης⁹⁰. Για τα πρόσωπα που επισκέπτονταν τους Γ. και Κ. Μαυρομιχαλαίους μερικώς καταθέσεις κάνουν διάκριση ανάμεσα σε Φράγκους και Έλληνες. Θα μπορούσε, βέβαια, να υποθέσει κανείς ότι η διάκριση οφειλόταν στην ένδυμασία και όχι στην εθνικότητα. Την υπόθεση αυτή όμως σχεδόν αποκλείει η κατάσταση του γιατρού Διονύσιου Πύρρου, που επίσης μιλάει για Φράγκους και Έλληνες⁹¹.

Τους ισχυρισμούς των Μαυρομιχαλαίων για σχεδιασμένη επέμβαση των Γάλλων επιβεβαιώνουν και οι μαρτυρίες για την επίσκεψη του στρατηγού Gérard στη θέση Πέντε Αδέλφια, τα ξημερώματα της 27 Σεπτεμβρίου, για να διαπιστώσει τη θέση των γαλλικών πλοίων, καθώς και οι κινήσεις των πλοίων αυτών την ημέρα της δολοφονίας. Προφανώς, τα γαλλικά πλοία έπρεπε, σύμφωνα με κάποιο σχέδιο, να βρίσκονται σε όρισμένη θέση και κατάσταση και ασφαλώς αυτό πήγε να διαπιστώσει ο Γάλλος στρατηγός. Σύμφωνα με διάφορες μαρτυρίες, μετά τη δολοφονία τα γαλλικά πλοία άνοιξαν πανιά, τοποθέτησαν τα κανόνια τους σε θέση μάχης και άρχισαν να πλησιάζουν προς την άκτι⁹².

βλέπομεν η Φραντσέζους θα βάλωμεν η τόν πατέρα μας θα κατεβάσωμεν από τόν "Ιτς Καλέ να τόν κάμωμεν άρχηγόν».

89. 'Αρχεΐα Α και Δ, Χατζή 'Ιμπραήμ 'Αγάς, 20 'Οκτ. 1831.

90. 'Αρχεΐο Δ, 'Αργ. 'Ανεμογιάννη, 14 Νοεμ. 1831.

91. 'Αρχεΐα Δ και Κ, Διον. Πύρρος, 22 'Οκτ. 1831 και Μ. Σαλένα, 27 'Οκτ. 1831. 'Ο Διον. Πύρρος ήταν γνωστός ως «ιατροφιλόσοφος» και ο ίδιος δήλωσε στην κατάθεσή του ως επάγγελμα «ιατροδιδασκαλός».

92. 'Αρχεΐα Α και Δ, Χρ. Τάκος, 24 'Οκτ. 1831 :

«'Απ. Το πρωί, μετά την Διάναν, πριν έβγη ο ήλιος, ήλθε μέσα ο Γενεράλης και έκοιταξε προς τα καράβια και άνεχώρησε.

'Ερ. 'Ητον πλησίον τα καράβια;

'Απ. Κατ' άρχάς δέν ήτον κοντά.

'Επειτα έτραβούντο και έσφουδσαν και έμβήκαν εις γραμμήν τα δύο, το άλλο ήτον από πίσω.

'Ερ. Τι καράβια ήσαν αυτά;

'Απ. Φραντσέζικα».

'Αρχεΐα Α και Δ, 'Αλ. Θεοδώρου, 25 'Οκτ. 1831: «'Απ. "Υστερ' από καμπόσας ώρας, κοντά το μεσημέρι, τότε έπλησίασαν και άνοιξαν ταίς μπουκαίς». 'Αρχεΐα Α και Δ, Β. Μαμούλης, 25 'Οκτ. 1831 : «'Απ. 'Αφού έβάρεσεν η Διάννα έως εις ένα κονάρο της ώρας, είδα τα φραντσέζικα καράβια και έμβήκαν έως εις τα πανιά. Έκαμαν μίαν βόλτα, ώσαν διά να φύγουν προς τόν "Ιτς Καλέ και έπειτα έγύρισαν όπίσω, έμασαν τα πανιά και άραξαν σιμότερα και άνοιξαν τότε τα πορτέλια. Έπέρασε σχεδόν ένα κονάρο της ώρας και εγώ έμβήκα σκοπός εις την πόρτα της Τάμπιας. Τότε εδθής ήλθεν ο Γενεράλης ο Φραντσέζος...». Σε άλλη κατάθεσή του, ο

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κινήσεις αὐτὲς τῶν γαλλικῶν πλοίων ποὺ στάθμευαν στὸν κόλπο τοῦ Ναυπλίου, μαθαίνουμε καὶ ἄλλα πολὺ σημαντικὰ πρᾶγματα γιὰ τὸ ρόλο τους, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸ νὰ ὀδηγήσουν στὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀργανώθηκε πάνω σ' αὐτὰ τὰ πλοῖα. Ἄν αὐτὴ ἡ ὑπόθεση ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀλήθεια, εἶναι εὐκόλο νὰ βροῦμε τὰ νήματα τῶν διασυνδέσεων τοῦ ὑδραϊκοῦ παράγοντα μὲ τὸ τμήμα τῆς συνωμοσίας ποὺ ὀργανωνόταν στὸ Ναύπλιο. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη εἶναι ἐξαιρετικὰ διαφωτιστικὲς οἱ καταθέσεις τοῦ Κεφαλλονίτη Μαρίνου Δεσάντη (Marino De Santi) ποὺ κατέθεσε ὅτι σὲ ἓνα γαλλικὸ βρῖκι εἶδε, 10-12 ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία, «Ἵδραίους σημαντικούς». Ἀνακοίνωσε ἐπίσης τὶς ὑποψίες του γιὰ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὰ γαλλικὰ πλοῖα καὶ στὴν Ὑδρα καὶ γιὰ ἀλληλογραφία ἀνάμεσα στοὺς Ἵδραίους, τὸ Γάλλο ναύαρχο καὶ τὸ Rouen⁹³. Γιὰ τὶς ἐπαφὲς αὐτὲς δὲν ὑπάρχει ἄλλη μαρτυρία στὴ δικο-

ῖδιος Χρ. Τάκος (Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, 25 Ὀκτ. 1831) προσθέτει ὅτι μετὰ τὸ μεσημέρι τὰ γαλλικὰ καράβια ἄρχισαν νὰ σφυρίζουν καὶ νὰ μετακινοῦνται. Ἐπίσης, ὁ Ἀνάργ. Λεμπέσης (Ἀρχεῖο Δ, 30 Ὀκτ. 1831) κατέθεσε ὅτι τὴ νύχτα τῆς 27 πρὸς τὴν 28 Σεπτεμβρίου ἤκουσε πρὸς τὸ μέρος τοῦ «Πορτέλου» καὶ τῆς «Ἀρβανιτιᾶς», δηλαδὴ κάτω ἀπὸ τὸν Ἴτς-Καλέ, μιὰ τουφεκιὰ, εἶδε ἓνα φανάρι καὶ τέσσερεις γαλλικὲς λέμβους μὲ πλῆθος ἀνθρώπων μέσα νὰ κατευθύνονται πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονοῦμε ὅτι, σύμφωνα πάντοτε μὲ κάποιον σχέδιο, ἓνα γαλλικὸ πλοῖο θὰ παραλάμβανε τοὺς δολοφόνους γιὰ νὰ τοὺς μεταφέρει σὲ ἀσφαλὲς μέρος (Δ. Α. Κόκκινος, ὁ.π., σ. 541).

93. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, 14 Νοεμ. 1831. Ὁ Μ. Δεσάντης εἶχε ἀναλάβει τὴν καθαριότητα τῶν στολῶν τῶν «ὀφφικιαλέων» ρωσικῶν καὶ γαλλικῶν πολεμικῶν, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἐπισκεπτόταν συχνὰ τὰ καράβια αὐτά. Ἡ κατάθεσή του εἶναι χρήσιμη καὶ ἀρνητικὰ καὶ θετικὰ: ἀρνητικὰ, ἐπειδὴ δὲν

κατέθεσε νὰ παρατήρησε ὁτιδήποτε ἀξιοσημεῖωτο στὰ ρωσικὰ καὶ θετικὰ, γιὰ ὅσα κατέθεσε σχετικὰ μὲ τὰ γαλλικὰ καράβια. Στὴν κατάθεση, ἀφοῦ ἀνέφερε ὅτι στὸ γαλλικὸ βρῖκι εἶδε «Ἵδραίους σημαντικούς», συνέχισε:

«Ἐρ. Τί ἤκουσες νὰ λέγουν μέσα εἰς αὐτὸ τὸ πλοῖον;

Ἀπ. Μὲ κάτι σεκόντους ὠμιλοῦσα, οἱ ὁποῖοι μ' ἔλεγαν: Τί κάμνει ἐκεῖνος ὁ κογιόνος ὁ Πρεζιδέντες στὸ Ἀνάπλι ἀκόμη δὲν ἔφυγε; Τοὺς ἀπεκρινόμουν κι' ἐγὼ γαλλιστί: αὐτὸς ἦλθε καλεσμένος ἀπὸ τὸ ἔθνος καὶ σταλμένος ἀπὸ ταῖς τρεῖς ποτένταις, πῶς θέλεις νὰ φύγῃ τώρα μὲ τὴ συναίνεσιν ἑνός; Τότε αὐτοὶ ἐπανέλαβον ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ λείπει.

Ἐρ. Μὲ τί πλοῖον ἐπήγετε ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ βρῖκιον;

Ἀπ. Ἐπῆγα μ' ἓνα καΐκι, τὸ ὁποῖον τὸ εἶχε ναυλώσει ὁ Φρειδερίκος ὁ ἐπιφορτισμένος τὴν προμήθειαν τῶν τροφῶν τῶν γαλλικῶν πλοίων καὶ μέσα εἰς αὐτὸ τὸ πλοῖον ἦτον καὶ ἓνας ἄνθρωπος τοῦ ὀνομαζόμενος Παῦλος καὶ συνομιλῶν μ' αὐτὸν εἰς τὸ ταξείδιον περὶ τῶν ταραχῶν τῆς Ἑλλάδος,

γραφία, χωρίς αυτό να μειώνει την αξία των πληροφοριών που έδωσε ο Μαρίνος Δεσάντης.

Ἐξαιρετικά σημαντική για τὸ ρόλο καὶ τὴς δραστηριότητες τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴν ὀργάνωση τῆς ἀντικαποδιστριακῆς κίνησης καὶ τῆς δολοφονίας τοῦ Κυβερνήτη εἶναι ἡ κατάθεση τοῦ Μῆτρου Γ. Κυριακόπουλου ἀπὸ τὴν Κορώνη. Τὸ τμῆμα τῆς κατάθεσής του ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ ἀκόλουθο⁹⁴:

Ἐρ. Εἰς τὴν Κορώνην ἢ εἰς τὴν Μοθώνην, ὅπου ἦσθε εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, δηλαδὴ πρὶν τῆς δολοφονίας καὶ μετ' αὐτὴν, ἐμπορέσατε ν' ἀκούσετε τίποτε, ἢ ἔχετε νὰ μᾶς δώσητε καμμίαν πληροφορίαν ὥς πρὸς τὴν δολοφονίαν τῆς Α.Ε.;

Ἀπ. Εἰς τὴν Κορώνην, ἐπειδὴ ὑπῆρχεν τὸ φατριατικὸν μέρος ὁργανισμένον ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ ἔχον ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Σχοινᾶν, ἐκانهῶντο ὅτι ἤθελαν ἐπιτύχει τοὺς ἀνταρτικοὺς σκοποὺς των μετ' τὴν ἐκστρατείαν τῆς Σπάρτης, εἰς Κιτριάς, Ἀλμυρὸν καὶ Καλαμάταν ἄλλ'. ἐπειδὴ ἡ παρουσία τοῦ ἐθνικοῦ στόλου καὶ τοῦ Ρικάρδου ἐμταίωσε τὸ ἐπιχειρήμα των, ἤρχισαν τότε νὰ κανεῶνται ὅτι ἔχον καὶ ἄλλο ἐπιχειρήμα νὰ δοκιμάσων καὶ, ἂν ἐπιτύχον τοῦ σκοποῦ των, ἐπέτνχαν. Καί, ἐπειδὴ μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνέβη ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου, εἶναι βέβαιον ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ σκοπὸς τους.

Ἐρ. Ποῦ εὐρίσκεται τώρα αὐτὸς ὁ Σχοινᾶς καὶ πῶς ὀνομάζεται;

Ἀπ. Μιχαὴλ Σχοινᾶς, Φαναριώτης, καὶ εὐρίσκεται τώρα εἰς τὴν Μοθώνην ὑπερασπιζόμενος μόνον ἀπὸ τοὺς Γάλλους διότι εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τοῦ κράτους δὲν τολμᾷ νὰ μεταβῇ.

μ' ἔλεγεν ὅτι ὁ Κυβερνήτης πρέπει νὰ λείπῃ διότι ἡ Γαλλία ἐδάνεισε τὴν Ἑλλάδα ἐβδομήντα μυλλιόνια τάληρα διὰ τὴν ἐλευθερίαν της καὶ ὁ Καποδίστριας τὴν τυραννεῖ καὶ θέλει νὰ βάλῃ ρωσσικὴν διοίκησιν καὶ τόσα ἄλλα, τὰ ὅποια δὲν ὑπέφερα. Εἶδα ἐπίσης ὅτι αὐτὸς ἔφερε καὶ ἓνα ἀρκετὰ μεγάλον φάκελλον γραμμάτων. Τὸν ἠρώτησα ποῖον εἶναι καὶ πρὸς ποῖον τὰ πηγαίνει; καὶ μετ' εἶπεν ὅτι τὰ ἔδωσεν ὁ Ρουὰν καὶ τὰ πηγαίνει εἰς τὸν Διοικητὴν τοῦ βουζικίου μ' εἶπεν προσποιούμενος ὅτι κάθε ἐβδομάδα ἐπήγαυε τέτοιους φακέλλους γράμματα εἰς τὰ ἐν Ὑδρᾷ εὐρισκόμενα πλοῖα, καὶ τροφὰς καὶ ὅτι ἐπιστρέφοντας τὸν ἐδίδαν καὶ ἐκεῖνοι καὶ τὰ ἔφερον ἐδῶ. Ὅταν δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὸ γαλλικὸν βουζικίον, ἀφοῦ ἐπῆγε καὶ εἶδε πρῶτα τὸν πλοίαρχον,

ἀμέσως ἐμβῆκεν εἰς ἓνα μικρὸν πλοῖον καὶ ἐπῆγεν εἰς Ὑδραν. Τὸν ἠρώτησα ποῦ πηγαίνει καὶ μ' εἶπεν ὅτι ὑπάγει εἰς ἓνα φίλον του κατοικοῦντα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μιαούλη. Ἐπιστρέψας δὲ ἀπὸ τὴν στερεὰν ἐμβήκαμεν εἰς τὸ ἴδιον πλοῖον καὶ ἦλθαμεν εἰς Ναύπλιον. Εἰς τὸν δρόμον δὲ πάλιν ἐπαρτήρησα ὅπου εἶχεν ἓνα ἄλλον φάκελλον γραμμάτων, τὸν ὅποιον μ' εἶπεν ὅτι τὸν ἔφερον εἰς τὸν Ναύαρχον Γάλλον καὶ τὸν Ἀντιπρόσβυνν).

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ ἀσφαλῶς ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν ἀνακρίση ἄτομα Φρειδερίκος καὶ Παῦλος, ἡ δὲ ἀνακρίθησαν, ἢ, ἂν ἀνακρίθησαν, οἱ καταθέσεις τους δὲν μᾶς εἶναι ἀκόμη γνωστές.

94. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, Μῆτρος Γ. Κυριακόπουλος, 15 Ἰαν. 1832.

Ἄπ. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν τῆς Κορώνης αὐτοὶ οἱ συνωμοταὶ μετὰ τοῦ Σχοινᾶ περιφερόμενοι ἔλεγον : «Εἰς ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἰδῇτε ἂν ὑπάρχη κυβέρνησις ἣ ὄχι. καὶ χαρὰ εἰς ἐσᾶς, ἂν ὑψώσετε σημαίαν γαλλικὴν, διότι τότε θέλετε σωθῆ, ἀλλῶς θὰ πάθετε ὅσα δὲν ἐλπίζετε)... στὴν Μοθώνην μὲ εἶπαν πολλοὶ Μοθωναῖοι ὅτι δις καὶ τρεῖς πρὸ καιροῦ ἐφήμισαν οἱ Γάλλοι ὅτι ἐσκότωσαν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ Ναύπλιον μὲ ἄλλους πολλοὺς.

Αὐτὰ κατέθεσε ὁ Μῆτρος Γ. Κυριακόπουλος καὶ πρόσθεσε ὅτι, ὅταν ἔφτασε ἡ εἰδηση τῆς δολοφονίας, ὁ διοικητὴς τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρῶν ἔκλαιγε στὸ «κατάστημα τοῦ Γκενεράλε, ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ στρατοπέδου», ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσει, τοῦ ἔλεγε : «τώρα θὰ σιάσουν καλύτερα τὰ πράγματα καὶ ἔχω ἔτοιμον ἓν μπαταλιόν, ὡς καὶ τὰ κανόνια, ὅπου εἶχαν εἰς τὸ Μισοχώρι ἐτοιμασμένα, διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὸ Ναύπλιον».

Εἶναι ἀρκετὲς καὶ ἀπὸ ποικίλης κατευθύνσεις οἱ καταθέσεις ποὺ μαρτυροῦν γιὰ τὸ ρόλο τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ στόλου, ποὺ στάθμευε στὰ ἑλληνικὰ νερά, στὴν ὁργάνωση τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια⁹⁵. Φαίνεται μάλιστα πὺς ἡ συνωμοσία εἶχε εὐρὺ καὶ συγκεκριμένο χαρακτήρα ἀνάμεσα στοὺς Γάλλους ἀξιωματικούς τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος· αὐτοὶ ἴσως ὁργάνωσαν καὶ τὴ συνωμοσία ἀνάμεσα σὲ Ἑλληνες ἀντικαποδιστριακοὺς. Καὶ βέβαια, ὅπως ἀναφέρεται καὶ πιὸ πάνω, δὲν μένουν πολλὰ ἀμφιβολίες ὅτι ὁ γαλλικὸς παράγοντας εἶχε ἀναλάβει τὴ σύνδεση τῆς ἀποκλεισμένης Ὑδρας μὲ τοὺς ἀντικαποδιστριακοὺς τῆς Πελοποννήσου.

Μέσα στὸ ἴδιο αὐτὸ πλαίσιο τῆς σύνδεσης τῆς Ὑδρας μὲ τοὺς Γάλλους γιὰ τὴ δολοφονία ἢ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ Ι. Καποδίστρια, μιὰ σύνδεση ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑποδῆλωνε καὶ μιὰ γενικότερη πολιτικὴ συνεργασία, πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν καὶ ἄλλες χαρακτηριστικὲς ἐνέργειες τοῦ γαλλικοῦ στόλου, ὅπως ὅτι γαλλικὰ πλοῖα μετέφεραν τοὺς Ν. Παπαλεξόπουλο, Σπ. Σπηλιωτόπουλο, Ἑμμ. Βούλγαρη κ.ἄ. στὴ Μάνη, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴ στάση, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ξανὰ στὴν Ὑδρα⁹⁶. γαλλικὰ ἐπίσης

95. Ὁ ρόλος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ στόλου στὰ ἀντικαποδιστριακὰ κινήματα καὶ στάσεις μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστός. Ἡ γενικότερη πολιτικὴ ποὺ ὑπηρετοῦσε ὁ γαλλικὸς στρατὸς μὲ τὴν παρουσία του στὴν Ἑλλάδα γίνεται σαφὲς καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ Γάλλοι ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὴν στάση τῆς Μάνης γιὰ νὰ καταλάβουν τὴν Καλαμάτα καὶ ἐπιχειρήσαν νὰ κατα-

λάβουν καὶ τὸ Νησί (σημ. Μεσσήνη). Γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Καλαμάτας ἀπὸ τὸν Guéhenneuc καὶ τὰ ἐπείσοδια τοῦ Νησιοῦ βλ. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Μνημεῖα ἑλληνικῆς ἱστορίας*, ἀρ. 9, ἀρ. ἐγγρ. 1536, 1537, 1538, 1539, 1540 καὶ 1541· βλ. ἐπίσης Θ. Κολοκοτρώνη, *δ.π.*, σ. 181 - 182.

96. Ἀρχεῖο Δ, Ι. Σοῦτσος, 14 Νοεμ. 1831.

πλοῖα μετέφεραν στην "Υδρα και πληρεξούσιους τῆς ἀντικαποδιστριακῆς παρατάξεως ποὺ ἐκλέγονταν ἢ ὀρίζονταν παρ'αυτομάτῃ⁹⁷.

Ἀρκετὰ ἀμφισβητήσιμη ἀφήνεται ἀπὸ τὴν προανάκριση ἡ συμμετοχή στὴ συνωμοσία τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ Rouen : τὸ ὅτι ὁ Γ. Μαυρομιχάλης κατέφυγε στὴ γαλλικὴ πρεσβεΐα ἀποδεικνύει περισσότερο τὴ συνολικότερη γαλλικὴ συμμετοχὴ καὶ λιγότερο τὴ συμμετοχὴ τοῦ Rouen στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη. Ἀλλωστε, ὁ Γ. Μαυρομιχάλης, πρὶν καταφύγει στὴ γαλλικὴ πρεσβεΐα, κατέφυγε στὸ σπίτι τοῦ Βαλλιάνου⁹⁸, ἐνῶ τὸ σχέδιο, τὸ ὁποῖο προφανῶς δὲν λειτούργησε, πρόβλεπε νὰ καταφύγουν οἱ δολοφόνοι στὸ σπίτι τοῦ στρατηγοῦ Gérard, ἀπὸ ὅπου, ὅπως ξέρουμε, θὰ φυγαδεύονταν μὲ γαλλικὸ πλοῖο. Οὐτε ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀλληλογραφίας ἀπὸ τὸ Rouen στὸ διοικητὴ τῆς γαλλικῆς μοίρας μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει στοιχεῖο ἐνδεικτικὸ γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στὴ δολοφονία. Ἀντίθετα, εἶναι ἐνδεικτικὰ τὸ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ παραδώσει τὸ Γ. Μαυρομιχάλη καὶ τὸν Ι. Καραγιάννη παρὰ μόνο στην Ἐθνοσυνέλευση⁹⁹, ἡ περιποίησις ποὺ ἐγίνε στα δυὸ αὐτὰ ἄτομα, ὅταν κατέφυγαν στὴ γαλλικὴ πρεσβεΐα¹⁰⁰, καθὼς καὶ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Rouen πῆγε καὶ παρέλαβε τὴ σύζυγο τοῦ διερμηνέα τῆς πρεσβεΐας Καρατζᾶ λίγο μετὰ τὴ δολοφονία γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσει στὴν πρεσβεΐα καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ μεσολάβηση τοῦ Ἀντ. Καλαμογδάρτη¹⁰¹.

Ἀσφαλῶς, ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς γνώριζε τὴν πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεώς του¹⁰² καὶ ἦταν πληροφορημένος γιὰ τὶς συνωμοτικὲς ἐνέργειες

97. Ἀρχεῖο Δ, Ἀνδρ. Κομνηνὸς καὶ Π. Παπατσώνης, 14 Νοεμ. 1831.

98. Ἀρχεῖο Μ, «Ἀπόσπασμα...» καὶ Ν. Δ. Κασομούλης, ὁ.π., σ. 440.

99. Ἀρχεῖο Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 9 Ὀκτ. 1831· ἀρχεῖο Μ, ἀρ. ἐγγρ. 1277.

100. Ἀρχεῖο Δ, Ι. Καραγιάννης, 9 Ὀκτ. 1831: «Μᾶς ἐβαλαν εἰς ἓνα ὀνδάν καὶ μᾶς ἔφεραν κότες, καφέ, φαγιά, κρασί, νὰ φῶμεν».

101. Ἀρχεῖο Δ, Ν. Ζαβιτσάνος, 2 Ὀκτ. 1831: «Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ἔφιππος ὁ νέος τοῦ Καλαμογδάρτη καὶ ἐπῆγεν εἰς τοῦ κυρίου Καραντσᾶ καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἦλθεν ὁ Κύριος Ρουάν καὶ ἐπῆρε τὴν γυναῖκα τοῦ Καραντσᾶ καὶ ἔφυγεν».

102. Εἶναι δύσκολο νὰ συμφωνήσει κανεὶς μὲ τὴν ἀποψη πὼς ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ ἀπέναντι στὸν Καποδίστρια μεταβλήθηκε ριζικὰ μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ Ἰουλίου 1830 στὴ Γαλλία (Γ. Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 208 καὶ 211, Χρ. Βυζάντιος, ὁ.π., σ. 259 κ.ἀ.), γιὰτὶ γνωρίζουμε μὲ ἀναμφισβήτητα στοιχεῖα πὼς οἱ στόχοι τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ἦταν οἱ ἴδιοι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ μεταβολὴ τοῦ Ἰουλίου (Β. Κρεμμυδάς, ὁ.π.). Δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὰ πράγματα νὰ ὠθήθην πρὸς βίαιες λύσεις, ἐπειδὴ ἡ Γαλλία ἔβλεπε τὴν πολιτικὴ τῆς νὰ ἀποτυγχάνει στὴν Ἑλλάδα καὶ κύριο ἐμπόδιο θεωροῦσε τὸν Κυβερνήτη. Ἴσως μάλιστα ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων νὰ μὴν εἶναι ἀσχετὴ μὲ μιὰ σημαντικὴ πληροφορία,

στην Ελλάδα που είχαν για στόχο τη ζωή του Ι. Καποδίστρια. Από τις ανακρίσεις όμως και τις καταθέσεις, τουλάχιστο αυτές που γνωρίζουμε ως τώρα, δεν προκύπτει σαφής και ένεργος συμμετοχή του στη συνωμοσία για τη δολοφονία του Κυβερνήτη, πράγμα που δεν θά ήταν ιδιαίτερα περίεργο.

Πάντως, ο βαθμός συμμετοχής του Γάλλου πρεσβευτή Rouen έχει μικρή σημασία, αφού ο γαλλικός στρατός και ο στόλος δεν είναι δυνατό να ενεργοῦσαν ανεξάρτητα από τη γενικότερη κυβερνητική πολιτική της Γαλλίας. Και από τις ανακρίσεις για τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια αποδείχτηκε ότι ο γαλλικός στρατός και η γαλλική μοίρα έπαιξαν τὸν κυριότερο ρόλο στην ὀργάνωση τῆς συνωμοσίας.

η. Οἱ Ὑδραῖοι

Ἡ ἀνάκριση, παρὰ τὴν ἔκτασή της σὲ πρόσωπα καὶ σὲ οὐσία, δὲν ἀποκάλυψε παρὰ ἐλάχιστα σημεῖα προσέγγισης στὴν Ὑδρα. Κάποιες ἀόριστες μαρτυρίες γιὰ τὴ συνωμοτικὴς ἀντικαποδιστριακὴς δραστηριότητες προσθέτουν βέβαια σημαντικὴς γνώσεις στὰ ὅσα, ἀρκετά, γνωρίζουμε κιόλας, ἀλλὰ δὲν φωτίζουν τὸ ρόλο τῶν Ὑδραίων στὸ εἰδικὸ θέμα τῆς συνωμοσίας γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη. Ἡ ἀνάκριση δὲν ἔφτασε ὡς τοὺς Ὑδραίους, ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν περίπου ἀδύνατο : ἡ Ὑδρα ἦταν ἀποκλεισμένη καὶ ὁποιαδήποτε πρόσκληση τοῦ ἀνακριτῆ σὲ πρόσωπα ποὺ ἔμεναν στὴν Ὑδρα γιὰ νὰ καταθέσουν θὰ ἔμενε χωρὶς ἀνταπόκριση, ἐνῶ μιὰ μετάβαση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνακριτῆ ἐκεῖ ἦταν ἀδιανόητη. Ἀλλωστε, ὅσο ὁ γαλλικὸς στόλος ἐξασφάλιζε, ἐνδεχομένως, τὴ συνωμοτικὴς ἐπικοινωνίες τῆς Ὑδρας μὲ τὴ στεριά, ἄλλο τόσο ἀπομόνωνε τὴν Ὑδρα ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς κυβερνητικῆς δραστηριότητας, ὅπως βέβαια ἀπομόνωνε καὶ τὴν κυβέρνηση ἀπὸ τὴν Ὑδρα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ μόνυ πρόσωπα ποὺ ἦταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν Ὑδρα καὶ ταυτόχρονα στὴ διάθεση τῆς προανάκρισης, ἐπειδὴ εἶχαν συλληφθεῖ καὶ φυλακιστεῖ, δηλαδὴ οἱ Ν. Παπαλεξόπουλος καὶ Σπ. Σπηλιωτόπουλος ἀρνήθηκαν νὰ ἀπαντήσουν στὰ ἐρωτήματα τοῦ ἀνακριτῆ¹⁰³.

σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ι. Καποδίστριας σχεδίαζε νὰ στρατολογήσει ἑλβετικὰ στρατεύματα γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴ στρατιωτικὴ δράση τῶν Ἑλλήνων. (Τὴν πληροφορία, ἡ ὁποία στηρίζεται σὲ ἀρχεὶακὴς πηγές, ἀνακοίνωσε ὁ Ἑλβετὸς καθηγητῆς Olivier

Reverdin σὲ ὁμιλία του στὸ Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο στίς 26 Ἀπριλίου 1977).

103. Ἀρχεῖο Δ, Ν. Παπαλεξόπουλος καὶ Σπ. Σπηλιωτόπουλος, 14 Νοεμ. 1831.

Έτσι, ή πιό σημαντική πληροφορία για τὸ ρόλο τῶν Ὑδραίων στὴ συνωμοσία για τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη παραμένει αὐτὴ ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀποστολὴ ἑνὸς ἀτόμου ἀπὸ τὰ γαλλικὰ πλοῖα στὴν Ὑδρα, για τὴν ὁποία μιλήσαμε¹⁰⁴. Βέβαια, ή ἐπικοινωνία τῆς Ὑδρας με τὴ στεριά δὲν παρουσίαζε πολὺ μεγάλες δυσχέρειες, ἀλλὰ ἦταν περίπου ἀδύνατη ή ἀπευθείας ἐπικοινωνία με τὸ Ναύπλιο, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ θάλασσα¹⁰⁵. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε, ἀποχτάει ἰδιαίτερη σημασία ή πληροφορία για ἑνδεχόμενη συνωμοτικὴ σύνδεση τῆς Ὑδρας με τὸ Ναύπλιο μέσω τῶν γαλλικῶν πλοίων. Ἡ παρουσία «Ὑδραίων σημαντικῶν» στὸ γαλλικὸ βρῖκι ἐπιτρέπει κάθε ὑπόψια γι' αὐτό.

Μιὰ ἄλλη, ἔμμεση, ἐνδειξὴ για τὴ συμμετοχὴ τῆς Ὑδρας στὴ συνωμοσία για τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ ὅτι τὴν ἐπομένη τῆς δολοφονίας μερικοὶ γνωστοὶ καὶ σημαίνοντες ἀντικαποδιστριακοὶ ποὺ εἶχαν καταφύγει στὴν Ὑδρα, εἴτε ἀπὸ μόνοι τους, εἴτε με διαταγὴ τῆς ἀστυνομίας, εἴτε ἐπειδὴ εἶχαν ἐκλεγεί ὡς ἀντικαποδιστριακοὶ πληρεξούσιοι στὶς ἐπαρχίες τους, δοκίμασαν νὰ ἐπιστρέψουν στὸ Ναύπλιο, ἀλλὰ ή ἀστυνομία τοὺς συνέλαβε καὶ τοὺς φυλάκισε στὸ Μπούρτζι. Πρόκειται για τοὺς Ν. Παπαλεξόπουλο. Σπ. Σπηλιωτόπουλο, Π. Παπατσώνη καὶ ἄλλους¹⁰⁶. Ὅπως ξέρουμε κιόλας, οἱ Ν. Παπαλεξό-

104. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, Μαρίνος Δεσάντης, 14 Νοεμ. 1831. Βλ. καὶ τὴ σημείωση 93.

105. Ἴσως μάλιστα πρέπει νὰ υποθέσουμε πὼς γινόταν κυρίως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἂν ἕνα περιστατικὸ ποὺ συνέβη στὶς 26 Σεπτεμβρίου 1831 μπορεῖ νὰ εἶχε κάποια σχέση με τὶς συνωμοτικὲς ἐπαφὲς τῆς Ὑδρας : τὴν ἡμέρα ἐκείνη μιὰ γολέττα τοῦ πολεμικοῦ στόλου συνέλαβε μιὰ βάρκα ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ κατευθυνόταν στὴν Ἀθήνα. Οἱ ἐπιβαίνοντες μετέφεραν γράμματα, τὰ ὁποῖα πέταξαν στὴ θάλασσα καὶ τὰ συνέλεξε ή γολέττα. Ἀπὸ τὶς καταθέσεις τους δὲν διαφωτίζεται ὁ ρόλος τῆς Ὑδρας, ἀλλὰ οὔτε ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα ποὺ τοὺς ὑποβλήθηκαν φαίνεται νὰ περιέχονταν στὶς ἐπιστολὲς ἐπιβαρυντικὰ στοιχεῖα για τοὺς Ὑδραίους (Ἀρχεῖο Δ, Ι. Ἀποστόλου, Ἀναστ. Μπαλάνος, Γκίκας Μελα-

χροινός, Κυριάκος Χατσῆ Ἀλέξη καὶ Ι. Χατσῆ Μελέτης, 26 Σεπτ. 1831. Αὐτοὶ ἦταν οἱ ἐπιβάτες τῆς βάρκας. Οἱ καταθέσεις τους δὲν περιλαμβάνονται στὸς πίνακες Ι καὶ ΙΙ, ἐπειδὴ ἔγιναν πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία καὶ δὲν ἔχουν σχέση μ' αὐτήν). Ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος, ὅ.π., σ. 189, γράφει τὰ ἑξῆς για τὴν ἐπικοινωνία τῆς Ὑδρας με τὴ στεριά : «Ὁ Σατανᾶς δὲ (ἐννοεῖ τὸν Ἀλ. Μαυροκορδάτο), ἔχων συνεχῆ ἀλληλογραφίαν διὰ ἀλιευτικῶν πλοιαρίων με τὸ δολοφόνον παράρτημα τοῦτο τῆς σπείρας του καὶ βλέπων τὴν βραδύτητα τῆς στυγερῆς πράξεώς του, ἀπειλῆσε αὐτὸ με τὴν ἀπώλειαν τῆς ζωῆς του, ἂν δὲν ἐπιταχύνουν τὸ ἔργον».

106. Ἀρχεῖο Δ, Π. Παπατσώνης, Γ. Ροδιώτης, Ι. Σοῦτσος, Σπυρ. Σπηλιωτόπουλος, Ν. Παπαλεξόπουλος - Ι. Σοῦτσος (σὲ ἀντιπαράσταση), Ν. Παπαλεξόπουλος, Ἀνδρ. Κομνηνός

πouλος και Σπ. Σπηλιωτόπουλος, μαζί με άλλους, είχαν λάβει μέρος στη στάση της Μάνης, ξεκινώντας από την "Υδρα με υδραίικα πλοία"¹⁰⁷, όπου και επέστρεψαν με γαλλικό.

Πάντως, ή προσπάθεια μερικῶν ἀπὸ τοὺς σημαίνοντες ἀντικαποδιστριακοὺς νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν "Υδρα στὸ Ναύπλιο τὴν ἐπομένη τῆς δολοφονίας δὲν θὰ ὑποδῆλωνε ἀναγκαστικὰ συμμετοχὴ τοὺς στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία, ἀν καὶ ἄλλες ἐνέργειές τοὺς δὲν τοὺς εἶχαν καταστήσει ὑποπτοὺς.

Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἡ πληροφορία πὼς οἱ Ὑδραῖοι ἀπὸ παλαιότερα σχεδίαζαν τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια καὶ ὅτι τρεῖς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία εἶχαν ὑποσχεθεῖ στὸν Πετρόμπεη 500 τάληρα γιὰ νὰ ὀργανώσει τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη «εἰς τὸν περίπατον»¹⁰⁸. Ἄλλοι πάλι κατέθεσαν ὅτι εἶχαν παρακολουθήσει ἀόριστες καὶ ἀκατάληπτες συζητήσεις στὸ σκοτάδι γιὰ κάποια δολοφονία στὸν περίπατο¹⁰⁹.

Θ. Ὁ ρόλος τῆς Ἀγγλίας

Ἡ νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία, ὅταν δὲν δέχεται τὴ δολοφονία ὡς προσωπικὴ ἐκδίκηση, τείνει νὰ θεωρήσει ὡς κύριο ὑπεύθυνο τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν πολιτικὴ της. Ἐντούτοις, στὴν προανάλυση δὲν προέκυψαν οὐσιαστικὲς ὑποψίες γιὰ ὁποιαδήποτε ἀνάμιξη τοῦ ἀγγλικοῦ παράγοντα

καὶ Β. Γ. Ἀντωνόπουλος, 14 Νοεμ. 1831. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ.π., σ. 185, γράφει γι' αὐτὰ τὰ πρόσωπα: «Εἰς τὴν Ὑδραν, μόλις ἔμαθαν ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκεν, ἐκίνησαν ὁ Σπηλιωτόπουλος καὶ Παπαλεξόπουλος καὶ ἄλλοι καὶ ἔτρεξαν εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν καὶ νὰ βάλουν εἰς ταραχὴν. Τοὺς ἐπιάσαμε καὶ τοὺς ἐβάλαμε στὸ Καστέλι».

107. Ἀρχεῖο Δ, Ι. Σοῦτσος, 14 Νοεμ. 1831: «Καθ' ὅσον ἔμαθα εἰς Ὑδραν, ἐπαγγελματικῶς, μετ' ἔγγραφο τοῦ Κοινοῦ τῆς Ὑδρας, ἦτον ἐφωδιασμένος ὁ Ἐμμανουήλ, ἀδελφὸς τοῦ Δημητρίου Βουλγαρη, ἔπειτα μετ' αὐτοῦ ἦσαν καὶ διάφοροι ἄλλοι, ἀγνοῶ ὑπὸ ποῖον τίτλον, ὡς ὁ Σπηλιωτόπουλος, Παπαλεξόπουλος, ἓνας ἄλλος νέος, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζω, ἄλλος νέος, Ἀνδρέας νομίζω, Παπαθανασό-

πουλος καὶ ἄλλοι». Ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος, ὁ.π., σ. 189, ποὺ ἦταν Φρούραρχος Ναυπλίου στὴν περίοδο ἐκείνη, θεωρεῖ τὸ Ν. Παπαλεξόπουλου (τὸν ὁποῖο ἀπὸ παραδρομὴ ὀνομάζει Σπύρο) μέλος τῆς «μυστικῆς ἐταιρίας» ποὺ εἶχε γιὰ σκοπὸ νὰ δολοφονήσει τὸν Κυβερνήτη: «Ἐν τούτοις, ἐξαγριωθεὶς πάλιν ὁ Σατανάς, σχημάτισε πάλιν μυστικὴν ἐταιρίαν ἐν τῇ ἰδίᾳ πρωτεύουσῃ παρὰ τῶν Κυρίων Ἀνδρέα Καλαμογδάρτη, Ἀναστάσιον Λόντον, Παπαλεξόπουλο Σπύρο, Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάλην, εἰς οὓς ἀνέθεσε νὰ πράξουν τὴν στυγερὰν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου».

108. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, Λυμπεράκης Γιαννακόπουλος, 26 Νοεμ. 1831.

109. Ἀρχεῖα Α καὶ Δ, Π. Γ. Ρόδιος, 29 Ἰαν. 1832 καὶ Χ. Οἰκονομίδης, 27 Ἰαν. 1832.

στή συνωμοσία για τή δολοφονία. Ἡ μόνη σχετική μαρτυρία, ἀόριστη κι αὐτή, προέρχεται ἀπὸ τὸν Ι. Καραγιάννη, ὁ ὁποῖος κατέθεσε ὅτι οἱ Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχάλης τοῦ ἔλεγαν: «Ἡμεῖς ἔχομεν ἀκόμη καὶ νὰ φάγωμεν καὶ νὰ πῖωμεν¹¹⁰ καί, ἂν δὲν ἤμεθα συναγροικισμένοι μὲ τὰ γράμματα καὶ ὀρκισμένοι μὲ τὸν Πολιτάρχην, μὲ τὸν Καλαμογδάρτην, μὲ τὸν Λόντον καὶ μὲ τοὺς Ἰγγλέζους καὶ Φραντσέζους, ἀπεφασίζαμεν ποτὲ νὰ κάμωμεν κανὲν τέτοιο πράγμα»¹¹¹;

Εἶναι ἐπίσης ἀξιοπρόσεκτο ὅτι οἱ σύγχρονοι μὲ τὰ γεγονότα ἀπομνημονευματογράφοι δὲν κατηγοροῦν τοὺς Ἕλληνας ὡς κύριους ὑπεύθυνους γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς συνωμοσίας· μερικοὶ μόνο θεωροῦν βέβαιον ὅτι ἡ ἀγγλικὴ πρεσβεία γνώριζε τὶς προετοιμασίες γιὰ τὴ δολοφονία καὶ τὶς ἐνθάρρυνε. Ἡ ἀπόδοση στοὺς Ἕλληνας ρόλου πρωταγωνιστῆ στὴν προετοιμασία εἶναι ἔργο μεταγενέστερων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύσαν τὰ γεγονότα ὅχι ὕστερα ἀπὸ μελέτη τῶν πηγῶν, ἀλλὰ μὲ βάση πολιτικὴς ἀνάγκης τῆς στιγμῆς. Ἀνάλογη ἄλλωστε ἔννοια ἔχει καὶ ἡ ἀπόδοση στὴ δολοφονία τοῦ χαρακτήρα μιᾶς προσωπικῆς ἐκδίκησης.

Ἀσφαλῶς, δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλουμε ὅτι οἱ Ἕλληνοὶ ποὺ βρισκόνταν στὴν Ἑλλάδα (πρεσβεία, στόλος κλπ.) γνώριζαν τὴν ὑπαρξὴ τῆς συνωμοσίας ποὺ προετοίμαζε τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ τὴν ἐνθάρρυναν¹¹², ἀλλὰ ὅποιαδήποτε ἐνεργὸς συμμετοχὴ τους, εἴτε στὴ συνωμοσία, εἴτε στὴν προετοιμασία τῆς δολοφονίας πρέπει, γιὰ τὴν ὥρα, νὰ θεωρεῖται ἐντελῶς ἀμφίβολη. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀμφίβολο εἶναι ὅτι ὁ ἀγγλικὸς παράγοντας θὰ τήρησε εὐμενὴ στάση ἀπέναντι στὴ συνωμοσία, ἐπειδὴ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Ι. Καποδίστρια ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐξυπηρετοῦσε τὰ ἀγγλικὰ συμφέροντα στὴν Ἑλλάδα.

110. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφεροῦν ὅσα σχετικά ἱσχυρίζεται γιὰ τοὺς Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλάτους ὁ Ι. Μακρυγιάννης, ὁ.π., σ. 311: «Τοὺς πλάκωσαν οἱ δανεισταὶ τους, τοὺς γύρευαν τὸ δικό τους. Δὲν εἶχαν οὔτε ψωμὶ νὰ φᾶνε».

111. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831.

112. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ι. Καραγιάννη (Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, 11 Ὀκτ. 1831) ποὺ κατέθεσε ὅσα ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, γιὰ γνώση τῆς συνωμοσίας

καὶ ἐνθάρρυνσή της μιλάει καὶ ὁ Δ. Γ. Δημητρακάκης στὰ ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματά του, ὅπως ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ι. Βλαχογιάννη στοῦ Ν. Δ. Κασομούλη, ὁ.π., σελ. 434. Ἀκόμη πρὸ ἀξιόλογη εἶναι ἡ πληροφορία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἕλληνας πρεσβευτὴς Dawkins εἶχε συστήσει στὸν Κυβερνήτη νὰ προσέχει γιὰ τὴν προσωπικὴ του ἀσφάλεια, γιατί κινδύνευε ἡ ζωὴ του (Δ. Α. Κόκκινος, ὁ.π., σ. 519).

Προκαλεί πάντως εντύπωση ή αφάνταστα πενιχρή πληροφόρηση τῆς ἀγγλικῆς κυβέρνησης ἀπὸ τοὺς ἐδῶ ἀντιπροσώπους τῆς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς δημοσιευμένες περιλήψεις τῶν Ἀγγλικῶν Ἀρχείων. Ἐτσι, στὶς 7/19 Ὀκτωβρίου 1831, ὁ Dawkins πληροφόρησε τὸν Palmerston ὅτι οἱ δυὸ Μαυρομιχαλαῖοι «ἐνήργησαν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας», προφανῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ διάφορα σχέδια ποὺ ὑπῆρχαν γιὰ τὴ δολοφονία καὶ ποὺ εἶχαν περιέλθει σὲ γνώση τῆς ἀστυνομίας, ὅπως ἀντιφάσκοντας ἰσχυρίζεται ὁ ἴδιος¹¹³. Γιὰ πράξη προσωπικῆς ἐκδίκησης μιλάει καὶ ὁ Ἀγγλος πρόξενος στὴν Πάτρα Crowe σὲ γράμμα του στὸν Palmerston στὶς 5/17 Ὀκτωβρίου 1831¹¹⁴.

7. Ἡ κυβερνητικὴ στάση καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῆς δολοφονίας

Οἱ ἀνακρίσεις γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια ἔδειξαν, ἀπὸ ὅσο μπορούμε νὰ συμπεράνουμε μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ διαθέτουμε, μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια ὅτι ἄμεσος στόχος τῆς συνωμοσίας δὲν ἦταν ἡ πραξικοπηματικὴ κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοὺς ἀντικαποδιστριακοὺς μὲ τὴ βοήθεια τῶν Γάλλων· ἂν ὑπῆρχε τέτοιο σχέδιο, κάποιες πληροφορίες θὰ εἶχαν ἀσφαλῶς διαρρεύσει. Ἀντίθετα μάλιστα, φαίνεται ὅτι τὸ πρῶτο ποὺ ἐνδιέφερε ἦταν ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀφήνονταν στὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἐπειδὴ οἱ συνωμότες πίστευαν ἴσως ὅτι τὸ μόνον ἐμπόδιο ἦταν ὁ Κυβερνήτης καὶ ὅτι ἡ συνέχεια θὰ ἦταν γι' αὐτοὺς εὐκολή. Ἀπὸ τὶς καταθέσεις τῶν προσώπων ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ γνωρίζουν τὰ σχέδια τῶν συνωμοτῶν προκύπτει ὅτι ἡ ἀναμενόμενη στρατιωτικὴ ἐπέμβαση τῶν Γάλλων στὸ Ναύπλιο θὰ εἶχε γιὰ στόχο τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας γιὰ ἓνα διάστημα ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Γάλλους μὲ σκοπὸ νὰ «εἰρηνεύσουν τὸν λαόν»¹¹⁵. Ἀλλωστε, σύμφωνα μὲ αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν οἱ Γ. καὶ Κ. Μαυρομιχαλαῖοι δὲν ἀποκλειόταν ἡ ἀνάθεση τῆς ἐξουσίας στοὺς Γάλλους¹¹⁶, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείεται αὐτὰ νὰ ἦταν ἐπιθυμίες τῆς οἰκογένειας Μαυρομιχάλη καὶ ὄχι σχέδια τῆς συνωμοσίας.

113. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Μνημεῖα ἐλληνικῆς ἱστορίας*, ἀρ. 9, ἀρ. ἐγγρ. 1546.

114. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Μνημεῖα ἐλληνικῆς ἱστορίας*, ἀρ. 9, ἀρ. ἐγγρ. 1619.

115. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831 : «Ὅτι θὰ ἐβγουν [οἱ Γάλλοι] ἀπὸ τὰ Πέντε Ἀδελφια

ἀπὸ τὰ καράβια διὰ νὰ μᾶς διοικήσουν καὶ νὰ εἰρηνεύσουν τὸν λαόν...».

116. Ἀρχεῖα Δ καὶ Κ, Ι. Καραγιάννης, 11 Ὀκτ. 1831 : «... καὶ τότε βλέπομεν ἢ Φραντσέζους θὰ βάλωμεν ἢ τὸν πατέρα μας θὰ κατεβάσωμεν ἀπὸ τὸν Ἴσκαλὲ νὰ τὸν κάμωμεν ἀρχηγόν».

“Όλα αυτά πάντως, και ιδιαίτερα η άναμονή για μια στρατιωτική επέμβαση των Γάλλων με σκοπό να τηρηθεί η τάξη, σημαίνουν πώς οι οργανωτές της δολοφονίας άνέμεναν την εκδήλωση ταραχών από τους καποδιστριακούς έναντίον τους, πράγμα που θα διευκόλυνε τη γαλλική επέμβαση. Σύμφωνα μάλιστα με όρισμένες πληροφορίες άναμενόταν έμφύλιος πόλεμος¹¹⁷.

Όστόσο, τα πράγματα δέν εξέλιχτηκαν όπως περίμεναν οι αντίπαλοι του Κυβερνήτη και το σχέδιο άρχισε να μη λειτουργεί σωστά από την πρώτη στιγμή μετά τη δολοφονία, όταν ο Πολιτάρχης Π. Κακλαμάνος, ύστερα από μια νύχτα κραιπάλης που πέρασε σε σπίτι κοινών γυναικών, δέν μπόρεσε να συγκεντρώσει τους στρατιώτες του και να φτάσει έγκαιρα στους γύρω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα δρόμους, ώστε να διευκολύνει τη φυγή των δολοφόνων προς τα Πέντε Άδέλφια, από όπου προφανώς, όπως είδαμε, θα τους παραλάμβανε γαλλικό πλοίο για να τους μεταφέρει σε ασφαλές μέρος¹¹⁸. Τό αποτέλεσμα είναι γνωστό : ο Κ. Μαυρομιχάλης σκοτώθηκε επίτόπου και οι άλλοι τρεις βρέθηκαν σχεδόν άμέσως στα χέρια των άρχών, ενώ οι Ι. Καραγιάννης και Άνδρ. Γεωργίου έδωσαν στις άνακριτικές άρχές τις πιο σημαντικές πληροφορίες για τη συνωμοσία και την οργάνωση της δολοφονίας.

Τελικά, η άνωμαλία, από την οποία οι συνωμότες περίμεναν να δημιουργηθούν οι συνθήκες για να καταλυθεί τό καποδιστριακό κράτος, δέν έγινε, ίσως έπειδή καμιά από τις αντίπαλες παρατάξεις δέν γνώριζε ακριβώς τη δύναμη και τα σχέδια της άλλης¹¹⁹, ίσως έπειδή βασικοί παράγοντες της συνωμοσίας δέν έφεραν σε πέρας τό έργο που ένδεχόμενος τους είχε άνατεθεί¹²⁰. Έτσι, εκτός από τις πρώτες εκδηλώσεις

117. Σ' αυτή τη συζήτηση σε ένα σκοτεινό κατώι, για την οποία μιλήσαμε, άκούστηκαν και τά έξής για τό τί θα συνέβαινε μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη στόν περίπατο : «... τρέχοντες εις την όπλοθήκην θ' άρχιση ό πόλεμος και, άν κατά περίστασιν δέν ύπερισχύσωμεν, τότε βάζομεν φωτιά και όπως έλθη ως έλθη» (Άρχετο Δ, Χρ. Οικονομίδης, 27 Ιαν. 1832 και Π. Γ. Ρόδιος, 29 Ιαν. 1832).

118. Βλ. και Δ. Α. Κόκκινου, ό.π., σ. 524 και 527.

119. Ό Δ. Α. Κόκκινος, ό.π. σ.

527, γράφει σχετικά : «Οί μετέχοντες της συνωμοσίας έφοβούντο ότι ό ύπακούων εις τους καποδιστριακούς στρατός θα προέβαινε εις συλήψεις των αντίθέτων και εις ώμότητας. Οί δέ καποδιστριακοί δέν έγνώριζον μέχρι ποίου σημείου είχε φθάσει ή συνωμοσία και ποϊον ήτο τό πρόγραμμά της. Έφαντάζοντο ότι οι μυημένοι εις τό κίνημα θα ώρμούσαν προς τά ύπουργεία διά να καταλάβουν την έξουσίαν και ότι αι διώξεις και αι σφαγαί ήσαν άναπόφευκτοι».

120. Ό Θ. Κολοκοτρώνης, ό.π.,

τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας, πού εἶχαν καθαρὰ συγκινησιακὸ χαρακτήρα, καὶ ἀπὸ μερικὲς ζωηρὲς ἐκδηλώσεις ἐναντίον τῶν Gérard καὶ Ἀντ. Καλαμογάρτη, πού περιφέρονταν στὴν πλατεία τοῦ κυβερνητικοῦ μεγάρου καὶ μιλοῦσαν προκλητικὰ¹²¹, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπαίτηση πού ζωηρὰ πρόβαλε στὸ Rouen τὸ συγκεντρωμένο πλῆθος νὰ παραδώσει ἀμέσως τοὺς δολοφόνους, καμιά ἄλλη ἐκδήλωση δὲν σημειώθηκε πού νὰ δικαιολογοῦσε ἐπέμβαση ξένου στρατοῦ. Παράλληλα, ἡ ἄμεση ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τριμελὴ Κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ, στὴν ὁποία μετεῖχε καὶ ὁ Ι. Κωλέτης, ἡ σύλληψη τῆς ομάδας Ν. Παπαλεξόπουλου καὶ ἡ ἀντίδραση τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ στὰ σχέδια τοῦ στρατηγοῦ Gérard¹²² δημιουργήσαν ἓνα κλίμα φαινομενικῆς ἰσορροπίας.

Στὴν πραγματικότητα, ἡ σχετικὴ ἡρεμία πού ἐπικράτησε καὶ ἡ ἔλλειψη ἄμεσης ἀντίδρασης ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴ πλευρὰ φανερώνει αὐτὸ πού ἀναφέρεται στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς μελέτης, ὅτι δηλαδὴ ἡ κυβέρνηση δὲν διέθετε οὐσιαστικὴ ἐξουσία· τὸ ὅτι ἡ ἐξουσία δὲν περιῆλθε ἀμέσως στοὺς ἀντικαποδιστριακοὺς ὀφείλεται κυρίως στὴν ἀδυναμία τους νὰ κινητοποιήσουν ὀργανωμένες δυνάμεις μέσα στὸ Ναύπλιο, καθὼς καὶ στὴν ἀνάθεση τῆς στρατιωτικῆς δράσης στοὺς Γάλλους.

Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ κυβερνητικὴ στάση ἀπέναντι στοὺς ἐνοχοὺς γιὰ τὴ δολοφονία. Ἡ στάση αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ παρὰ ὡς ἐξαιρετικὰ ἥπια στὴ διάρκεια τῆς προανάκρισης, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα δὲν ἐπιβλήθηκαν ποινὲς ἀπὸ δικαστήρια, ἢ, ὅπως ἀναφέρεται καὶ ἄλλοῦ, «ὡς ὑπόθεσις ἐκοιμήθη δικαστικῶς»¹²³. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θανατικὴ καταδίκη τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη καὶ τὶς καταδίκες τοῦ Ι. Καραγιάννη σὲ ἰσόβια καὶ τοῦ Ἀνδρ. Γεωργίου σὲ 10 χρόνια φυλάκιση, τὰ δικαστήρια δὲν ἀσχολήθηκαν πιά μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς δολοφονίας τοῦ Κυβερνήτη· ἄλλωστε, ὅπως ξέρουμε, οὔτε τακτικὴ ἀνάκριση δὲν διατάχθηκε. Ἀντίθετα μάλιστα, ἡ κυβέρνηση προσπάθησε μὲ ἡμίμετρα καὶ αὐθαίρετὴ ἐπιβολὴ ποινῶν νὰ παρακάμψει τὴν ὑπόθεση καὶ νὰ ἀποφύγει τὶς ὀξυτήτες. Αὐτὴ ἡ κυβερνητικὴ στάση ὑπαγορεύθηκε ἴσως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πραγματικὴ ἀνισορροπία στὶς πολιτικὲς σχέσεις πού

σ. 185, γράφει: «Τὸ τακτικὸν ἐστάθηκε πιστὸν εἰς τὸν ὅρκον του καὶ ἐμπόδισε τὴν σφαγὴ καὶ τὴν φωτιά», ἐνῶ, ὅπως ξέρουμε, τὸ σχέδιο τῆς συνωμοσίας ὑπολόγιζε πολὺ στὴν ἐπέμβαση τοῦ τακτικοῦ.

121. Ἀρχεῖο Μ, Γ. Γλαράκης πρὸς Μιχαὴλ Βόδα (Σοῦτσο).

122. Εἶδαμε καὶ πῶς πάνω ὅτι, ὅπως ἔγραφε ὁ Γ. Γλαράκης στὸ Μιχαὴλ Βόδα (Σοῦτσο) (Ἀρχεῖο Μ., δ.π.) τὴν ἐπομένη τῆς δολοφονίας κανένας ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης δὲν ᾔθελε νὰ ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Gérard καὶ Pellion.

123. Δ. Α. Κόκκινος, δ.π., σ. 544.

δημιουργούνταν φυσιολογικά από την ίδια την πράξη της δολοφονίας, και από την έκταση και τη σοβαρότητα της συνωμοσίας που αποκαλύπτονταν με την πρόοδο της προανάκρισης. Έτσι, ενώ ο Άναστ. Λόντος και ο Άντ. Καλαμογδάρτης φυλακίστηκαν χωρίς δίκη και η ομάδα του Ν. Παπαλεξόπουλου, επίσης χωρίς δίκη, φυλακίστηκε στο Μπούρτζι, ο στρατηγός Gérard πείστηκε, ύστερα από πολλές προσπάθειες, να παραιτηθεί και ο Πολιτάρχης Π. Κακλαμάνος, παρά τις μεγάλες ευθύνες του, απλώς απομακρύνθηκε από τη θέση του, επειδή ο Υπουργός των Στρατιωτικών Ρόδιος έδειξε γι' αυτόν ιδιαίτερο ενδιαφέρον¹²⁴.

Έτσι, η υπόθεση της δολοφονίας του Ι. Καποδίστρια δεν έφτασε στα δικαστήρια και επομένως η έκταση και ο ουσιαστικός ρόλος της συνωμοσίας έμειναν στο σκότος. Αντίθετα μάλιστα αφέθηκε να καλλιεργηθεί η εντύπωση ότι επρόκειτο για το αποτέλεσμα προσωπικής διένεξης ανάμεσα στον Κυβερνήτη και στην οικογένεια Μαυρομιχάλη, ενώ παρατηρήθηκαν καθυστερήσεις και ατέλειες στην προανάκριση¹²⁵. Αλλά και γενικότερα, φαίνεται πως η κυβέρνηση είχε λόγους να μην αποκαλύψει τις πραγματικές διαστάσεις της συνωμοσίας, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από την έκθεση για τα γεγονότα, την οποία διάβασε στην Ε' Έθνοσυνέλευση ο συμβοηθής του Υπουργού της Δικαιοσύνης στις 7 Ιανουαρίου 1832¹²⁶, όταν δηλαδή οι ανακρίσεις είχαν ουσιαστικά περατωθεί. Στην έκθεση αυτή διαπιστώνουμε την προσπάθεια να περιοριστεί η ένοχη στους καταδικασμένους δολοφόνους και να αποδοθεί και πάλι στην Ύδρα η ευθύνη για την οργάνωση της συνωμοσίας, ενώ για το ρόλο των Γάλλων δεν γίνεται λόγος.

Σ' αυτό ακριβώς, δηλαδή στο ρόλο των Γάλλων, ίσως να οφείλεται η κυβερνητική προσπάθεια να επιβληθεί σιωπή σχετικά με την έκταση της συνωμοσίας. Μια προσαγωγή σε δίκη, του Gérard π.χ., θα όδηγοῦσε στην αποκάλυψη και των σχεδίων του γαλλικού στρατού να επέμβει δυναμικά και να καταλάβει την έξουσία, πράγμα που θα δυσχέραινε τις σχέσεις του νεαρού ελληνικού κράτους με τη Γαλλία και θα όξυνε τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις τρεις μεγάλες δυνάμεις με απρόβλεπτες συνέπειες για την τρυφερή ακόμη ελληνική ανεξαρτησία. Άλλωστε, είναι πολύ αμφίβολο αν ο ντόπιος, ο ελληνικός, φιλογαλλικός παράγοντας θα επέτρεπε την αποκάλυψη του πραγματικού ρόλου του γαλλικού στρατού. Μέσα σ' αυτό το πνεῦμα, της επιβολής δηλαδή μιᾶς σκόπιμης

124. Δ. Α. Κόκκινος, *ό.π.*, σ. 541.

Βλ. και τη σημ. 15, στη σελ. 236.

125. Άρχεϊο Κ. Ν. Γ. Παγκαλάκης
πρὸς Γ. Γλαράκη, 13 Νοεμ. 1831.

126. Βλ. Π. Κ. Ένεπεκίδη, *ό.π.*,
σ. 233 - 247.

σιωπῆς πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ ἡ χαρακτηριστικὴ εὐκολία, μὲ τὴν ὁποία οἱ ἐδῶ ξένοι διπλωμάτες πληροφοροῦσαν τὶς κυβερνήσεις τους ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια δὲν ἦταν παρὰ μιὰ πράξη προσωπικῆς ἐκδίκησης¹²⁷. Καὶ δὲν πρέπει νὰ μὴν παρατηρήσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴ σύμφωνη ἐρμηνεία ἐλληνικῆς κυβέρνησης καὶ ξένων διπλωματῶν.

8. Ἀνακεφαλαίωση

Ἡ σύνταξη τῆς μελέτης αὐτῆς ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ ποικίλους λόγους : πρόκειται γιὰ μιὰ πολιτικὴ δολοφονία πρώτου μεγέθους σὲ βάρος τοῦ ἀρχηγοῦ ἐνὸς νεαροῦ κράτους, ποὺ δημιουργήθηκε σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητη ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν διεθνῶν ἀνταγωνισμῶν, περιοχῇ· πρόκειται ἐπίσης γιὰ τὴ μελέτη γνωστῶν καὶ ἄγνωστων ὡς τώρα ἀρχαιολογικῶν πηγῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀναδύεται μιὰ ἱστορικὴ πραγματικότητα ἀρκετὰ διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴν ποὺ γνωρίζαμε.

Ἡ νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, δὲν φάνηκε νὰ δίνει ἰδιαίτερη σημασία στὸ γεγονός τῆς δολοφονίας τοῦ Ι. Καποδίστρια καὶ ἔτεινε νὰ τὴν ἀποδίδει σὲ κίνητρα προσωπικῶν ἀντιθέσεων, συνεχίζοντας ἔτσι καὶ ἀναπαράγοντας τὴν ἐπίσημη κυβερνητικὴ ἀποψη τοῦ 1832, ἡ ὁποία εἶχε ὑπαγορευθεῖ ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιμότητα. Τὸ ὅτι ἡ ἱστοριογραφία μας ἀπέφυγε ὡς τώρα νὰ προσφύγει στὴ μελέτη τῶν πηγῶν γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ σχετίζεται μὲ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν τάση της, τάση ἰδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ, νὰ μὴν ἀποκαλυφθοῦν οἱ ἀντιθέσεις, ἐγγενεῖς καὶ ἐπίσκατες, ποὺ ἔφτασαν σὲ μιὰ τέτοια ὀξύτητα, ὥστε νὰ καταλήξουν στὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη. Βέβαια, ἡ νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία δὲν παρέλειψε νὰ ἐντάξει τὴ δολοφονία στὸ γενικὸ πολιτικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς καὶ αὐτὸ θὰ ἦταν μιὰ σημαντικὴ προσφορά, ἂν ἡ πολιτικὴ ἀντίθεση δὲν ἐρμηνευόταν μὲ τὴν προσωπικὴ ἐκδίκηση.

Ἀπὸ ὅσα, σύμφωνα μὲ τὸ προανακριτικὸ ὕλικό, ἔχουν προκύψει ὡς τώρα δὲν μένει καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι στὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια συμπεκνώνονται οἱ κοινωνικὲς ἀντιθέσεις τοῦ νεοελλα-

127. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀναφορὰς τῶν Dawkins καὶ Crowe πρὸς τὸν Palmerston, ποὺ ἀναφέρονται ἄλλοῦ (σημ. 114 καὶ 115, σελ. 274), πρέπει νὰ προστεθεῖ ἐδῶ ὅτι καὶ ἡ αὐστριακὴ πρεσβεΐα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σὲ ἐκθεσὴ της στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1831,

ἐντάσσει βέβαια τὴ δολοφονία στὸ συνολικὸ πολιτικὸ κλίμα, ἀλλὰ τὴ θεωρεῖ «ἀποτέλεσμα ἰδιωτικῆς ἐκδίκησης» τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυρομιχαλῶν» (Γ. Ν. Φιλάρτετος, *Ξενοκρατία καὶ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι 1821 - 1897*, Ἀθ. 1973, σ. 61).

δικού χώρου, όπως δημιουργήθηκαν κάτω από νέους οικονομικούς όρους στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα και όξυνθηκαν στη διάρκεια της Έπανάστασης, και οι διεθνείς ανταγωνισμοί για τον έλεγχο στον από στρατηγική άποψη εξαιρετικά σημαντικό χώρο του νεοελληνικού κράτους, που η ανεξαρτησία του φαινόταν να είναι, ακόμη το 1831, υπό αίρεση.

Από άλλες μελέτες έχει αποδειχτεί ότι η αποστολή του γαλλικού στρατού στην Πελοπόννησο είχε βέβαια για σκοπό την απομάκρυνση από εκεί του αιγυπτιακού στρατού, αλλά ταυτόχρονα αποτέλεσε μια δυναμική παρουσία που απέβλεπε στην ενίσχυση των γαλλικών συμφερόντων στο νέο κράτος, κυρίως με τον έλεγχο στον τακτικό στρατό. Ο ρόλος του γαλλικού στρατού στην οργάνωση της συνωμοσίας για τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια επιβεβαίωσε παλαιότερες αντιθέσεις που είχαν δημιουργηθεί ανάμεσα στον Κυβερνήτη και στο γαλλικό στρατό σχετικά με την οργάνωση του ελληνικού τακτικού στρατού¹²⁸ και αποκάλυψε την ευρύτερη πολιτική σημασία της γαλλικής στρατιωτικής παρουσίας στον ελληνικό χώρο. Τα εξαιρετικά ισχυρά έρείσματα που δημιούργησε ο γαλλικός στρατός ανάμεσα στους ντόπιους πολιτικούς παράγοντες και ο ρόλος του στην ισχυροποίηση της αντικαποδιστριακής αντιπολίτευσης δείχνει καθαρά το ενδιαφέρον της γαλλικής πολιτικής για τον ελληνικό χώρο και τον τρόπο με τον οποίο γινόταν προσπάθεια να υλοποιηθεί αυτό το ενδιαφέρον μέσω της στρατιωτικής παρουσίας.

Βέβαια, είναι εύλογο να διατυπωθεί το ερώτημα: αφού είχε γίνει σαφές πώς ή στιγμή για την οριστική λύση του ελληνικού ζητήματος, με την πλήρη ανεξαρτησία, την οριστικοποίηση κάποιων συνόρων και την εκλογή ενδεχομένως νέου αρχηγού του κράτους δεν ήταν μακριά και επομένως ή Γαλλία είχε τη δυνατότητα να διεκδικήσει την ενίσχυση της πολιτικής της θέσης στην Ελλάδα στις σχετικές διαπραγματεύσεις, γιατί προτίμησε να εμπλακεί σε ένα τέτοιο γεγονός, όπως είναι μια πολιτική δολοφονία με στόχο τον αρχηγό του κράτους; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν είναι δύσκολη: οποιος κι' αν θα ήταν ο νέος αρχηγός του κράτους, ήταν συμφερότερο για τη γαλλική πολιτική να βρεί με την αφίξη του έδώ μια δημιουργημένη κατάσταση με αποκατα-

128. Για τα ζητήματα τα σχετικά με την οργάνωση του ελληνικού τακτικού στρατού, τις προσπάθειες του στρατηγού Maison προς αυτή την

κατεύθυνση, τη γαλλική οικονομική βοήθεια και την πολιτική του Κυβερνήτη βλ. Β. Κρεμμυδάς, *ό.π.*

στημένο στὸν κρατικὸ μηχανισμό τὸν ντόπιο γαλλόφιλο παράγοντα. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ πιὸ σημαντικὰ πρόσωπα ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ι. Καποδίστρια ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς παράγοντες τοῦ λεγόμενου γαλλικοῦ κόμματος ἢ ποὺ γιὰ λόγους προσωπικῶν συμφερόντων, συνδέθηκαν μὲ τὸ γαλλικὸ στρατὸ καὶ ὑπηρετήσαν τοὺς σκοποὺς τῆς παρουσίας του.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ γεννηθεῖ τὸ ἐρώτημα γιατί ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ δὲν ἀντέδρασε στὴ δραστηριότητα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Αὐτὸ συνέβη ἀσφαλῶς, ἐπειδὴ ὁ Κυβερνήτης ἦταν ἀντίπαλος καὶ τῆς ἀγγλόφιλης μερίδας στὴν Ἑλλάδα· ἐπομένως, ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη, ποὺ ἦταν ὁ σκοπὸς τῆς συνωμοσίας, ἐξυπηρετοῦσε καὶ τὴν ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν τροπὴ ποὺ θὰ ἔπαιρναν τὰ πράγματα στὴ συνέχεια. Ἀλλωστε, δὲν συνέβη σπάνια στὴν ἱστορία δυὸ ἀνταγωνιζόμενες δυνάμεις νὰ συνεργαστοῦν γιὰ ἓνα συγκεκριμένο σκοπὸ, πρὶν συγκρουσθοῦν γιὰ τὶς συνέπειες. Καὶ προκύπτει βέβαια ἀπὸ τὴν προανάκριση ὅτι ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τοῦ ἀγγλικοῦ παράγοντα στὴ συνωμοσία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη ἦταν πολὺ ἀμφίβολη. Ἄν μάλιστα δεχτοῦμε ὅτι ὁ ρόλος τοῦ ἀγγλόφιλου ὑδραϊκοῦ παράγοντα στὴ συνωμοσία ἦταν πρωταρχικός, πράγμα ποὺ δὲν προέκυψε μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὴν προανάκριση, πάλι οἱ διασυνδέσεις ἔγιναν μέσω τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, γιὰ μιὰ στιγμὴ, καὶ κάτω ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη πολιτικὴ πίεση, ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐπέτρεψε στὸ γαλλικὸ στρατὸ νὰ ἐλέγχει τὸ σύνολο τῶν ἐξουσιαστικῶν στοιχείων τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, ἀκόμη καὶ τὰ δικά της στηρίγματα.

Ὡστόσο, δὲν πρέπει νὰ νομιστεῖ ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη ἦταν μιὰ πράξη μὲ τόσο στενὴ ἔννοια, ὥστε νὰ ἐντάσσεται στὸ πλαίσιο τῶν ἑλληνικῶν κομματικῶν ἀνταγωνισμῶν. Ἄν προσέξουμε περισσότερο τὰ πρόσωπα ποὺ πρωταγωνίστησαν στὴν ὀργάνωση τῆς συνωμοσίας, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἡ δολοφονία ἦταν ἡ ἐπισφράγιση γενικότερων συγκρούσεων γιὰ τὴν ἄσκηση καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐξουσίας. Οἱ βασικοὶ παράγοντες τῆς συνωμοσίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ τους ἰσχὺ — ἄστοι γαιοκτῆμονες καὶ ἐφοπλιστές, μαζὶ μὲ ὀρισμένους διανοοῦμενους — διέθεταν καὶ διοικητικὴ, δηλαδὴ πολιτικὴ, ἰσχὺ, τὴν ὁποία προσπάθησε νὰ ἐκμηδενίσει τὸ καποδιστριακὸ κράτος. Στὴν οὐσία ἦταν βασικοὶ παράγοντες τῆς κοσμοπολίτικης — ἀλλοῦ ἔχει ὀνομαστεῖ μὴ ἐθνικῆ — ἀστικῆς τάξης καὶ τῆς ντόπιας διοικητικῆς ὀλιγαρχίας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν βγεῖ νικητὲς ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ — καὶ ὅχι μόνον ἰδεολογικὴ — σύγκρουση στὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης. Ἐπομένως, διαπιστώνουμε ὅτι αὐτὴ

ή ελληνική οικονομική και διοικητική ολιγαρχία αναζήτησε στηρίγματα στον ξένο παράγοντα και μάλιστα σ' αυτόν που εκείνη τη στιγμή ή παρουσία του στην Ελλάδα ήταν δυναμική, δηλαδή στρατιωτική, για να αποκατασταθεί στην εξουσία, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ή μερίδα της εξουσίας που ο ξένος παράγοντας θα ζητούσε να λάβει για τις υπηρεσίες που είχε προσφέρει¹²⁹.

Πάντως, από το σχήμα της σύγκρουσης που περιγράφεται προηγουμένως δεν πρέπει να συμπεράνουμε αναγκαστικά πως ο Ι. Καποδίστριας ήταν εκπρόσωπος της εθνικής αστικής τάξης. Η έρμηνεία της κοινωνικής και ιδεολογικής υπόστασης του καποδιστριακού κράτους ξεφεύγει από τα πλαίσια αυτής της μελέτης. Εκείνο που ενδιαφέρει περισσότερο είναι ότι ο Ι. Καποδίστριας είχε περιορίσει στο ελάχιστο, στην πραγματικότητα είχε αφαιρέσει, την εξουσία από τα στοιχειώδη εκείνα που κατά τεκμήριο και από παράδοση την ασκοῦσαν ή ὀφείλαν να την ασκοῦν. Η δολοφονία του ήταν το αποτέλεσμα της σύγκρουσης σ' αυτό το επίπεδο, καθώς και στο επίπεδο του ανταγωνισμού τῶν ξένων ἐπιρροῶν και συμφερόντων¹³⁰.

Βασίλης Κρεμμυδάς

129. Είναι χαρακτηριστική ή ευκολία με την οποία οί δύο Μαυρομιχαλαίτοι ἔβλεπαν στην εξουσία, μετά τή δολοφονία, είτε τὸν Πετρόμπεη, είτε τοὺς Γάλλους, ὅπως εἶδαμε πῶς πάνω. "Αλλωστε, οί παλαιοί δεσμοί τῆς οἰκογένειας Μαυρομιχαλή με τή Γαλλία εἶναι γνωστοί. Σχετικά βλ. Β. Κρεμμυδά, ὁ.π., σ. 98 καὶ Pellion, ὁ.π., σ. 237.

130. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ή ἔρμηνεία τοῦ Μέντελσον - Μπαρτόλντ, *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως*, Ἀθ. 1955, σ. 214, για τή δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη, παρὰ τὸ μεροληπτικό της χαρακτήρα: «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ή δράση τῆς ἀντιπολιτεῦσεως κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἐμψυχωνόταν ἀπὸ τὴν Ἀγγλία καὶ τή Γαλλία, καὶ ἀκόμα — μετὰ τὴν Ἰουλιανή Ἐπανάσταση — ἀπὸ τὴν δημοκρατική ἐπιτροπή που εἶχε τὴν ἔδρα της στὸ Παρίσι. Ἡ διάσταση τοῦ Καποδίστρια με τοὺς μικροὺς φεουδάρχες που καταταρτανούσαν τὸ

λαό, ἐπέτεινε ἀκόμα περισσότερο τὸ ἀντιπολιτευτικό ρεῦμα. Ἡ προσπάθεια τοῦ Καποδίστρια ν' ἀχρηστεύσει τὴν εξουσία τους, νὰ καταβάλει καὶ νὰ ἐξαλείψει τίς τοπικὲς ἐπιρροὲς καὶ νὰ ἐξαναγκάσει σὲ ἀδράνεια τὰ ταραχοποιὰ στοιχεῖα ἐπέπρωτο στὸ τέλος νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸν τάφο κάτω ἀπὸ τὰ δολοφονικὰ πλήγματα τῶν ἐκπροσώπων τῶν τζακιῶν τοῦ Μοριᾶ Μαυρομιχαλαίων». Ἀνάλογη εἶναι ή ἄποψη καὶ τοῦ André Papadopoulos — Vrétos, ὁ.π., σ. 25: «La mort de Capodistrias fut arrêtée par les ambitieux oligarques de la Grèce, au moment même où cet illustre citoyen venait d'y mettre le pied». Ἀκριβῶς στὴν ἄλλη ὁχθὴ βρίσκουμε τὴν ἄποψη τοῦ Γ. Ν. Φιλάρτου, ὁ.π., σελ. 61: «Προσωπική ὅλως ἐκδίκησις ἔνεκα ἐθίμων τῆς Μάνης εἶναι τὸ κύριον αἷτιον τοῦ στυγεροῦ φόνου τοῦ Ἰ. Καποδιστρίου», μιὰ ἄποψη που ἐπαναλαμβάνεται συχνά, ἀκόμη καὶ σήμερα.